

ସାହିତ୍ୟ ଲଳିତାସ

ସୁଦେଶ୍ୟ ଶ୍ରେୟ—ବ୍ରହ୍ମପୁର

Middle ~~Books~~ ries.

୧	ସରଳ ସାହସ୍ୟ (ମ ସୋମ୍ୟାନ)	(ତରୁଥ ଶ୍ରେଣୀ ନମନ୍ତେ)	ଟ ୦ ।
୨	" ୨ୟ "	(୨ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)	ଟ ୧ ।
୩	" ୩ୟ "	[ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ]	ଟ ୧ ।
୪	" ୪ର୍ଥ "	(ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)	ଟ ୧ ।
୫	ଭାରତ ଇତିହାସ (ମ ଭାଗ)	(ପ୍ରଥମ ପରମ୍ପରା ବା ୧ମ ଭାଗ ପାଇଁ)	ଟ ୦ ୫୫
୬	" (୨ୟ ପରମ୍ପରା ବା ୨ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)		ଟ ୦ ୫୫
୭	" (୩ୟ ପରମ୍ପରା ବା ୩ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)		ଟ ୦ ୫୫
୮	ପ୍ରାଥମିକ ବିଜ୍ଞାନପାଠ (୧ମ ପରମ୍ପରା ବା ୧ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)		ଟ ୦ ୫୫
୯	" (୨ୟ ପରମ୍ପରା ବା ୨ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)		ଟ ୦ ୫୫
୧୦	" (୩ୟ ପରମ୍ପରା ବା ୩ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)		ଟ ୦ ୫୫
୧୧	ପ୍ରାଥମିକ ଗଣିତ (୧ମ ପରମ୍ପରା ପାଇଁ)		ଟ ୦ ୫୫
୧୨	" (୨ୟ ପରମ୍ପରା ପାଇଁ)		ଟ ୦ ୫୫
୧୩	" (୩ୟ ପରମ୍ପରା ପାଇଁ)		ଟ ୦ ୫୫
୧୪	ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶିକ୍ଷା (ପ୍ରଥମ ପରମ୍ପରା ନମନ୍ତେ)		ଟ ୦ ୫୫
୧୫	" (ଦ୍ୱିତୀୟ ପରମ୍ପରା ନମନ୍ତେ)		ଟ ୦ ୫୫
୧୬	" (ତୃତୀୟ ପରମ୍ପରା ନମନ୍ତେ)		ଟ ୦ ୫୫
୧୭	ସରଳ ଗଣିତ ଶିକ୍ଷା (ତରୁଥ ଶ୍ରେଣୀ ନମନ୍ତେ)		ଟ ୦ ୫୫
୧୮	" (ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀ ନମନ୍ତେ)		ଟ ୦ ୫୫

ଛାତ୍ର ଭଣ୍ଡାର

ବୃହସ୍ପତି (ଗଞ୍ଜାମ)

The Students' Store

BERHAMPUR (Ganjam)

ଭାରତ ଇତିହାସ

(୨ୟ ପାଠ୍ୟ ନିମନ୍ତେ)

ଶ୍ରୀ କାଳୀ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ବି. ଏ., ଏଲ୍.ଟି ଓ ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି ମିଶ୍ର,
ବି. ଏ. ଏଲ୍.ଟି କ ପ୍ରଣୀତ

History of India

Form-II

BY

Kalia Panigrahy, B. A., L. T.

Kulamani Misra, B. A., L. T.

ବିଜୟ ସ୍ୱରୂପ

PUBLISHED BY

The Students' Store,

BERHAMPUR.

1931.

All rights reserved.

ମୂଲ୍ୟ ବାରଅଣା ମାତ୍ର

Price As. 12

ପୂର୍ଣ୍ଣ

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ

୧ ଭାରତ ଓ ତାହାର ଫଳ India. Its physical features	୧
୨ ଭାରତର ଅଦମ ନିବାସୀ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜାତି The Aborigines. The Dravidians	୫
୩ ଅର୍ଯ୍ୟ ଜାତି The Aryans, their early settlements. The Rigveda etc.	୧୧
୪ ହିନ୍ଦୁ ଶାସନରେ ଅର୍ଯ୍ୟ-ନିବାସ The Aryan settlement in Hindustan	୧୭
୫ ବୁଦ୍ଧଦେବ Budha	୨୨
୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ:୨୦୦ ପାଞ୍ଚ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ:୩୦୦ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭାରତର ଅବସ୍ଥା India from 600 B. C. to 300 B. C.	୨୮
୭ ଅଶୋକ Asoka	୩୭
୮ ଅଶୋକଙ୍କ ପରେ ଭାରତର ଫଳେ ଅବସ୍ଥା India after Asoka 200 B. C. to 600 A. D.	୪୨
୯ ଗୁପ୍ତବନ୍ଧ୍ୟ The Gupta Empire	୪୭
୧୦ ହର୍ଶବର୍ଦ୍ଧନ ଓ ହିଏନ୍ ଟ୍ସିଆଙ୍ଗ Harshabardhana and Hiuen Tsiang	୫୦
୧୧ ରାଜପୁତ ଜାତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ The Rajputs and their kingdoms	୫୩
୧୨ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ History of the Deccan and Southern India etc.	୫୮
୧୩ ମହମ୍ମଦ The life of Mohammed ...	୬୩
୧୪ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତର ଅବସ୍ଥା The weakness of India in the 10th century A. D.	୬୮
୧୫ ଭୂଗୋଳିକ ମହତ୍ତ୍ୱ Geographical reasons for the constant invasion etc. ...	୭୦

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

୧୭ ମଦହୁର ଘୋର Mohammed Ghori,	
Prithviraj etc.	୭୭
୧୮ ଚାବୁଲର ଉତ୍ତମାନେ The Mandeluk Sultans.	
Kutbuddin and Balban	୮୨
୧୮ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଚଳୟ Musalman	
conquest of the Deccan etc.	୮୭
୧୯ ଭାରତରେ ଅଫଗାନଶାସନର ଚଳୟ The decline of	
Afghan power in India. Mohammed	୯୧
୨୦ ଫିରୋଜ୍ ଶାହା Feroz Tughlak	୯୨
୨୧ ବିଜୟନଗର ଓ ବାହମିନୀ ସମ୍ରାଜ୍ୟ The foundation	
of Vijayanagar and Bahmini kingdoms ...	୯୩
୨୨ ଯୁସୁଫ୍ ଅବଲ ଶାହା The story of Yusuf	
Adilsaha etc. ...	୯୪
୨୩ ଦ୍ଵିତୀୟ ଚଳୟ The 2nd dynasty of	
Vijayanagar. Krishnadevaraya	୯୫
୨୪ ବିଜୟନଗରର ପତନ Fall of Vijayanagar	୯୬
୨୫ ଭୂଗୋଳିକ ଖବର The Geographical discoveries	
of the 15th century etc.	୯୮
୨୬ ବାବର The romance of Babar, his	
adventures etc. ...	୯୯
୨୭ ହୁମାୟୁନ The adventures of Humayun	୧୦୦
୨୮ ଅକ୍ବର Life and work of Akbar.	
His conquests etc., ...	୧୦୧
୨୯ ଜାହାଙ୍ଗିର Jehangir and the mission of	
Sir Thomas Roe ...	୧୦୨
୩୦ ଶାହାଜାହାନ The magnificence of Shah Jehan	
etc. ...	୧୦୩
୩୧ ଔରଙ୍ଗଜେବ The accession of Aurangzeb,	
his character and policy	୧୦୪

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୩୨ ମହାଦ୍ରା, ନାହିର ଇତ୍ୟାଦି The rise of the Mahrattas, Sivaji etc. ..	୧୩୯
୩୩ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣାଦି ଅଭିଯାନ Aurangzeb's southern expedition etc.	୧୪୫
୩୪ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ପରେ ମୋଗଲ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ The successors of Aurangzeb etc.	୧୪୬
୩୫ ମହାଦ୍ରା ଶକ୍ତି-ବୃଦ୍ଧି The Peshwas and the growth of the Mahratta power	୧୫୦
୩୬ ତୃତୀୟ ପାନିପତ୍ତ ବୃତ୍ତ The 3rd battle of Panipat; its results ...	୧୫୨
୩୭ ମୋଗଲ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପତନର କାରଣ Causes of the decline of the Moghul Empire, Saha Alum ...	୧୫୪
୩୮ ଶିଖର The Sikhs; Nanak, Tegh Bahadur, Guru Govind	୧୫୮
୩୯ ବାଣିଜ୍ୟ ରଥ Trade routes to India: modern routes.	୧୬୨
୪୦ ଭାରତରେ ଇଉରୋପୀୟ ଉପକ୍ରମଣ ଓ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବନେଦାନ Contrast between European settlements in India and previous invasions.	୧୬୫

ଭାରତ ଚିନ୍ତାମଣି

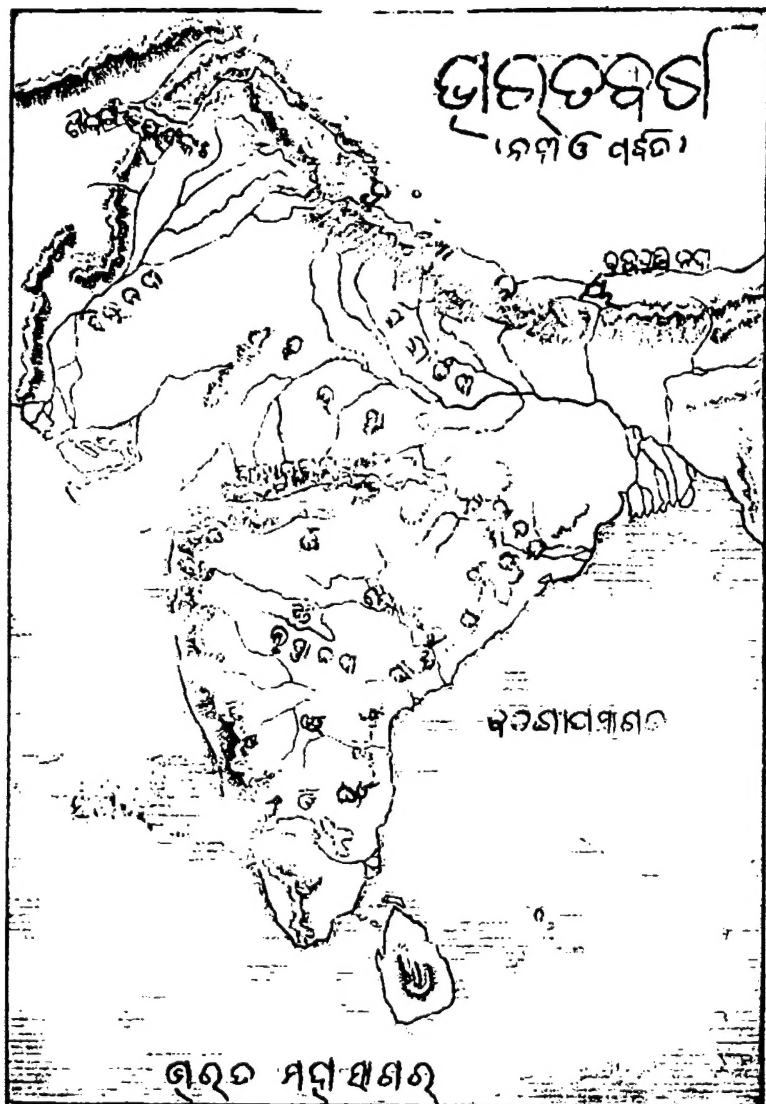
(ଦ୍ଵିତୀୟ ପାଠ୍ୟ ନିମନ୍ତେ)

—‡—

ଭାରତ ଓ ତାହାର ଗଠନ

ଭାରତକୁ ଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଭାରତର ମୁକୁଟ ଭଳି ହିମାଳୟ ପର୍ବତ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଶୋଭା ପାଉଥିବୁ । ଏହି ପର୍ବତ ଶ୍ରେଣୀ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବ ଆଡ଼େ ବସ୍ତୁତ । ପୃଥିବୀର ସବୁ ପର୍ବତ ଠାରୁ ହିମାଳୟ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ । ଗୌରୀଶଙ୍କର ନାମରେ ଏହାର ଗୋଟିଏ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗ ଅଛି । ପ୍ରାଚୀର ଭଳି ଠିଆ ରହି ହିମାଳୟ ଭାରତକୁ ରକ୍ଷା କରେ ।

ଭାରତର ବାୟୁବ୍ୟବସ୍ଥା କୋଣରେ ଆଫଗାନିସ୍ତାନ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ିଆ ଦେଶ ଅଛି । ଏହି ଦେଶ ଓ ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁକୁଶ ଓ ସୁଲେମାନ ବୋଲି ଦୁଇଗୋଟି ପର୍ବତ ଦେଖାଯାଏ । ଏ ଦୁଇ ପର୍ବତର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କେତେ ଗୋଟି ପଥ ବା ଗିରିସଙ୍କଟ ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଖାଇବର ଓ ବୋଲନ୍ ଅତି ପ୍ରଧାନ । ପୂର୍ବକାଳରେ ବିଦେଶୀ ଶତ୍ରୁମାନେ ଏହି ଦୁଇ ଗିରିସଙ୍କଟ ବାଟେ ଆମ ଦେଶ ଭିତରକୁ ଆସୁଥାନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ କେବଳ ଏହି ଦୁଇ ଗିରିସଙ୍କଟ ବାଟେ ଇଉରୋପ ସହିତ ଆମ ଦେଶର ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳୁଥାଏ ।

ହିମାଳୟର ନିମ୍ନ ଭାଗରେ ଝାଡ଼ ଅରଣ୍ୟ, ଏଠାରେ ନାନା ରକମ ଜନ୍ତୁ ଓ ବୃକ୍ଷ ଦେଖାଯାଏ । ପର୍ବତର ଉପରଭାଗ ସବୁବେଳେ ବରଫରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ । ବରଫ ଯୋଗୁଁ ପର୍ବତ ଉପରେ ଗଛ ପତ୍ର ବେଶି ରହେ ନାହିଁ । ଖରା ଲୁଗିବା ମାତ୍ରେ ବରଫ ଚୁରଳିଯାଇ ଜଳ ଆକାରରେ ତଳକୁ ଖସି ଆସେ । ଏଣୁ ଖରାଦିନେ ଗଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ହିମାଳୟଜାତ ନଦୀରେ ବହୁତ ପାଣି ଆସେ । ହିମାଳୟରୁ ଗଙ୍ଗା, ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଓ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀମାନ ଜାତ ହୋଇ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ବହୁଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଅନେକ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ଅଛି ।

ହିମାଳୟ ପର୍ବତକୁ ଭାରତର ପ୍ରଥମ ବିଭାଗ କହାଯାଇ ପାରେ । ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଭାଗ ହେଉଛି, ସିନ୍ଧୁ-ଗଙ୍ଗା-ସମତଳ ପ୍ରଦେଶ । ଏହି ପ୍ରଦେଶକୁ ଉତ୍ତର ଭାରତ, ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ବା ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ କହନ୍ତି । ଏହି ଦୁଇ ନଦୀରେ ସର୍ବାଧିକ ଜଳ ରହିବାରୁ, ଏ ପ୍ରଦେଶଟି ବଡ଼ ଫଳବତୀ । ଏହି ଦୁଇ ନଦୀରେ ନୌକା ଓ ଜାହାଜ ଚଳାଇବାର ସୁବିଧା ହୁଏ; ଜାହାଜ ଯାଆସ କରୁଥିବାକୁ ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ଭାରି ବେପାର ହୁଏ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜଳ, ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଥାଏ ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟ ବିପ୍ଳବ ଚଳେ, ସେଠାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ହେବା ସ୍ଵାଭାବିକ । ବହୁ ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତା ପ୍ରଦେଶରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରମାନ ଥାଏ । ଏଣୁ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ବଡ଼ ସହର ଅନେକ ଦେଖାଯାଏ ।

ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣରେ ବିନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତ । ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରିର ନିମ୍ନ-ଭାଗରେ ନର୍ମଦା ନଦୀ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ବହି ଯାଏ । ନର୍ମଦା ଦକ୍ଷିଣରେ ସାତପୁରୀ ପର୍ବତ । ଏହି ପର୍ବତ ତଳେ ତପ୍ତି ନଈ । ଏହି ଦୁଇ ପର୍ବତ ଓ ନଦୀ ପାଖପାଖୀରେ ରହି ଭାରତର କଟି ଭଳି ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏହା

ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣସୀମା ଏବଂ ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟତ୍ୟର ଅରମ୍ଭ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ କେହି ପୂର୍ବମୁଖ ହୋଇ ଯିବାବେଳେ, ଏହି ପ୍ରଦେଶ ତାହାର ଦକ୍ଷିଣ ଦ୍ଵାର ଅଟେ ରହେ; ଏଣୁ ଏହାର ନାମ ‘ଦକ୍ଷିଣାପଥ’ ବା ‘ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟତ୍ୟ’ । ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟତ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତୁଭୂମି । ଗୋଦାବରୀ ଓ କୃଷ୍ଣା ନଦୀ ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରବାହିତ ।

କୃଷ୍ଣାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ଅଛି ତାହା କୃଷ୍ଣା ଠାରୁ ଗୁମେଶ୍ଵର ଯାଏ ବସ୍ତୁତ । ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଅଟେ ଏହି ପ୍ରଦେଶ କ୍ରମେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ କୁମାରକା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଠାରେ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଏଠାର ପ୍ରଧାନ ନଦୀ କାବେରୀ । ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟତ୍ୟକୁ ଭାରତର ଦୃଢ଼ତ୍ଵ ବିରାଗ ବୋଲିପାଇ ପାରେ ।

ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟତ୍ୟର ସୁଦୂର ଦକ୍ଷିଣରେ ସମୁଦ୍ର — ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ବି ସମୁଦ୍ର । ତାହାର ପୂର୍ବରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ପଶ୍ଚିମରେ ଅରବ ସାଗର । ଏହି ଦୁଇ ସମୁଦ୍ର ଭାରତର ବେଶି ଉପକାର କରିଥାଏ । କାରଣ, ଏଠାରୁହି ଜଳ ବାଷ୍ପାକାରରେ ଉଠି ପୁନର୍ବାର ଜଳ ଆକାରରେ ଭୂମିରେ ପଡ଼େ । ଅରବ ସାଗର ଆଜି ଯେଉଁ ଜଳକଣା ପବନରେ ଉଡ଼ି ଆସେ, ତାହା ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତ ଦେହରେ ଲାଗେ । ଏହି ପର୍ବତ ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟତ୍ୟର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ ପ୍ରଦେଶରେ କାନ୍ଥ ପରି ଠିଆ ହୋଇଅଛି । ବାମ୍ଫ ଜଳ ହୋଇ ଏହି ପର୍ବତରେ ଆସି ବାଜିବା ମାଡ଼େ, ଅଧିକ ବର୍ଷା ଯୋଗୁଁ ବହୁତ ଜଳ ନଦୀରେ ବହି ଆସେ । ଏଣୁ ପଶ୍ଚିମ ଘାଟରେ ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଗୋଦାବରୀ, କୃଷ୍ଣା ଓ କାବେରୀରେ ଭରି ବଢ଼ି ହୁଏ । ପୂର୍ବ ଡାରରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତ ଶ୍ରେଣୀ ଅଛି । ଏହା ପଶ୍ଚିମଘାଟ ଭଳି ତେତେ ଉଚ୍ଚ ନୁହେଁ । ପୂର୍ବ ଘାଟରେ ଅନେକ

ମାର୍ଗ ଥିବାରୁ, ନଦୀ ସବୁ ସେ ବାଟେ ବହୁ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ଯାଇ ମିଶେ ।

ଅମ ଦେଶ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଫଳବତୀ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କାରଣ, ଏହି ଦେଶରେ ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ନଦୀ ବହେ ଏବଂ ନଦୀଗୁଡ଼ିକରେ ସବୁଦିନ ଜଳ ରହେ । ଯଥେଷ୍ଟ ସୂର୍ଯ୍ୟତାପ ଓ ସାମୟିକ ବୃଷ୍ଟି ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟ ଭାରତ ଖୁବ୍ ଉଷ୍ମ । ଫସଲ ଭଲ ହେବାରୁ ଅମ ଦେଶରେ ସୁଖରେ ଜୀବନ କଟାଇବାର ଭାର ସୁବିଧା ଘଟେ । ଏହି କାରଣରୁହିଁ ବିଦେଶୀ ଶତ୍ରୁମାନେ ଫୁଲକାଳରେ ବାରମ୍ବାର ଭାରତ ଅକ୍ରମଣ କରି ଯାଉଥାନ୍ତି । ଏହା ଛଡ଼ା, ଭାରତରେ ବିବିଧ ବନଜାତ ପଦାର୍ଥର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ । ଭାରତର ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଖଣିରୁ ସୁନା, ରୂପା, ଲୁହା, କୋଇଲା ଇତ୍ୟାଦି ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ବାହାରେ । ମହାଶୂର ଦେଶର ଖଣିରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁନା ବାହାର କରାଯାଏ ।

ପୁରୁକାଳରୁ ଅଳ୍ପ ଯାଏଁ ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ଓ ଅନେକ ରାଜା ଅମ ଦେଶରେ ରାଜତ୍ବ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ଇଂରେଜ ସରକାର ଅଧୀନରେ । ସଡ଼କ, ରେଳମାର୍ଗ, ଜାଳଦାନ, ତାର ପ୍ରଭୃତି ଉପାୟରେ ଭାରତର ସକଳ ସ୍ଥାନ ପରସ୍ପର ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ । ଅମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ରାଜା ବା ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରଜା ।

ଭାରତର ଆଦିମ ନିବାସୀ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜାତି

ଠିକ୍ କେଉଁ ସମୟ ଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଦେଖା ଦେଇଛି, ତାହା କହି ହୁଏ ନାହିଁ । ତେବେ ପୂର୍ବେ ସେ ସେପରି ଥିଲା, ଏବେ ସେପରି ନାହିଁ—ଅଳ୍ପଦିନ ପ୍ରକୃତି, ଶକ୍ତି ନାହିଁ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଦେଖ । ଦଶହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା କିପରି ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରିବ ? ସେମାନେ କଣ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି, ନା କୌଣସି ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଛନ୍ତି ? ନା, ଏପରି କିଛି କରିନାହାନ୍ତି ! ତେବେ କେଉଁ ଛଦ୍ମ ଧରି ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ଦେବ ? ସେମାନେ ଏହି ଜଗତରୁ ନେଇ ପାରିଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର କେତେ ଗୋଟି ସ୍ମୃତି-ଚିତ୍ର ଅବଲମ୍ବନରେ ସେ ସମୟର ଶାନ୍ତି ନାହିଁ, ଆତ୍ମର ବ୍ୟବହାର ଇତ୍ୟାଦି ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ । ସେମାନଙ୍କ ଇଥର ପଥର ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର, ମାଟିଦ୍ୱାରା ଇତ୍ୟାଦି ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହା ଛଡ଼ା ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଚିତ୍ର ନାହିଁ ।

ପୃଥିବୀର ସବୁ ସ୍ଥାନର ଅବିମର୍ଶ୍ୟାଙ୍କ ପରି, ଭାରତର ଅବିମର୍ଶ୍ୟାମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଗେ ବଡ଼ ଅସର୍ୟ ଥିଲେ । ଅବିମର୍ଶ୍ୟଗତର ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କିଛି ପ୍ରଭେଦ ନ ଥିଲା । ଦେଶ ବନ ଜଙ୍ଗଲରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଥିଲା । ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ମାନ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଖାଉଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଅଗ୍ନିର ବ୍ୟବହାର ବୁଝି ନ ଥିବାରୁ, ଖାଲି କଣ୍ଡା ମାଂସ ଆହାର କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଲୁହା-ବୋଧ କିଛି ନ ଥିଲା । ଏଣୁ ସେମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ପରି ସବୁବେଳେ ଲୁହାଳା ହୋଇ ବୁଲୁ ଚାଲୁ କରୁଥାନ୍ତି । ଘର ଇଥର କରିବାର ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦୌ ଜଣା ନ ଥିଲା, ଏଣୁ ସେମାନେ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ କିମ୍ବା ଗୁହା ମଧ୍ୟରେ ଦିନରାତି କଟାଉଥାନ୍ତି ।

ସେମାନେ ପଥରରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ମାତ୍ର ଜାଣିଥିଲେ । ଆଗେ ଆଗେ ଏହା ବି ଭଲ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଉତ୍କଳ ଧରଣର ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଇଥର କରିବାର ଶିଖିଲେ । ଏଣୁ

ପେଥୁବାସୀ ଜନ୍ମ ମାଗବାର ସୁବିଧା ଦେଲ । କେତେ ମରଗଲେ, ତାହାର
ଏକ ପୋଡ଼ା ବା ପୋତା ଦେଉ ନ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ବନ୍ୟ ଜନ୍ମମାନଙ୍କର
ଅନ୍ଧାର ଦେଉଥାଏ; ନ ଦେଲେ ପଡ଼ି ସଫି ମାଝରେ ମିଶି ଯାଉଥାଏ ।
ମାଡ଼ କିଛି ବାଲ ପରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାତାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ସେମାନେ ଅଗ୍ନିର ବ୍ୟବହାର ବୁଝିଲେ । କ୍ରମେ ସେମାନେ ଅଗ୍ନି
ସାବାନ୍ଧ୍ୟରେ ଗଜନାଦ ଲେଲ ଏବଂ ସୁନ୍ଦରାରେ ପାତ୍ର ସବୁ ଦିଆଇ
କରିବାର ଶିଖିଲେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଝ ହାଣ୍ଡିରେ ମଡ଼କୁ ବଢ଼େଇ ବସ

ଦାଣ୍ଡି ତଳେ ଘୋଡ଼ ରଖୁଥାନ୍ତି । ଏପରି କେତେ ଗୋଟି ଦାଣ୍ଡି ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଖୋଲା ଯାଇଛି । ଏଭଳି କେତେକ ପ୍ରମାଣ ପାଇ ଐତିହାସିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଭାରତର ଆଦିମବାସିଙ୍କର ଫୁଲ୍ ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ନେଇଛନ୍ତି । ଅଗ୍ନି-ବନ୍ଧବଦ୍ୱାର-ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିବାରୁ ଆଦିମବାସିମାନେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ସବୁ ପଥରରେ ନ କରି ଲୁହାରେ ଢିଆଁର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏପରି ହିମେ ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ଆମ ଦେଶର ବହୁସ୍ଥଳରେ ଅସଭ୍ୟ ଲୋକ ଦେଖା ଯାନ୍ତି । ମାଲ୍‌ଜା ପ୍ରଦେଶର ମାଲ୍‌ବାର ଓ ମାଲଗିରି ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ପାହାଡ଼ିଆ ଲୋକେ ବାସ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅସଭ୍ୟ । ଏମାନେ ଲେଖାପଢ଼ା ମୋଟେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଗଛ ପତ୍ର ବା ଶୁଲରେ ଦେହ ଢାଙ୍କି ରଖନ୍ତି । ଶ୍ଵେତନାଗସ୍ତର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ସାନ୍ତାଳମାନେ ମଧ୍ୟ ଅସଭ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଶ୍ଵେତ ଓ କଳା, ଏମାନଙ୍କର ନାକ ତେପୁ । ଜିନ୍ତୁ ଏମାନେ ଖୁବ୍ ବଳିଷ୍ଠ ।

ଏହି ଅସଭ୍ୟ ଆଦିମବାସିମାନେ ଥିଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ ଏକ ନୂତନ ଜାତି ଭାରତରେ ଆସି ବାସ କଲେ । ଏହି ଜାତିର ନାମହିଁ ଦ୍ରାବିଡ଼ । କେତେ ଲୋକ କହନ୍ତି ଯେ, ଏମାନେ ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ କୋଣ ଆଡ଼ୁ ଆସିଥିଲେ । ଏମାନେ ଆଗେ ପାରସ୍ୟ ଦେଶରୁ ବେଲୁଚିସ୍ଥାନକୁ ଆସି, ପରେ ଭାରତର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ରହିଲେ ।

ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନେ ଆଦିମବାସିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଉଚ୍ଚସ୍ତରର ଓ ଉନ୍ନତତର । ଏଣୁ ଏମାନେ ଆସିବା ପରେ ଆମ ଦେଶର ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜାତିର ବଶଧରମାନେ ଏବେ ମଧ୍ୟ

ଭାରତରେ ଅଛନ୍ତି । ତେଲଙ୍ଗା, ତାମିଲ ଓ କାନାଡ଼ାଭାଷୀ ସକଳ ଲୋକେ ଏ ଜାତିର ବନ୍ଧୁଧର । ଏହି ଉଡ଼ି ଭାଷା ଓ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ଦେଉଛନ୍ତି ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜାତି ।

ପତ୍ନୀ ଓ ସହରରେ ଘର-ତୋଳ ରହିବା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜାତିକୁ ଜଣା ଥିଲା । ସେମାନେ ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ଜମି କରି ସେଥିରେ ଫସଲ ଅଦାୟ କରୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜାମାନେ ଥିଲେ । ସେମାନେ ସକଳ ଧାତୁର ବ୍ୟବହାର ବେଶ୍ ରୁଚି ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅଳଙ୍କାର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ରଜନାଦି କାମ ସେମାନଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ଜଣା ଥିଲା । ସେମାନେ ଲୁଗା ପଟା ପିନ୍ଧୁ ଥିଲେ ଏବଂ ଧାତୁରେ ନାନା ରକମ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ତିଆରି କରି ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଉଥିଲେ । ସମୁଦ୍ରରେ ନଦୀ ବା କ୍ଲରେ ଥିବା ଲୋକେ ଜାହାଜ ନିର୍ମାଣ କରି ଯାତାୟତ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରୁ ବଣିକମାନେ ଆସି ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସୁନା, ମୁକ୍ତା, ପୋଦଳା ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ-ମୂଲ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ବୈଦେଶିକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କାରବାର ଚଳୁଥିଲା ।

ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ସେମାନେ ପ୍ରଥମରେ ଏକ ଠାରୁ ଶବ୍ଦେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଣିବାର ରୁଚି ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶୂଦ୍ର, ଇତ୍ୟାଦି କୌଣସି ଜାତିଭେଦ ନ ଥିଲା ।

—୦୫୦୫—

ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତି

ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଅନେକ ବିଷୟରେ ଭିନ୍ନ । ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ, ଉଚ୍ଚ ଓ ବଳସ୍ଥ । ଏମାନଙ୍କ ନାକ ତେପ୍ପା

ନୂହେ, କିନ୍ତୁ ଖଣ୍ଡାଧାର ସଦୃଶ; ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ଶବ୍ଦ ଗାଢ଼, ଅଶ୍ବର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଉନ୍ନତ, ମାର୍ଜିତ ଓ ସୁରୁଚି-ସମ୍ପନ୍ନ ।

ଅଧୁନକ ଯୁଗରେ ବିବିଧ ଜାତି ଦେଖାଯାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏତେ ଜାତି ନ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ କେବଳ ଚାରି ଜାତି ଥିଲେ— ସେହି ଚାରି ଜାତିରୁ ଅଳକାଲି ବିରଜ ଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ପତ୍ତି । ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ଚାରି ମହାଜାତିର ନାମ -- ଅର୍ଯ୍ୟ, ମାଙ୍ଗୋଲ୍, ସେମିଟିକ୍ ଓ ନେଗ୍ରିଟ୍ । ମୂଳ ଅର୍ଯ୍ୟ ଜାତିରୁ ଚିନ୍ତା ଚିନ୍ତା ଶାଖା ବାହାରିଛି ।

ଏହି ଅର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ସର୍ବ ପ୍ରଥମରେ କେଉଁ ଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିଲେ, ତାହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ କହା ଯାଇ ନ ପାରେ । କେହି କେହି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ, ଉତ୍ତର ମେରୁ ପ୍ରାନ୍ତ ଦେଶ ଅର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଆଦମ ନିବାସ ସ୍ଥାନ ଏବଂ ସେଠାରୁ ସେମାନେ ଜଗତର ନାନା ଦେଶରେ ଯାଇ ବସତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଇତିହାସ-ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତରେ, ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆଗେ ମଧ୍ୟାଫିଆରେ ଥିଲେ । ମଧ୍ୟାଫିଆ ଅର୍ଥାତ୍ କାସ୍ପିଆନ୍ ସାଗର ପଶ୍ଚିମବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ ଅର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ପ୍ରଥମ ନିବାସ ସ୍ଥାନ ଦେଉଁ କିମ୍ବା ନ ଦେଉଁ, ସେମାନେ ସେଠାରେ ବହୁକାଳ ରହିଥିବା କଥା ସତ୍ୟ ।

ଅର୍ଯ୍ୟଜାତି ଦୁଇ ଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତହୋଇ ଦୁଇ ଦିଗରେ ଗଲେ । ଦଳେ ପଶ୍ଚିମାସିମୁଖରେ ଯାଇ କ୍ରମେ ସମଗ୍ର ଇଉରୋପ ବୁଝଣ ଅଧିକାର କରି ନେଲେ । ଅନ୍ୟ ଶାଖାଟି ପୂର୍ବାସିମୁଖରେ ଯାତ୍ରାରମ୍ଭ କଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଜଣ ପାରସ୍ୟ ଦେଶରେ ରହିଲେ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନ ବାଟେ (ଖାଇବାର ଗିରିପଦ୍ମରେ ପ୍ରବେଶ

କରି) ଅମ ଦେଶକୁ ଆସିଲେ । ଏହା ଅଜକୁ ପ୍ରାୟ ଛ ଦିନର ବର୍ଷ
ତଳର କଥା ।

ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଧରଣର ଏକ ଭାଷା ଥିଲା ତାହା 'ପ୍ରାକୃତ' ।
ସାଧାରଣ କଥା ବାଞ୍ଝିରେ ଏହି ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ।
କିନ୍ତୁ ଶାସ୍ତ୍ର-ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା, ଗ୍ରନ୍ଥରଚନା, ଧର୍ମାଲୋଚନା ଇତ୍ୟାଦିରେ
ଏକ ଉଚ୍ଚମ ମାନ୍ବିତ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ଥିଲା । ଏହି ଭାଷାର
ଜମେ ସସ୍ତାର କରା ଯାଇ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ହେଲା 'ସଂସ୍କୃତ' ।
ଏହା ଅର୍ଯ୍ୟଜାତର ଭାଷା । ଏହି ମନ୍ତ୍ରବାସୀରୁ କାଳକ୍ରମେ ବହୁ ଶାଖା
ଉପଶାଖା ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦି ପ୍ରଭୃତି କେତେକ
ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ମାତ୍ର । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର
ପ୍ରଭାବରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କ ଭାଷା ମଧ୍ୟ କେତେଦୂର ବଦଳିଛି । ତେଲୁଗୁ
ଓ କାନାଡ଼ା ଭାଷାରେ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ମିଶିଛି ।

ବେଦ ଅର୍ଯ୍ୟଜାତର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ । ବେଦରୁ ହିଁ ପ୍ରାଚୀନ
ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ଧର୍ମସାଧ୍ୟ । ଜଗତରେ ବେଦ ହିଁ ପ୍ରାଚୀନତମ
ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏଣୁ କେହି କେହି କହିଥାନ୍ତି ଯେ, ତାହା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରୁ
ନିସ୍ସୃତ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ପ୍ରକାଶ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅର୍ଯ୍ୟବିଶ୍ୱମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
ଲିଖିତ । 'ବେଦର' ଅର୍ଥ 'ଜ୍ଞାନ' ।

ବେଦ ଋଷିଗଣରେ ବିରକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ଭାଗର ନାମ 'ରୂଗ୍‌ବେଦ' ।
'ରୂକ୍' ବୋଲିଲେ ମନ୍ତ୍ର । ଅନେକ ମନ୍ତ୍ରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ଏହି ଭାଗର
ନାମ ରଖାଗଲା ରୂଗ୍‌ବେଦ । ଏହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଗ ଅପେକ୍ଷା ଅତି
ପ୍ରାଚୀନ । ଋଗ୍‌ସୂକ୍ତ 'ସାମବେଦ'; ଯଜୁର୍ବେଦ 'ଯଜୁର୍ବେଦ' ଓ ତତ୍ତ୍ୱର୍ଥ

‘ଅଥବାବେଦ’ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବେଦର ପ୍ରଧାନ ଅଂଶକୁ ସଂହତା ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସ୍ତବସ୍ତୁର ଇତିହାସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସଂହତା ଛଡ଼ା ବେଦର ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ବିଭାଗ ଅଛି—ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଉପନିଷଦ୍ ଓ ଅରଣ୍ୟକ । ସାମବେଦ ଓ ଯଜୁର୍ବେଦରେ ବିଶେଷ କିଛି ନୂତନ କଥା ନାହିଁ—ରଗ୍ବେଦର କେତେକାଂଶ ଏଥିରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ରଗ୍ବେଦ ହିଁ ସବୁପ୍ରଧାନ, ଏହା ଦଶଖଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ । ଦଶଖଣ୍ଡରେ ୧୦୨୮ ଗୋଟି ଋକ୍ (ମନ୍ତ୍ର) ଦେଖାଯାଏ ।

ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ପ୍ରକୃତିରୁ ଈଶ୍ବର ଜ୍ଞାନ କରି ପୂଜା ଜରୁଥିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ତେଜୋମୟ ପଦାର୍ଥ—ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ ପ୍ରଭୃତି ପଞ୍ଚମହାଭୂତକୁ ସେମାନେ ଦେବତା ବୋଲି ମାନୁଥିଲେ । ରଗ୍ବେଦରେ ଏମାନଙ୍କର ସ୍ତବସ୍ତୁର ବେଶି ଦେଖାଯାଏ । ବର୍ଷା ଲୋଡ଼ା ହେଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ, ଧନ ସମ୍ପଦ ଦରକାର ହେଲେ ବରୁଣଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରୁଥାନ୍ତି । ଉଷା ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାତଃକାଳ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଜଣେ ଅଗ୍ରାଧ୍ୟ ଦେବ ଥିଲେ । ଏପରି ପ୍ରକୃତି-ପୂଜା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଗର୍ଭର ଦାର୍ଶନିକ ଜ୍ଞାନ ବି ଉଦ୍ବିତ ହେଲା । ସେମାନେ ରମ୍ଭବାନଙ୍କର ଅନନ୍ତ-ସୃଷ୍ଟି ଓ ଲଳାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଅନେକ ସ୍ତୁତି ଜଣାଣ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସକଳ ସ୍ତବସ୍ତୁର ରଗ୍ବେଦରେ ଦେଖାଯାଏ ।

• ବେଦ ପାଠ କଲେ ପ୍ରାଚୀନ ଅର୍ଯ୍ୟଜାତିର ସେହି ସମସ୍ତର ଅବସ୍ଥା ଓ ସଭ୍ୟତା ବୁଝାଯାଏ । ‘ଅର୍ଯ୍ୟ’ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥ ‘ବନ୍ଧୁ’ । ସେମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳରେ ଅନେକ ପରିବାର ଥାଏ । ପିତା ଏହି ପରିବାରର ସର୍ବାଧିକାରୀ । କେତୋଟି ପରିବାରକୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଦଳ

ଗଠିତ ହେଉଥିଲା ଦଳର ଅସଙ୍ଗୀତ ହିଁ ରଜା । ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ସିନ୍ଧୁ-
ନଦୀପ୍ରବାହର ପ୍ରଦେଶରେ ଅସି ନିବାସି ଅରଣ୍ୟ କରିବାବେଳେ,
ସେଠାରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ଜାତି ଥିଲେ । ଦୁଇ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ବିବାଦ
ଗୋଳମାଳ ଉଠିଲା— ଭାରି ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଲା । ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ଦୃଶ୍ୟରେ
ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କୁ ‘ଅନାର୍ଯ୍ୟ’ ବା ‘ଦସ୍ୟୁ’ ବୋଲି ଡାକୁଥାନ୍ତି । କଳିଙ୍ଗର
ଓ ବୁଦ୍ଧି କୌଶଳରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନେ ଅର୍ଯ୍ୟଜାତି ଅପେକ୍ଷା ନିକୃଷ୍ଟ ।
ଏଣୁ ସେମାନେ ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରସ୍ତ ହୋଇ ପଳାୟନ କଲେ ।
ଯେଉଁମାନେ ରହଗଲେ, ସେମାନେ ଅର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଦାସରୂପେ ସ୍ୱୀକାର
କଲେ ।

ଭାରତରୁ ଅସିବା ପୂର୍ବେ ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବୃତ୍ତି ଥିଲା
ଗୋ-ମେଷପାଳନ । ଗାଈ ଗୋରୁ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଘାସ ଥିବା ସ୍ଥାନରେ
ରହି, ସେଠାର ଘାସ ଶେଷ ହେବାକ୍ଷଣି ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି ।
କିନ୍ତୁ ଅମ ଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କୃଷି
ଅତି ସୁବିଧାଜନକ ହେଲା । ଏଣୁ ଗୋ-ପାଳନ ବୃତ୍ତି କ୍ରମେ ବନ୍ଦ ହୋଇ
ସେମାନଙ୍କର କୃଷି ବ୍ୟବସାୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ସେମାନେ ଭୂମି ଚାଷ
କରି ପସଲ ଅଦାୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଗହମ
ଚୂନା କରି, ରନ୍ଧନ ଇତ୍ୟାଦି କିଛି ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇଲେ
ଏବଂ ପୁରୁଷମାନେ ପଦାରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳୁଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ଧନ ଓ ଶର
ବିଶେଷ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥାଏ । ବର୍ତ୍ତା ଓ ଟାଙ୍ଗିର ବ
ବ୍ୟବହାର ଥିଲା । ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ରଥରେ ଚଢ଼ି ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥାନ୍ତି । ଅର୍ଯ୍ୟ-
ମାନେ ରଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରଣାଳୀ ସୁନ୍ଦର ଜାଣିଥିଲେ । ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧ

କରିବାବେଳେ ଶରୀର ରକ୍ଷା ପାଇଁ କବଚ ବା ସାଞ୍ଜୁ ଧାରଣ କରୁଥିଲେ ।

କପାଟୁ ସୁତା କାଟିବା ସେମାନଙ୍କ, ଭଲ ଜଣାଥିଲା । ଚମଡ଼ାରେ କଷ୍ଟ ଦେବା ଏବଂ ନାନା ରକମ ଧାତୁରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ଢିଆରି କରିବା ବି ଜଣାଥିଲା । ସେମାନେ କଂସା ଓ ତମ୍ବାରେ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ହିଁ ମାଂସାହାରୀ — କେତେକ ଉତ୍ସବ ଓ ପର୍ବରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଯଜ୍ଞବେଳେ ସେମାନେ ପଶୁବଧ କରି ସେହି ମାଂସ ରନ୍ଧଣ କରୁଥିଲେ । ମାଂସ, ଗନ୍ଧମ ଇତ୍ୟାଦି ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ । ସେମାନେ ଘରେ ଗାଈ, ମହିଷ ପୋଷି ସେମାନଙ୍କର ଦୁଧ ପିଉଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ଦୁଧରୁ ଦହି, ଚଢ଼ା, ଲୁହୁଣି, ଘିଅ ଇତ୍ୟାଦି ବାହାର କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଘିଅ ଖାଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ହୋମରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥାନ୍ତି । କେବେ କେବେ ଯାଗାନୁଷ୍ଠାନରେ ଗୋମାଂସ ରନ୍ଧଣ କଲେ ହେଁ, ସେମାନେ ଗୋଜାତକୁ ଖୁବ୍ ଆଦର ଓ ଯତ୍ନରେ ପୋଷି ରଖୁଥିଲେ । ନିଜର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଓ ପତ୍ନୀ ଭଲ, ଗାଈକୁ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ‘ସୋମରସ’ ନାମକ ଏକପ୍ରକାର ମଦ୍ୟପାନ କରୁଥିଲେ । ଏହି ରସ ଗୋଟିଏ ଲତାରୁ ବାହାର କରାଯାଉ ଥିଲା । ଏହା ଯଜ୍ଞରେ ଶୁଦ୍ଧ ହେବା ପରେ ପାନ କରାଯାଉ ଥିଲା ।

ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ଛେଟ ଛେଟ ଘର ଢିଆରି କରି ରହୁଥିଲେ । ଅଗେ ନଗର ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଥମରେ ସେମାନେ ସାନ ସାନ ପଞ୍ଚାରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେଠାରେ ଈଶ୍ଵର-ଧ୍ୟାନ କରି ସଦ୍‌ଗୁଣ ରଚନା କରୁଥିଲେ । ଉପନିଷଦ୍ ଓ ଆରଣ୍ୟକ ଏହି ଧରଣର ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଅର୍ଯ୍ୟଜାତ ମଧ୍ୟରେ ନାନାବିଧ କୀର୍ତ୍ତା କୌତୁକର ପ୍ରଚଳନ
ଥିଲା । ସେମାନେ ନୃତ୍ୟାଦି କରି ଅନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥାନ୍ତି । କେତେ
ଜଣ କୁଆଖେଳ ବଡ଼ ଭଲ ପାଉଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର କୁଆ ଖେଳର ଅପକାର
ବୁଝିଥିଲେ । କୁଆ ଖେଳ ଲୋକେ ଉଷ୍ଣାନ୍ତ ବା ଉତ୍ତମ ଦୋର ପଡ଼ନ୍ତି
ବୋଲି ସେମାନେ ବେଶ୍ ବୁଝିଥିଲେ ।

ରାବ୍‌ବେଦ ସମୟରେ ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ଲେଖିବାର ଜାଣି ନ ଥିଲେ,
ଲେଖିବାପାଇଁ ତାଳପତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଏଣୁ
ସେମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରଚର୍ଚ୍ଚା କେବଳ ମୌଖିକ ଭାବରେ
ଚଳୁଥିଲା । ଗୁରୁ ମୁଖରୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଣି ଶିଷ୍ୟ ତାହା ମୁଖସ୍ଥ କରୁଥିଲା ।
ଏପରି ଜଣକଠାରୁ ଆଉ ଜଣେ ଶିଖି ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରୁଥିଲେ ।
ଅନେକ ଦିନ ଯାଏଁ ସେମାନେ ଏହି ଭାବରେ ବେଦ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ।

ଅର୍ଯ୍ୟ ପୁରୁଷ ଓ ଶ୍ରୀ ଉତ୍ତମେ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ
ମିଳେ । ଶ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପଣ୍ଡିତା ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ
ଶ୍ରୀ ଜାତର ବିଶେଷ ଗୌରବ ଥିଲା । କନ୍ୟାର ଉପସ୍ଥଳ ବସୃଷ
ହେଲେ, ପିତା ତାହାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ସମର୍ପଣ କରୁଥିଲା । ବିବାହ
ପରେ ପତିପତ୍ନୀ ସୁଖ ସନ୍ତୋଷରେ କାଳ କଟାଉଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ
ମମାଜରେ ବାଲୁବିବାହ ପ୍ରଥା ନ ଥିଲା ଏବଂ ବିଧବା ବିବାହ
ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ।

ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନୌକା ଉତ୍ପାଦନ କରି ନଈ ପାର ହେଉ-
ଥାନ୍ତି । ନିରାପଦ ନଦୀଯାତ୍ରା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେମାନେ ବରୁଣ ଦେବତାଙ୍କ
ଅଭୟନା କରୁଥାନ୍ତି ।

ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ଆର୍ଯ୍ୟନିବାସ

ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ସିନ୍ଧୁନଦୀ ପ୍ରଦେଶରେ ଶ୍ଵେତ ଶ୍ଵେତ ରାଜ୍ୟ କେତୋଟି ବସାଇ କୃଷି ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ଵାରା ବହୁ କାଳ କଟାଇଲେ । କ୍ରମେ ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ରହବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥାନର ଅଭାବ ଓ ଖାଦ୍ୟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଅଭାବ ହେଲା । ଦେଖିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ପ୍ରକାଶ ଉଦ୍‌ବାର କ୍ଷେତ୍ର ପଡ଼ି ରହିଛି । ଏଣୁ ସେମାନେ ଗଙ୍ଗା-ପ୍ରବାହର ପ୍ରଦେଶ ପ୍ରତି କ୍ରମେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ଏଠାରେ ବହୁ କାଳ ଅଗରୁ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଲୋକ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଦୂର ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଲା । ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ସେଠାରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେଲେ । ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ଏପରି କ୍ରମେ ସିନ୍ଧୁନଦୀ ଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ହିମାଳୟଠାରୁ ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରି ଯାଏଁ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କଲେ । ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟ ବସିଲା । ବହୁ ବୃହତ୍ ନଗର ନିର୍ମିତ ହେଲା । କ୍ଷମତାଶାଳୀ ରାଜାମାନେ ଶାସନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏହି ବିଶାଳ ପ୍ରଦେଶର ଅଧିବାସୀ ଦେବାପରେ ଆର୍ଯ୍ୟଜୀବନରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ପ୍ରଧାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି — ଜାତିଭେଦର ଆରମ୍ଭ ।

ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଜାମାନଙ୍କ କ୍ଷମତା ଅଧିକ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପ୍ରଜାମାନେ ଫଳବତୀ ଭୂମି ଗ୍ରହଣ କରି ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ଵାରା ଧନା ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଅଧିକ କର ପାଇ ରାଜାମାନେ ବି ଅଧିକ ଧନା ହେଲେ । ଧନ ଓ କ୍ଷମତା ଲୋଭରେ ନୂତନ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିବା ଇଚ୍ଛା ବଳବତୀ ହେଲା । ବିଜିତ ରାଜ୍ୟକୁ ଶତ୍ରୁ-ଆକ୍ରମଣରୁ ଉଦ୍‌ବାର ପାଇବା ଉପାୟ ଭାବିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏଣୁ ରାଜାକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅନେକ ଲୋକ ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ

ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ ହେଲା । ଶୂନ୍ୟମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଏହି ଯୋଦ୍ଧା ବା ଶତ୍ରୁସୂମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ଉପହାର ଦେଉଥାନ୍ତି । ଏପରି କ୍ରମେ ଏହି ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ଓ ରାଜ୍ୟପାଳନ କୁଳଧର୍ମ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ‘ଏମାନଙ୍କ ନାମ’ ରଖାଗଲା ଶତ୍ରୁସୂ । ଶତ୍ରୁସୂମାନେ ଶତ୍ରୁଅକ୍ରମଣ, ରାଜ୍ୟଜୟ ଓ ରାଜ୍ୟଶାସନରେ ରତ ହେବାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ କରିବାକୁ ଦେଲା ।

ହିନ୍ଦୁଗର ଅପେକ୍ଷା ଗଙ୍ଗା ଓ ଯମୁନା କୁଳରେ ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯାଗ-କ୍ରିୟାରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ଯାଗ ମନ୍ତ୍ର ଓ ନିୟମର ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ଜଟିଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଯଜ୍ଞର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନିୟମ ଚଳିଲା । ଯଜ୍ଞଦ୍ୱାରା ଦେବତାମାନେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟର ଅଭୀଷ୍ଟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି ବୋଲି ଅର୍ଯ୍ୟଜାତିର ପ୍ରଗତି ବିଶ୍ୱାସ । କିନ୍ତୁ ଶତ୍ରୁସୂମାନେ ଯାଗାନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଓ ସ୍ୱବିଧା ଯାଇଲେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଏଥିପାଇଁ ଅନ୍ୟ କେତେ ଲୋକ ବାହାରିଲେ । ଏମାନେହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ବ୍ୟତୀତ ଏମାନଙ୍କୁ ଆଉ କିଛି କରିବାକୁ ଦେଲା ନାହିଁ ।

ସେତେବେଳେ ଶତ୍ରୁସୂ ମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଯାଗରେ ନିଯୁକ୍ତ ଦେଶର ଗୃହବାସ, ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳୁଛି କିପରି ? କେବଳ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଯଜ୍ଞ ଦ୍ୱାରା ଖାଇବାକୁ ମିଳିବ କିପରି ? ଏଣୁ ଆଉ

କେତେ ଲୋକ ତୁମ୍ଭେ ଗୁପ୍ତ କରି ପସନ୍ଦ ଅଦାୟ କଲେ, ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏମାନେ ହେଲେ ବୈଷ୍ୟ । ଯେଉଁ ଦ୍ରାବିଡ଼ ମାନେ ପରାକ୍ରମ ହୋଇ ଅର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଶତ୍ରୁତ୍ୱ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବୈଷ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ଧେବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏମାନେହିଁ ସୂଦ୍ର ।

ଜାତିଭେଦ ବୃଦ୍ଧ ଉପରେହିଁ ନିର୍ଭର କରେ—ଜନ୍ମ ଉପରେ ନୁହେଁ । ସେତେବେଳେ ବୃଦ୍ଧିଭେଦ ଥିଲେହିଁ ଜାତି ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟ ପେୟ ବିମ୍ବା ବିବାହାଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ଅପର ଉଠୁନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅଜ୍ଞକାଳର ଜାତିଭେଦ ପୂର୍ବ କାଳର ଜାତିଭେଦଠାରୁ ଅନେକ ଭିନ୍ନ ।

ଗୁରୁବେଦରୁ ସିନ୍ଧୁତଟବାସୀ ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଜଣାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କ ଅର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ନିବାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତରେ ବହୁ କଥା ଲେଖା ଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାଣ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ବି ଅର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଚତୁର୍ଦ୍ଦାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଧରା ଯାଏ ।

ଅର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ କେତୋଟି ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ରାମାୟଣରେ ଏଭଳି କେତୋଟି ରାଜ୍ୟର ନାମ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଶତ୍ରୁଘ୍ନ, ବଶର ରାଜା ଥିଲେ । ସେ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କ ସୁତ୍ର । କୌଶଲ୍ୟା ତାଙ୍କର ମା ।

କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କଂ ପିତା କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କନର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ ।
 ସ୍ୱାମୀଜୀ, ବରଧନୁ ଶ୍ରୀମତୀ ସୀତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ସୀତା ମିଥୁନ
 ରାଜା ଜନକଙ୍କର କନ୍ୟା ।

ସ୍ୱାମୀଜୀଙ୍କ ବିବାହ କରିବା ପରେ ଆମ ଦେଶର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା ।

ସେହି ସମୟରେ ଦାଣ୍ଡିଶାଢ଼୍ୟ ବଡ଼ ଅସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରଦେଶ ଥିଲା । ସେଠାରେ ବେଶି ରାଜ୍ୟ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଦେଶଟି ପ୍ରକାଶ ବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ମାତ୍ର ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ବୃକ୍ଷିକା ଗୁଡ଼ିକ ଭଲ କେତେମୋଟି ଶେଷ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଦେଶର ରାଜାମାନଙ୍କ ସୈନ୍ୟବଳ ପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ଲଙ୍କା ରାଜା ରାବଣଙ୍କୁ ବଧ୍ୟରେଥିଲେ ।

ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏପରି କ୍ରମେ ଅର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଅଡ଼େ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏବେ କେତେକ ଅର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଯୁଦ୍ଧ । ଅର୍ଯ୍ୟ ଋଷିମାନେ ପେଶ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଦାଣ୍ଡିଶାଢ଼୍ୟର ଅଶେଷରେ ଅଶ୍ରମ ପ୍ରାପନ କରି ବହୁ ଶିଷ୍ୟକୁ ସଙ୍ଗେ ଧରି ଚାଲିଲେ । ଦୁଷ୍ଟ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏ ଋଷିଗଣଙ୍କ ପେଶ୍ୟାରେ ବିଘ୍ନ ଦତ୍ତାଉଥିଲେ । ଏହି ଉପଦ୍ରବରୁ ଶୋ ପାଇବା ପାଇଁ ଋଷିମାନେ ଅର୍ଯ୍ୟରାଜା ଓ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର ଅଶ୍ରୟ ଲୋଡ଼ୁଥାନ୍ତି । ଋଷିମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା କେତେ ଦୂର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା । ସେମାନେ ବେଦ ପିଣ୍ଡିଲେ, ଯଜ୍ଞ କଲେ ଏବଂ ଜାତି ବିଭାଗ କରି ଘର ଘର ବୃକ୍ଷରେ ଲାଗିଲେ ।

ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ବି ଦତ୍ତଥାଏ । ଏହା ମହାଭାରତରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ଦ୍ରୂପିନାୟର ଓ ଲନପ୍ରସ୍ତ ଏ ଦୁଇ ରାଜ୍ୟରେ କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନେ ରଜା ହୋଇଥିଲେ । ରାଜା ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ପୁତ୍ରମାନେ କୌରବ ଏବଂ ପଣ୍ଡୁଙ୍କର ପୁତ୍ରମାନେ ପାଣ୍ଡବ । ଏମାନେ ଏକ ବନ୍ଧରୁ ଜନ୍ମିଥିଲେ ସ୍ତ୍ରୀ, ରାଜ୍ୟ ପାଇଁ ଈଷଣ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରୁ ଅର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଯୁଦ୍ଧ-ନୈପୁଣ୍ୟର କ୍ରମୋଦ୍‌ଭବ ଜଣାଯାଏ । ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଦ୍ରୂପଦର ସଭାରେ ଅତି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ମନ୍ତ୍ର-ଚକ୍ଷୁ ବିଦ୍ଧ କରି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପତ୍ନୀ ରୂପେ ପାଇଥିଲେ । ଏଥିରୁ

ଧରଣୀ ଏ, ଅର୍ଯ୍ୟଜିବାସେ ଧନୁଷ୍ଠର ବ୍ୟବହାର କରି ଜାଣିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ
ପୁରରେ ରଥ, ହସ୍ତୀ ଓ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଖିଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଟି
ବନ୍ଦ ଉପରେ ଜଣେ ଜଣେ ସେବାପତ୍ର ରଖାଯାଉ ଥିଲା । ସେମାନେ

ଉଲ୍ଲସ୍ଥ ଧରଣର ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତି ବ୍ୟବହାର କରୁଥାନ୍ତି । ଯୁବ ଶ୍ରେଣୀରେ ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ଏକ ରତ୍ନମୟ ହାକାରରେ ରଖାଯାଉ ଥାଏ । ଶତ୍ରୁ-ଅକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ରାଜାମାନେ ‘ଗଡ଼ଜାର’ ଖୋଲାଉ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ସେଠାରେ ରାଜା ବାସ କରୁଥାନ୍ତି । ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ରାଜ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ରାଜ୍ୟ ଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରଜାମାନେ ରାଜାକୁ କର ଦେଉଥିଲେ । କୌଣସି ପ୍ରଜା ଦୋଷ କଲେ, ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଦଣ୍ଡିତ ହେଉଥିଲା ।

ବୁଦ୍ଧଦେବ

ଅର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତରେ ବହୁକାଳ ନିବାସ କରୁଥିଲେ । ଜାତିଭେଦ ଅଭ୍ୟାସ ହେବାରୁ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଷୟ ସବୁ କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ହାତରେ ରହିଲା । ସେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେହିଁ ଯଜ୍ଞଦି ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ କରୁଥାନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଯଜ୍ଞରେ ପଶୁବଳ ଦିଆଯାଉ ଥାଏ । ଯଜ୍ଞର ପୁରୋହିତ ଦକ୍ଷିଣା ବା ପୁରସ୍କାର ସ୍ଵରୂପ ବହୁ ଧନରତ୍ନ ପାଉଥିଲେ । ଧର୍ମ କର୍ମ ସବୁ କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ହାତେ ରହିବାରୁ, ଅର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦ ଧର୍ମ ସଂସାଧାରଣଙ୍କର ବୋଧଗମ୍ୟ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଏହି ଏକଗୁଣ ଅଧିକାରରେ, ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ଜାତି ସକଳ ଭାର ଖସ୍ତା ଓ ଅତ୍ୟୁପ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ନାନା ରକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ପାଦ୍ୟ, ଉତ୍ସବାନୁଷ୍ଠାନ ଯୋଗେ ଅର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ କ୍ରମେ ସାରଣ୍ୟ ହେବାର ଦେଖି କେତେକ ଲୋକ ସମ୍ଭାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ ।

ପଶୁବଳ ବସନ୍ତରେ ସମ୍ଭାରଦମାନେ ଶତ୍ରୁହସ୍ତ ହୋଇ ବାହାରିଲେ;
 କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ତାହା ବଳ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ ନାହିଁ ।
 ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଧର୍ମ ସମ୍ପାଦନା ବ୍ୟୟ କରି ରୁଣ୍ଡିପାରୁ ନ ଥିଲେ
 ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମସିଦ୍ଧା ଦେବାପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ଗୁଣିତ ଦେଉ-
 ଥିଲେ । ଧର୍ମ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟୟରେ ସର୍ବସାଧାରଣର ସେପରି ସ୍ୱାଧୀନତା
 ଓ ଅଧିକାର ରହି ପାରିବ, ନିଷ୍ଠୁର ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ସେପରି ଉଠାଇ
 ଦିଅଯିବ, ସେଥିପାଇଁ ସଂସ୍କାରଦମାନେ ପ୍ରବଳ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ
 ଲାଗିଲେ । ଏଭଳି ସଂସ୍କାରଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାଙ୍କର ଓ ରୁକଦେବ ସର୍ବ
 ପ୍ରଧାନ । ଏ ଦୁହେଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୬ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ରୁକଦେବଙ୍କ ପ୍ରଥମ ନାମ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ । ଏ କପିଳବାସୁର ରାଜା
 ଶୁକୋଦନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଥିଲେ । କପିଳବାସୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଷତ୍ର
 ରାଜ୍ୟ । ତାହା ହିମାଳୟର ପାଦ ଦେଶରେ (ନେପାଳ ନିକଟରେ)
 ଥିଲା । ଏଠାରେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୬୨୫ ସାଲରେ ଜନ୍ମଲେବେ ।
 ତାଙ୍କ ଜନ୍ମର ସପ୍ତମ ଦିନରେ ତାଙ୍କ ମା ମାୟାଦେବୀ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ
 କଲେ । ଶୁକୋଦନ ମାତୃସ୍ଥାନ ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କୁ ବହୁ ସହ ଅଦରରେ ଲଳନ
 ପାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ପୁତ୍ରଙ୍କ ସର୍ବସିଦ୍ଧା ପ୍ରତି ବଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି
 ଦେଲେ । ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଜମେ ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ଯତ, କିନ୍ତୁ ସେ
 ଗୋଟିଏ ବଶେଷ ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଭାବଟା ଯେ
 କଣ, ସେ ତା ଅଗେ ଅଗେ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୁଣ୍ଡି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଯୁବକ ହେବାରୁ, ରାଜା ଜଣେ ରୂପବତୀ ସୁଜନନୀ
 ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ବିବାହ ଦେଲେ । ନବଦମ୍ପତି କେତେକ ଦିନ ବଡ଼
 ସୁଖରେ ରହିଲେ । ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଜନ୍ମ ଲେଲା—ନାମ
 ରାହୁଳ ।

ହୁଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଓ ରାଜ୍ୟୋର୍ଦ୍ଧ୍ବ ପ୍ରତି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଅବୃତ୍ତ ନ ଥିଲେ ।
 ସେ ସଦା ତନ୍ତ୍ରାଶୀଳ ହେଉଥିଲେ । ମୁଦ୍ରାର ନିଷ୍ପନ୍ନତା ଦେଖି ତାଙ୍କ
 ହୃଦୟ ବୟାରେ ବରଜିତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଅଧାରୋହଣ ମୁଗ୍ଧାବ
 ବ୍ୟସନରେ ସେ ଆଦୌ ଅସନ୍ତ ନ ଥିଲେ ।

ସେ ଥେକଡ଼ି ନଗରର ତରୁବିଗରେ ପ୍ରମଣ କରାବାବେଳେ

କେତୋଟି କରୁଣା ଦୁଃଖ ଦେଖି ନିଜାନ୍ତ ଚିନ୍ତା ଓ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେ ଜଣେ ଶୁଥରୀ, ପକ୍ଷକେଶ ଓ ଶଳତଦନ୍ତ ବୁଦ୍ଧକୁ ଦେଖି ରାବିଲେ, ଯେ ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ଏହି ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଯୋଗକରବାକୁ ହେବ । ଏବଂ ଯୌବନର ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚରଦ୍ଧନ ଚହଟି ନାହିଁ । ଆଉ ଦିନେ ସେ ଜଣେ ରୁଗ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୁଃଖ-ସନ୍ତାପ ଦେଖି ସ୍ତବ୍ଧ କଲେ, ଯାନବ-ଜୀବନ ଚର ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ, ଦାହାକାରମୟ । ଅନ୍ୟ ଏକ ଦିନ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଶବ ପଛରେ କେତେଜଣ ବଳଳ ଜନନ କରି କରି ଯାଉଛନ୍ତି । ଏକଲ ଚୈତେକ କରୁଣା ଦୁଃଖ ଦେଖି ଶୁକ-ସୁଖ ପ୍ରତି ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କର ଲୋଭ ଓ ଆସକ୍ତି ଉଦୋଇ ଗଲା । ଏହି ସକଳ ଦୁଃଖର ଲାଗିବ ନିମନ୍ତେ ଉପାୟ ଖୋଜିବାକୁ ସେ ଦୃଢ଼ ସଜ୍ଜିତ କଲେ । ସେ ବୁଝି ପାରିଲେ ଯେ, ଶୁକଦବନର ଶ୍ରେଣୀବିଳାସ ମଧ୍ୟରେ ରହି ଏହି କଠିନ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଶୁକଦବନ, ପରିବାର ଓ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟ ଅନୁଶୀଳନେ ବାହାରିବାର ସ୍ତବ୍ଧ କଲେ । ସେ ତାଙ୍କ କଳ୍ପନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କଲେ । ଦିନେ ଶୁଦ୍ଧି-ବେଳେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ନବଜାତ ପୁତ୍ର ନିନ୍ଦ୍ରା ଥିବା ସମୟରେ ସେ ଅସାନ୍ନେହଣ କରି ଜଣେ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ବୁଦ୍ଧରକୁ ସଙ୍ଗେ ଧରି ଶୁଦ୍ଧି ଯୋଗ କଲେ । ଆଉଦିନ ସକାଳେ ସେ ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧରକୁ ଆଗ ଓ ନିଜର ବସନରୁଷଣାଦ ଦେଇ ଶୁଦ୍ଧକୁ ଯେବାଇଲେ ଏବଂ ନିଜେ ସନ୍ନ୍ୟାସି-ବେଶରେ ଚାଲିଲେ ।

ସେହି ସମୟରେ ମଗଧ ପ୍ରଦେଶ ଝୁର୍ ପ୍ରତିକ ଥିବା ଏବଂ ସେଠା ନଗର ସମ୍ମୁଖରେ ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବାସ କରୁଥିବା କଥା ଭୁମ୍ବେମାନେ ମମ ପରମ୍ପରେ ପଡ଼ିଛି । ଜୀବନ-ସମସ୍ୟା ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝିବା ପାଇଁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପ୍ରଥମରେ ମଗଧର ବୈଶାଳୀ ନଗରକୁ ଯାଇ, କେତେକ ଦିନ ସେଠାରେ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ରହିଲେ । ପରେ

ସେ ଶୁକ୍ରବୃଦ୍ଧନାମକ ନଗରରେ ଯାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଣେ ଅଗ୍ନିଧର୍ମୀଙ୍କର ଶିଖର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେଠାରେ ସେ ବହୁ ଶାସ୍ତ୍ର-ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କଲେ ସତ୍ୟ, କନ୍ତୁ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ଅଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ସେଠାରେ ବିଦ୍ୟାର ଘୋର ଅଭାବରେ ଯାଇ କଠୋର ତପସ୍ୟା ଅରମ୍ଭ କଲେ । ପାନାହାର ତ୍ୟାଗ କରି ବହୁଦିନ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ବସି ରହିଲେ । ଏଥିରେ ବି ତାଙ୍କର କଷ୍ଟ ମାତ୍ର ସାର ହେଲା—ସେହି ଇମ୍ପିରେ, ସେହି ଇମ୍ପିରେହିଁ ରହିଲେ । ଏଣୁ ତପସ୍ୟା ବି ତ୍ୟାଗ କଲେ । ପରେ ସେ ନିରଞ୍ଜନ ନଦୀ କୂଳରେ ଏକ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ବସି ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଳ୍ପ କେତେକ ଦିନ ପରେ ସେଠାରେ ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନୋଦୟ ହେଲା । ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଲା ଯେ, ସେ ଜୀବନ-ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ଏହି ଜ୍ଞାନ ବା ବୁଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବାରୁ, ସେହିଦିନ ତାଙ୍କର ନାମ ହେଲା ‘ବୁଦ୍ଧଦେବ’ । ସେ ସେହି ସତ୍ୟ ପାଇଲେ, ତହିଁର ସାରମର୍ମ ଏହି:—ସ୍ଵସାର ଦୁଃଖମୟ, ଦୁଃଖର କାରଣ କାମନା, କାମନାର ବିନାଶରେ ଦୁଃଖର ବିନାଶ ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ ନୀତିମୟ ଜୀବନ ସାହାଯ୍ୟରେ କାମନାର ବିନାଶ ।

ତାଙ୍କର ଏହି ଜ୍ଞାନ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ବୁଦ୍ଧଦେବ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ-ସ୍ଥାନକୁ ଫେରିଲେ । ସେଠାରେ ସେ ନିଜର ନୂତନ ଧର୍ମ ପ୍ରସାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କ ଧର୍ମରେ ସଜ୍ଜାନ, ସ୍ଵାଧୀନ, ହିଂସାଜନକ ପରୂଷ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ନ ଥିଲା । ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଅଧିକାର ରହିଲା । ସୁତରାଂ ଅନେକେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଆଗ୍ରହ ସହିତ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ପରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଧର୍ମ ପ୍ରସାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେତେବେଳେ ମଗଧ ଦେଶର ରାଜା

ଥିଲେ ବିମ୍ବିସାର । ବିମ୍ବିସାର ଏକ ତାଙ୍କ ମୁଦ୍ରା ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର
ଅଜାତଶତ୍ରୁ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଭକ୍ତି, ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବ ବାରୁଣୀ ନିକଟସ୍ଥ ସାରୁନାଥ ଉଦ୍ୟାନରେ ତାଙ୍କ
ଧର୍ମ ପ୍ରସାର କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ପାଞ୍ଚଜଣ ଶିଷ୍ୟ ହେଲେ ।
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ବହୁ ଲୋକ ବୌଦ୍ଧମତ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବ
ଏହି ପ୍ରସାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ୪୫ ବର୍ଷ କାଳ ବ୍ୟୟ କରି
୮୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ କୁଶୀ ନଗରଠାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଅତି ସରଳ କେତୋଟି ଉପଦେଶ ଅଛି—
ତାହାହିଁ ସେହି ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ଲୋକଙ୍କୁ ଉପଦେଶ
ଦେଉଥାନ୍ତି ଯେ, ଲୋକେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପ୍ରାଣିହଂସା ଓ ପରସ୍ପର-ହରଣ
କରିବେ ନାହିଁ, ସତ୍ୟ କହିବେ, ଅନ୍ୟର କୁସ୍ଥାରଟନା କରିବେ
ନାହିଁ, ଅଶ୍ଳୀଳ କଥା କହିବେ ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି । ସତ୍ୟକଥନ, ଜୀବପ୍ରତି
ଦୟା, ଶୁରୁଜନ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଓ ସମ୍ମାନ—ଏସବୁ ତାଙ୍କ ଧର୍ମର ସାର ।

ବୌଦ୍ଧମତ ଭାରତବର୍ଷରେ ଜାତ ହେଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାହା ଏ
ଦେଶରେ ଚିରଦିନ ଉଷ୍ମ ପାଇଲା ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିଆରେ ଚୀନ ଓ
ଜାପାନ ଦେଶର ଲୋକେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମୀବଳମ୍ବୀ । ଅଳ୍ପକାଳ ବର୍ମା ବ୍ୟତୀତ
ଭାରତର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ଧର୍ମ ପ୍ରଚଳିତ ନୁହେଁ କହିଲେ
ଚଳେ । ଏହି ମତ ଅନେକ ଦିନ ଆମ ଦେଶରେ ବ୍ୟାପିଥିଲା ।
ଶେଷରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏହି ଧର୍ମର କେତେକାଂଶ ନିଜ ଧର୍ମରେ
ମିଶାଇ ରଖିଲେ—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାର ସ୍ୱରୂପ ମାନ
ଚଳିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ବୌଦ୍ଧ ଓ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ଏକତ୍ରତା ମିଳନ
ହୋଇଛି କହିଲେ ଚଳେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ୨^{୦୦} ଠାରୁ ଶ୍ରୀ:ପ୍: ୩^{୦୦} ଯାଏଁ

ଭାରତର ଅବସ୍ଥା

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ୨ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏବଂ ପରେ, ଅର୍ଥାତ୍, ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତରେ କେତେଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ନଗର ଥିଲା । ଚଙ୍ଗା ଓ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀ ତଟରେ ଅନେକ ପ୍ରଧାନ ନଗର ଥିଲା । ଅବନ୍ତୀ ବା ମାଲବ ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଉଦ୍ଧୱନା ନଗର । କୋଶଳ ପ୍ରଦେଶ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ଥିଲା । କପିଳବାସୁ ରାଜା କେତୋଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜ୍ୟ କୋଶଳରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ‘ଲିଙ୍ଗାବି’ ନାମକ ଜାତି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେହି ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ସେଠାର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ହାତରେ ଥିଲା । ପ୍ରଜାମାନେ ମିଳି ଜଣେ ନାୟକ ନିର୍ବାଚିତ କରୁଥାନ୍ତି । ଏହି ସମସ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଅଳ୍ପ ବଡ଼ ଥିଲା ମଗଧ ।

ମଗଧର ଆଧୁନିକ ନାମ ବିହାର । ଫୁଲ୍ଲ ଯୁଗରେ ଏହି ରାଜ୍ୟ କେତେକଜଣ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ରାଜାଙ୍କ ଯୋଗେ ଖୁବ୍ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହି ରାଜାମାନଙ୍କ ଅନୁକୁଳରେ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନ ଧର୍ମର ବିସ୍ତାର ଉତ୍ତମ ହୋଇଥିଲା । ମଗଧ ପ୍ରଦେଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠନାଗ ନାମକ ଜଣେ ରାଜା ଶାସନ ଚଳାଉଥିଲେ । ସେ ରାଜା ଦେବା ଆଗେ ବାରାଣସୀରେ ଜଣେ ସୈନ୍ୟଧ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇଥିଲେ, ପରେ ଗିରିବ୍ରଜ ବା ପ୍ରାଚୀନ ରାଜସୁଦ୍ଧରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନକରି ମଗଧ ଶାସନ ଚଳାଇଲେ ।

ଶ୍ରେଷ୍ଠନାଗବଂଶର ୫ମ ରାଜା ବିମ୍ବିସାର । ସେ ନିଜ ବାହୁ ବଳରେ ପୈତୃକ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ଅନେକ ଦୂର ବଢ଼ାଇଥିଲେ । ସେ ଅଙ୍ଗଦେଶ ଜୟ କରି ତାହା ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ମିଶାଇଲେ । ତାଙ୍କ

ସମୟରେ ନୂତନ ରାଜତ୍ବ ନାମକ ନଗର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ତାହା ମଗଧର ରାଜଧାନୀ । ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ ସମୟରେ ମଗଧର ଖୁବ୍ ଉନ୍ନତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିପ୍ରକ୍ତେ କନ୍ଦାୟାଜରୁ ଯେ, ବିମ୍ବିସାର ରୁକ୍ଷଦେବ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାବୀର ପ୍ରଭୃତି ଯଥେଷ୍ଟ ରକ୍ତି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ, ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନ ମତର ବିସ୍ତାର ଉନ୍ନତ-ସାଧନ କରିଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ଜୈନ ଧର୍ମରେ ଘାଟିତ ହୋଇଥିଲେ । ଜୈନମତ ବୌଦ୍ଧମତ ପରି ଏକ ହିଂସା-ହୀନ ମତ । ବିମ୍ବିସାର ମୋଟେ ୨୮ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ବ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ-ପୂର୍ବ ୫୮୨ ରେ ସେ ରାଜ୍ୟରୁ ଗୃହଣ କରିଥିଲେ, ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୫୦ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଜାତଶତ୍ରୁ ମଗଧ-ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ସେ ୨୭ ବର୍ଷ କାଳ ରାଜପଣ କରିଥିଲେ । ରାଜା ହେବାର କେତେ ଦିନ ପରେ, ସେ ସୋନ ନଦୀ ଡେଇଁ ପାଟଲୀପୁତ୍ର ନାମକ ଦୁର୍ଗ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଦୁର୍ଗଟି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବୃଦ୍ଧିପାଇ ଶେଷରେ ମଗଧ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ନଗର ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ପାଟଣା ଓ ବାଙ୍କିପୁର ଅଛି, ସେଠାରେ ଏହି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଗର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଥିଲା । ଅଜାତଶତ୍ରୁ, କୋଶଳ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମାତା ଲିଙ୍ଗବି-ଦଳ-ନାୟକଙ୍କର କନ୍ୟା । ଏଭଳି ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲେହେଁ, ମଗଧ ଏବଂ ଏହି ଦୁଇ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବରାବର ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲୁ ଥାଏ । କାରଣ, ଅଜାତଶତ୍ରୁ ସେହି ଦୁଇ ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଲିଙ୍ଗବିମାନେ ପରାସ୍ତ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, କୋଶଳ ମଗଧ-ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଆସିଲା ।

ଅଜାତଶତ୍ରୁ ମଧ୍ୟ ରୁକ୍ଷଦେବ ଓ ମହାବୀରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ରକ୍ତି, ସମ୍ମାନ ଦେଖାଉଥାନ୍ତି । ଧରେ ସେ ନିଜେ ଯାଇ, ଏହି ଦୁଇ ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ନଗର-ଦ୍ବାରରୁ ବରଣ କରି ଆଣିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ବ ସମୟରେ

ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା । ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୨୭
ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ, ଆଉ କେତେକ ଜଣ ରାଜା ମଗଧ-
ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ଋମଶ୍ୟ ମଗଧ ରାଜ୍ୟର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉତ୍କଳ
ଦେବୀକୁ ଲଗିଲା । ଅର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ମଗଧ ରାଜାହିଁ ବିଶାଳ ସମ୍ରାଜ୍ୟ
ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ ।

ଶେଷନାଗବଂଶରେ ୧୦ ଜଣ ରାଜା ଥିଲେ । ଏହି ବଂଶର
ଶେଷ ରାଜା ମହାନନ୍ଦ । ତାଙ୍କପରେ ମହାପଦ୍ମନନ୍ଦ ମଗଧର ନୃପତି
ହେଲେ । ତାଙ୍କର ୩୦ ପୁଅ । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ନନ୍ଦ ବଂଶର ରାଜା
ବୋଲାଇଲେ । ଏହି ରାଜାମାନେ ପ୍ରାୟ ୧୦୦ ବର୍ଷ କାଳ ମଗଧର
ଶାସକ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ବରେ ମଗଧର ବିସ୍ତାର ଅତ୍ୟଧିକ
ହୋଇ ଥିଲା ।

ନନ୍ଦରାଜାମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିକୁ ବଡ଼ ଦୃଶ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତି —
ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବି ଭୟଙ୍କର ଦୃଶ୍ୟାଧିକାର । ନନ୍ଦବଂଶର
ରାଜାମାନେ ଖୁବ୍ ସମତାପନ୍ନ । ସେମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ୨୦,୦୦୦
ଅଶ୍ବାଶ୍ରେଣୀ, ୨୦୦,୦୦୦ ପଦାତିକ, ୨୦୦୦ ରଥାଶ୍ରେଣୀ ଏବଂ ୪୦୦୦
ଗଜାଶ୍ରେଣୀ ସେନା ଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରକାଶ୍ଚ ସୈନ୍ୟ ଯୋଗେ ମଗଧରାଜ୍ୟ
ସବଳ ଓ ପୁରସ୍ଥିତ ଥିଲା ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୧୭ ସାଲରେ, ଯେତେବେଳେ ମଗଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦୃଢ଼
ଭାବରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ କେତେକ ଜଣ ବିଦେଶୀ
ଶାସକ ଭାରତ ଜର୍ଜିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୈନ୍ୟ ପଠାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହି
ସେନା ମଗଧର ସୀମା ସୁଦ୍ଧା ମାଡ଼ି ପାରୁନା ନାହିଁ । ପାରଶ୍ୟଦେଶର
ଦେଉଥସ୍ (୫୨୧ — ୪୮୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ) ବିପ୍ଳବ ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ
ସେନାପତି ସ୍ତାଇଲକ୍ସୁସ୍ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀ ଆଡ଼େ ପଠାଇଲେ । ସ୍ତାଇଲକ୍ସୁସ୍

ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ଉପରିଭାଗରୁ ଲୌହ ଚଳାଇ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରତି ଅବସର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏପରି କ୍ରମେ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ପ୍ରଦେଶ ଦେଇଅସ୍ତଙ୍କର ଅଧୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଦେଇଅସ୍ତଙ୍କର ପୁତ୍ର ଜେରସ୍ତଙ୍କ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ, ପାରସ୍ୟଦେଶର ଗୋଟିଏ Satrap ବା ଅଧୀନ ରାଜ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଏଠାରୁ ପାରସ୍ୟର ରାଜକୋଷକୁ ବହୁଧନ ଖଜଣା ବା କର ରୂପେ ଯାଉଥାଏ ।

ସେତେବେଳେ ମଗଧ ସଙ୍ଗେ ପଞ୍ଜାବର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା । ପଞ୍ଜାବ ବହୁକାଳ ପାରସ୍ୟ ଅଧୀନରେ ନ ଥିଲା । ବୈଦେଶିକମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ବ ପରେ, ଏଠାରେ ଛେଟ ଛେଟ ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ବହୁକାଳ ପରେ ଏହି ସକଳ ରାଜ୍ୟ ମଗଧର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା । ମଗଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ରାଜାଙ୍କ ଶାସନରେ ଥିବାବେଳେ, ଜଗତ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାଶର ଅଲେକ୍ଜଣ୍ଡର ଭାରତ ଜୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ୍ଟ ସେନା ସହିତ ପଞ୍ଜାବରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଲେ । ସେ ଥିଲେ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ଜଣେ ଚତୁର, ବିବେକୀ ଓ ରଣନିପୁଣ ରାଜା । ପ୍ରଥମରେ ସେ ଏକ ଯୁଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟରେ ଶାସକ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ପରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ରାଜା ହୋଇ ପାରଲେ । ଏକ ଇଉରୋପ ଓ ଅସିୟାର ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କଲେ । ଏଣୁ ତାଙ୍କୁ ‘ଜଗତ-ବିଜୟୀ’ ଅଖ୍ୟାୟିତ ଯାଇଥିଲା ।

ସେ ପଞ୍ଜାବରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ, ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ନଦୀ ଉପତ୍ୟକାରେ ଥିବା ବାକ୍ଟ୍ରୟା ଦେଶ ଜିଣିଲେ । ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଭାରତଜୟ-ଇଚ୍ଛା ଜାତହେଲା । ଏଣୁ ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୨୭ ସାଲରେ ସର୍ବେନା ହିନ୍ଦୁକୁସପର୍ବତ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଞ୍ଜାବରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

ପ୍ରତାପୀର ଅଲେକ୍ଜାଣ୍ଡର,

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୨୭ରେ ଶତ୍ରୁ ନୟା ପାଇ ହୋଇ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରଶିଳା ନଦୀର ପ୍ରତି ଅବସର ହେଲେ । ସେଠାରୁ ଦୁଇ ବର୍ଷବର୍ଷ ଅଲେକ୍ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ, ସାବରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ । କାରଣ ସେତେବେଳେ ସେ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେ ଜଣ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଲାଗିଥିଲେ । ଅଲେକ୍ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ଭାରତ ଆଗମନ ବେଳେ, ପଣ୍ଡାବ ଅନେକ ଶେଷ ଶେଷ ରାଜ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରଶିଳା ଏହି ଏକ ରାଜ୍ୟର ରାଜାଙ୍କ । ସେଠାରୁ ଦୁଇ ଅଲେକ୍ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ପାଇଁ ୫୦୦୦ ସିପାହୀ ପଠାଇଥିଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଶିଳାରେ କେତେକ ଦିନ ପୁଞ୍ଜରେ କଟାଇବା ପରେ, ବାରି ଅଲେକ୍ଜାଣ୍ଡର ଓ ତାଙ୍କର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବ ଅଡ଼େ ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ

ଲାଗିଲେ । ଝିଲମ୍ ଓ ଚନାରୁ ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ସେଠା ରାଜାଙ୍କ ନାମ ପୁରୁ । ସେ ଗ୍ରୀକ୍‌ବୀରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇଲେ । ଝିଲମ୍ ନଦୀ ନିକଟରେ ଦୁଇପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଚପୁଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଲା । ପୁରୁ ନିଜ ଅଭ୍ୟୁତ ବୀରତ୍ବ ଓ ବାହୁ ବଳରେ ଗ୍ରୀକ୍‌ସେନାକୁ ଚମତ୍କତ, ମୋହତ କରିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ସେ ପରାଜିତ ହୋଇ ଗ୍ରୀକ୍-ରାଜାଙ୍କ ହାତରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ବିବେକୀ ବୀର ଅଲେକ୍-ଜଣ୍ଡେର୍ ପୁରୁଙ୍କ ପ୍ରତି ରାଜୋଚିତ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ, ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଫେରାଇ ଦେଲେ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ, ପୁରୁଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ବୀରତ୍ବ ।

ପରେ ଅଲେକ୍‌ଜଣ୍ଡେର୍ ପୁରୁଙ୍କ ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର ଅନ୍ତର ପୂର୍ବକୁ ଚାଲି ଆଉ କେତେକ ରାଜ୍ୟ ଜିତିଲେ । ସେ କ୍ରମେ ରାଜ୍ୟ ପରେ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରି, ଶେଷରେ 'ବିଏସ୍' ନଦୀ ଖରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସମଗ୍ର ପଞ୍ଜାବ ଜୟରେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ତୃପ୍ତି ଆସିଲା ନାହିଁ । ସେ ଅନ୍ତର ପୂର୍ବକୁ ଯିବା ପାଇଁ ବାହାରିଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସିପାହୀ ଦଳ ସେଠିରେ ରାଜ ହେଲେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଅଲେକ୍‌ଜଣ୍ଡେର୍ ବିଏସ ନଦୀ ନିକଟରୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ ।

ସେ ପଞ୍ଜାବ ଛାଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ, ରାଜା ପୁରୁଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି କରି ଗଲେ । ସେ ନିଜ ଦେଶକୁ ଫେରିବା ବେଳେ ଆଫଗାନିସ୍ତାନ ବାଟେ ଗଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀରେ ନୌକା ଚଳାଇ ଆରବ-ସାଗରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରୁ ବାହାରି ସେ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୨୪ ସାଲରେ ପାରସ୍ୟ ଦେଶର ସୁସା ନାମକ ନଗରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ତା'ର ଏକ ବର୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା ।

ଅଲେକ୍ଟ୍ରୋରଙ୍କ ମରଣ ପରେ, ପଞ୍ଜାବରେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ କ୍ରମେ ଲୁପ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପରେ ପଞ୍ଜାବ ମଗଧସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ:—

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଥିଲେ ମଗଧରାଜା ନଳଙ୍କ ମୁରାମାମ୍ନୀ ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପୁତ୍ର । ପିତାଙ୍କ ଜୀବତାବସ୍ଥାରେ, କୌଶର୍ଯ୍ୟ ଗୁରୁତର କାରଣରୁ ସେ ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ । କୌଟିଲ୍ୟ (ଶୂଣକ୍ୟ) ନାମକ ଜଣେ ଚତୁର, ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ସହାୟ ଥିଲେ ।

ଅଲେକ୍ଟ୍ରୋରଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ-ସମ୍ବାଦ ପଞ୍ଜାବରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ, ସେଠାର ଲୋକେ ଗ୍ରୀକ୍-ରାଜା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଏହି ସୁଯୋଗ ପାଇ, ପଞ୍ଜାବର ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ସେଠାର ଗ୍ରୀକ୍-ସେନା ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ କେତେକ ଗ୍ରୀକ୍ ନିହତ ହେଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେ ଜଣ ପଞ୍ଜାବରୁ ପଳାୟନ କଲେ । ଏପରି, ପଞ୍ଜାବ ବିଦେଶୀ-ରାଜାଙ୍କରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ମଗଧ-ସିଂହାସନ ପାଇବାକୁ ପ୍ରଗାଢ଼ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ସେ ଶୂଣକ୍ୟଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣାରେ ପଞ୍ଜାବୀ ସୈନ୍ୟକୁ ସଙ୍ଗେ ଧରି ଯାଇ ପାଟଲୀପୁତ୍ର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଶେଷରେ ଚତୁର ଶୂଣକ୍ୟଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ନଳବଂଶ ଧ୍ବଂସ କରି ମଗଧରାଜ୍ୟର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ମାତାଙ୍କର ନାମ (ମୁରା) ଅନୁସାରେ, ତାଙ୍କ ବଂଶର ନାମ ରହିଲା “ମୌର୍ଯ୍ୟବଂଶ” । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୧୨ ସାଲରେ ମଗଧର ସମ୍ରାଟ ହୋଇଥିଲେ ।

ଆଲେକ୍ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ମରଣର ଛ'ବର୍ଷ ପରେ, ଗ୍ରୀକ୍ ଦେଶର ପୂର୍ବ ଭାଗ ଅର୍ଥାତ ପଶ୍ଚିମ ଅସିଆରେ ସେଲ୍ୟୁକାସ୍ ନାମକ ଜଣେ ଗ୍ରୀକ୍ ସେନାପତି ଶାସକ ହେଲେ । ସେ ପୁନର୍ବାର ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶଟି ଗ୍ରୀକ୍ ରାଜ୍ୟରେ ମିଶାଇବା ଆଶାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀ ପାର ହୋଇ ଆସିଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସୈନ୍ୟର ଆବାସ ନ ଥିଲା । ନନରାଜାମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ବିସୁଲ ସେନା ଥିବା ବିଷୟ ଏଥିପ୍ରବେ କୁହାଯାଇଛି । ପଞ୍ଜାବରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଓ ସେଲ୍ୟୁକସଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଲା । ସେଲ୍ୟୁକସ୍ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ସସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଦୁର୍ଦ୍ଦିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ସେଲ୍ୟୁକସ୍ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର କେତେକାଂଶ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଏହାର ବିନିମୟରେ ସେଲ୍ୟୁକସଙ୍କୁ ୫୦୦ ହସ୍ତୀ ମାଡ଼ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ସେଲ୍ୟୁକସଙ୍କ କନ୍ୟା ହେଲେନାଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ।

ଶ୍ରୀ: ପୁ: ୩୦୧ ଯାଲରେ ସେଲ୍ୟୁକସ୍ ମେଗାସ୍ଥନିସ୍ ନାମକ ରାଜ ଦୂତଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ଥିଲେ । ମେଗାସ୍ଥନିସ୍ କେତକ ବିନ ପାଟଲୀପୁଟ୍ରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି, ତାହା ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁତ କଥା ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସମୟରେ ମଗଧ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ହୋଇ ଥିଲା । ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରଦେଶ ସବୁ ଏହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା— ଅପରାଜିସ୍ଥାନ, ପଞ୍ଜାବ, ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶ, ବିହାର, କାଥୁଆବାଡ଼ି ଓ ବଙ୍ଗ । ମଗଧର ଉତ୍ତରଭାଗ ମଧ୍ୟ ମଗଧ ଅଧୀନରେ ଥିଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶୃଙ୍ଗଧ୍ୟାୟ । ଶୃଙ୍ଗଧ୍ୟାୟଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଓ ସାହାଯ୍ୟରେହିଁ କ୍ରମେ ମଗଧରାଜ୍ୟର ସୀମା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ କ୍ଷମତା ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ନନ୍ଦବଂଶର ସେନାବଳ ଅପେକ୍ଷା ମୌର୍ଯ୍ୟବଂଶର ସେନାବଳ ଅଧିକ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସୈନ୍ୟମଧ୍ୟରେ ୧୦୦୦ ହସ୍ତୀ ୩୦,୦୦୦ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଏବଂ ୨୦୦,୦୦୦ ପଦାତ୍ମକ ଥିଲେ—ଅନେକ ରଥ ବି ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରଥରେ ୩ଜଣ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହାତୀ ଉପରେ ୪ଜଣ ସୈନିକ ବସି ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଉଥାନ୍ତି । ସୀମାସମ୍ପ୍ରାପ୍ତେ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ସଥେଷ୍ଟ ବେତନ ଓ ସାମୟିକ ପୁରସ୍କାର ପାଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତା, ଖଣ୍ଡା, ଧନୁ, ଶର ଇତ୍ୟାଦି ଅସ୍ତ୍ର ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ନୌ-ସେନା ମଧ୍ୟ ଥିଲା—ତାହା ଜଳ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦରକାର ହେଉଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୈନ୍ୟବିଭାଗର ପରିଶୁଳନା ପାଇଁ ରାଜା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ **Board** ବା ସଭା ରଖିଥିଲେ ।

ପାଟଲପୁତ୍ର ମଗଧର ରାଜଧାନୀ । ଏହି ନଗର ପରିଶୁଳନା ନିମନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଶୃଙ୍ଗଧ୍ୟାୟଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁଯାୟୀ କେତେ ଗୋଟି ସଭା ବା ପଞ୍ଚାୟତ ବସାଇ ଥିଲେ । ସଭାଗୁଡ଼ିକ ନିୟମିତ ଭାବରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳୁଥାନ୍ତି ।

୧ମ ସଭାଟି ନଗରର ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବୁଝୁଥିଲା । ୨ୟ ସଭାର ଲେବେ ବିଦେଶାଗତ ଲୋକଙ୍କର ତରୁ ନେଉଥାନ୍ତି । ୩ୟ ସଭା ନଗରର ଜନ୍ମ ମରଣ ବିବରଣ ଓ ଜନସଂଖ୍ୟା ଛାଡ଼ି ରଖୁଥିଲା । ୪ର୍ଥ, ପଞ୍ଚମ ଓ ଷଷ୍ଠ ସଭାମାନଙ୍କ ହାତରେ ନଗରର କୃଷି, ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ପରିଶୁଳନା ଓ କର-ଅଦାୟ ଭାର ରହୁଥିଲା ।

ଖେର, ଡକାଇଡ, ହାଣ ପିଟ ଇତ୍ୟାଦି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଓ ଦୁଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ପ୍ରଜାମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ରାଜଦଣ୍ଡ ଭୋଗୁଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କ

ଯାତାୟାତର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସଡ଼କ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇଥିଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ମୌର୍ଯ୍ୟବଂଶ ସ୍ଥାପନ କରି, ତହିଁର ପ୍ରଥମ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ବରେ ମଗଧର ଜ୍ୟାତି ଓ ସୀମା ବଢ଼ିଥିଲା ଏବଂ ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା । ଶୂଣ୍ୟଙ୍କ ଯୋଗେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ସୁଖ୍ୟାତି । ତାଙ୍କ ଶାସନରେ ପ୍ରଜାସକଳ ଅଧିକ କର ଦେଲେହେଁ, ସୁଖ ଶାନ୍ତିରେ କାଳ କଟାଉ ଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ରାଜରକ୍ତ ଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ଶତ୍ରୁମାନେ ଭୟରେ ଥରୁ ଥିଲେ । ସେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା । ସେ ଜନ ପୁତ୍ର ବିନ୍ଦୁ ସାରଙ୍କ ପାଇଁ ବିପୁଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ରଖିଦେଇ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୯୮ ସାଲରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧାମରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

—୪୦୫—

ଅଶୋକ

ବିନ୍ଦୁସାର ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୭୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ବ କରି ପ୍ରାଶଂଭାଗ କଲେ । ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅଶୋକ ରାଜା ହେଲେ । ପିତାଙ୍କ ରାଜତ୍ବ ସମୟରେ ସେ କେତେକ ଦିନ ତକ୍ଷଶିଳା ଓ ଅଉଁ କେତେକ ଦିନ ଉଦ୍ଧୃମ୍ବିଳାରେ ରାଜପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମଗଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅତି ବଡ଼ ଥିବାରୁ ତାହା କେତୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା; ଏପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗରେ ଜଣେ ଜଣେ ରାଜ ପ୍ରତିନିଧି ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଅଶୋକଙ୍କର ଅଉଁ କେତେ ଜଣ ବୈମାତ୍ରେୟ ଭାଇ ଥିଲେ; ଏଣୁ ବିନ୍ଦୁସାର ମରିବାର ଅଳ୍ପ କେତେକ ଦିନ ପରେ ଏହି ରାଜମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସିଂହାସନ ନିମନ୍ତେ ବିବାଦ ହୋଇ ଥିଲା । ଶେଷରେ ଅଶୋକ ଏହି ରାଜ-ବିବାଦରେ ଜୟଲଭ କରି ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୬୯ ସାଲରେ ସିଂହାସନ ଅରୋହଣ କଲେ ।

ଅଶୋକ ଜଣେ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ରାଜା । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ବର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ମଗଧ ଓ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଅଶୋକ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୬୧ରେ ପାଟଲୀପୁତ୍ରଠାରୁ ମଗଧର ବିପ୍ଳବ ସୈନ୍ୟ ଧରି ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗଅଡ଼େ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ସେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଯୁଦ୍ଧ କଲେ, ଯୁଦ୍ଧରେ ଅନେକ ଲୋକ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ । କେତେକ କଳିଙ୍ଗବାସୀ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ଶେଷରେ ଅଶୋକଙ୍କର ଜୟ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିର କରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ, ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ପୁଣି ମୃତ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ବନ୍ଧୁଜନମାନଙ୍କ ବିକଳ ଅର୍ତ୍ତନାଦ ଶ୍ରବଣ କରି ଅଶୋକଙ୍କ ହୃଦୟ ଦୟାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ସେ ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆଉ କେବେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ନାହିଁ । ଏହି ଘଟଣାରେ ତାଙ୍କ ମନର ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା, ତାହା ସେ ଏକ ପ୍ରସ୍ତରରେ ଲେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ ଏହି ଦୟାରେ ବିଭୋର ହୋଇ, ହିଂସାଜନକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଦୃଶା କରି, ଅହିଂସା ଧର୍ମର ମହାତ୍ମ୍ୟ ଅନୁଭବ କରି ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ।

ସେ ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆଉ କେବେ ପରଦେଶ ଜୟ କରିବାକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ବରେ ଅହିଂସା-ବାଦ-ପ୍ରଚାର ଓ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଅଶୋକ ଇତିପୂର୍ବେ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ଥିଲେ, ସେ ସାଧାରଣ ହିନ୍ଦୁ ପରି ମଂସାହାର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମୃଗୟାଦି ବ୍ୟସନ ଥିଲା, ନୀର ଗୀତ ପ୍ରଭୃତି କୌତୁକରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଯୋଗଦାନ କରୁଥିଲେ । ମଦ୍ୟପାନ କରିବାକୁ ବି ସେ କୁଣ୍ଠିତ ନ ଥିଲେ । ମାତ୍ର କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଗତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା । ସର୍ବଦା ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଭକ୍ତ ହୋଇ ମଂସାହାର, ମଦ୍ୟପାନ ଓ ମୃଗୟା ବ୍ୟସନ ତ୍ୟାଗ କରି ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପରି ଅତି ପବିତ୍ର ଭାବରେ ଜୀବନ ଯାପନ

କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୁଣି ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ବହୁଳ ପ୍ରଚାରକୁ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଓ ସର୍ବପ୍ରଥମ ବ୍ରତ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଅଶୋକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଦୁଇ ଗୋଟି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧମତାବଲମ୍ବୀ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ଶ୍ରାମଣମାନଙ୍କୁ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ପଠାଉ ଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ନାନାସ୍ଥାନରେ ପଥର ଉପରେ ବିମ୍ବା ଉଚ୍ଚସ୍ତମ୍ଭ ନିର୍ମାଣ କରି ସେହି ସ୍ତମ୍ଭମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଖୋଦିତ କରାଉ ଥିଲେ । ଏଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ଭୂତ ଭାଷାରେ ନୁହେଁ ବରଂ ପାଲି ଭାଷାରେ ଲେଖାଯାଇ ଥିଲା । କାରଣ ପାଲି ସମ୍ଭୂତ ଅପେକ୍ଷା ଅତି ସହଜ ଓ ବହୁତ ଲୋକଙ୍କର ବୋଧଗମ୍ୟ । ଏପରି ଗୋଟିଏ ପଥର ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲାର ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ନିକଟରେ ଅଛି । ଏପରି ଅନେକ ପଥର ଓ ସ୍ତମ୍ଭଲିପି ଦେଶର ନାନାସ୍ଥାନରେ ରଖା ଯାଇଥିଲା । ଏହି ଲିପି ପଢ଼ିଲେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଅହିଂସା-ବାଦ ଓ ଲୋକହୃଦରେ ଅଶୋକଙ୍କର ଗଭୀର ଅନୁଗ୍ରହ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ଭଲ ଭଲ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସେ ଏପରି ଧର୍ମୋପଦେଶ ଲେଖାଉ ଥିଲେ । କେତେକ ପଥରରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉପଦେଶମାନ ଲେଖା ଅଛି— ପିତାମାତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରିବା । ସବୁ ପ୍ରାଣିଙ୍କଠାରେ ଦୟା ରଖିବା । ଧର୍ମ୍ୟ କହିବା ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ, ଏହି ଧର୍ମହିଁ ଜୀବନରେ ପାଳନ କରିବାକୁ ହେବ । ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଦେଖାଇବା ଓ ବହୁମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା କରିବା ।

ଅଶୋକ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ବିଦେଶକୁ ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ପଠାଇ ଥିଲେ । ସେମାନେ ବର୍ମା, ଲଙ୍କା, ଉଦ୍ଧତ, ଆଫ୍ରିକା ଓ ଇସ୍ପାହାପର ଗ୍ରୀକ୍ ଦେଶକୁ ଯାଇ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ । ସେଠାର ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାମାନେ ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ବର୍ମା, ଲଙ୍କା, ଉଦ୍ଧତ ବାସିନ୍ଦ୍ରର ବୌଦ୍ଧମତ ଅଟେ ।

ଅଶୋକ ଧର୍ମ ନିମନ୍ତେ ଓ ରାଜ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ବହୁତ ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିଲେ । ସେ ସବୁଦା କର୍ମରେ । ନିଜେ ରାଜ୍ୟର ସକଳ ବିଷୟ ଦୃଷ୍ଟିଥିଲେ; କୌଣସି ଗୁରୁତର ବା ଅବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲାରେ ପକାଇ ରଖୁ ନ ଥିଲେ । ନିଜର ଯାତ୍ରା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହା ସ୍ୱରୂପରୂପେ କରୁଥିଲେ । ସେ ବେଶ୍ ଚାହୁଁଥିଲେ ଯେ ପ୍ରଜାତି ସୁଖ ଉପରେ ତାଙ୍କର ସୁଖ ନିର୍ଭର କରେ; ପ୍ରଜାତି ସନ୍ତୋଷକୁ ତାଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ । ଏଣୁ ସେ ସବୁଦା ପ୍ରଜାତି ହିତ ନିମନ୍ତେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ଏପରି କି ସମୟେ ସମୟେ ସେ ନିଜର ସୁଖ ସୁବିଧା ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟାନ କରି ରାଜ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଭଲରୂପେ ଦେଖୁଥିଲେ ।

ନୌର୍ଯ୍ୟ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରେ ବହୁତରେ ଉଣା ହୋଇ ନ ଥିଲା । ବର୍ଷ କଳଙ୍କ ମିଶିବାରୁ ତାହାର ଅସୁବିଧା ବଢ଼ିଥିଲା । ବର୍ଷେରେ ସୁଦୂର ମରାଣ୍ଡର, ଉତ୍ତରରେ କାଶ୍ମୀର ଓ ନେପାଳ; ପୂର୍ବରେ ଅସାମ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ କାରୁଲ ଯାଏଁ ଏହା ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ରାଜପ୍ରତିନିଧିଗଣ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ରହି ଶାସନ ଚଳାଉଥିଲେ । ରାଜା ନିଜେ ପାଟଲୀପୁତ୍ରରେ ରହୁଥିଲେ । ସାଧାରଣତଃ ରାଜବଂଶର ଲୋକେ କେବଳ ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ୱରୂପ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଉଥିଲେ । ପଞ୍ଜାବ ଦେଶର ପ୍ରତିନିଧି, ଚଣ୍ଡଶିଳାରେ ରହୁଥିଲେ । ମାଳବ ଦେଶର ପ୍ରତିନିଧି ଉକ୍ତସ୍ଥାନରେ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣଗିରି ନାମକ ନଗରରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ।

ଅଶୋକଙ୍କର ଅନେକ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଉପ-ଦେଶ ଓ ମନ୍ତ୍ରଣାରେ ରାଜ୍ୟ ଚଳୁଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସମୟରେ ଯେପରି ରାଜତ୍ୱ ହେଉଥିଲା, ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେଭଳି ହେଲା । ମାତ୍ର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ଅଶୋକଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ବିଶେଷତ୍ୱ । ସେ ଧର୍ମବିଭାଗରେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ନିଯୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ଧର୍ମପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଭଲଭାବରେ ହେଉଛି କି ନାହିଁ, ତାହା ଦେଖୁଥିଲେ । କେହି ଯେପରି ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହିଂସା ନ କରେ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଥିଲେ ।

ଅଶୋକଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ସମସ୍ତେ ଚୁପ୍ ଥିଲେ । ଏହାର ମୂଳ କାରଣ ହେଉଛି, ତାଙ୍କର ଜୀବଦୟା । ସେ ନିଜେ ବୌଦ୍ଧମତାବଲମ୍ବୀ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅନ୍ୟ ଧର୍ମକୁ ଘୃଣା କରୁ ନ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଦେଶରୁ ପ୍ରାଣିହିଂସା ଉଠାଇବାକୁ ସେ ବହୁତ ଯତ୍ନ କରୁଥିଲେ । ସେ ଦରଦ୍ର ଲୋକଙ୍କ, ଖାଦ୍ୟ ଓ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ମାର୍ଗରେ ପଥକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶୟା ହେବ ବୋଲି ଗଛ ଲଗାଇଥିଲେ । ସେ ବହୁତ ସୁଖରଖା ଖୋଳାଇଥିଲେ ଏବଂ ମାର୍ଗର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପାତ୍ରଶାଳା ନିର୍ମାଣ କରାଉଥିଲେ ।

ରୁଗ୍ଗ ଲୋକଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଚେର ମୂଳ ଓ ଔଷଧ ରାଜ୍ୟରେ ବିତରଣ କରୁଥିଲେ । ରୁଗ୍ଗ ଜନ୍ମମାନଙ୍କର ରୋଗ ଭଲ କରିବାକୁ ବି ସେ ଧନବ୍ୟୟ କରୁଥିଲେ ।

ଅଶୋକ ତାଙ୍କ ଗୁରୁ
 ଉପଗ୍ରସ୍ତ ସଙ୍ଗରେ କେତେକ
 ବୌଦ୍ଧ ଗର୍ଥ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଥିଲେ ।
 ପୁଣି ଦୁବଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନରେ
 ସୁଭଦ୍ରାବତୀରୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତମ୍ଭ
 ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ସେହି ସ୍ତମ୍ଭଟି
 ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ରହିଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ-
 ପୂର୍ବ ୨୪୦ ସାଲରେ ଅଶୋକ
 ଜଳେ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
 ହୋଇଗଲେ । ସେ ରାଜକୁମାରୀ
 ପରାକ୍ରାନ୍ତ କର ପୀତବସନ ପରି-
 ଧାନ କଲେ । ଏହାର ଅଠବର୍ଷ
 ପରେ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

—:O:—

ଅଶୋକଙ୍କ ପରେ ଭାରତବର୍ଷର ଅବସ୍ଥା

ମୌର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧୮୪ ଅବ ପର୍ବନ୍ତ ମନ୍ଥବେଶରେ
 ରାଜତ୍ବ କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ବଂଶରେ ଅଶୋକଙ୍କ ଉତ୍ତରୁ କେହିହେଲେ
 ବିଶ୍ୱାସୀତ ରାଜା ନ ଥିଲେ । ଦୁର୍ବଳ ରାଜାମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ମନ୍ଥର
 ନିମନ୍ତା ଉଣା ହେଲା; ଶେଷରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ଆସି ମନ୍ଥ ରାଜ୍ୟ
 ଅଗ୍ରସର କଲେ । ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶର ଶେଷ ରାଜା ତାଙ୍କ ସେନାପତି ପୁତ୍ର

ମିତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିହତ ହେଲେ । ଏଠାରେ ମୌର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଲୋପ ପାଇଲା ।

ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୧୮୪ ରେ ମଗଧର ରାଜା ହେଲେ । ତାଙ୍କର ହିନ୍ଦୁ ମତ, ଏଣୁ ସେ ଗୋଟିଏ ଅଶ୍ଵମେଧ ଯଜ୍ଞ କରାଇଥିଲେ । ସେ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୧୪୮ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଅଭିଷେକେ ଜଣେ ରାଜା ହେଲେ । ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୨ ଅବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଗଧ ପାଳନ କଲେ, ମାତ୍ର ଶେଷରେ ମଗଧ, ବାସୁଦେବ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଅଧୀନ ହେଲା । ବାସୁଦେବଙ୍କ ପରେ ଅଭିଷେକ ଜଣ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ଵରେ ମଗଧର କୌଣସି ଉନ୍ନତି ହୋଇନାହିଁ ।

ଅକ୍ରଦେଶ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସମୟଠାରୁ ମଗଧ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ଅକ୍ରମାନେ ମଗଧ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ମାନକରି ରହିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଦୁର୍ବଳ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଏମାନେ ସ୍ଵାଧୀନ ହୋଇ ମଗଧ ରାଜତ୍ଵରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ । ଅକ୍ରଦେଶ ଗୋଦାବରୀ ଠାରୁ କୃଷ୍ଣା ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ମଗଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧୋଗତ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅକ୍ରଦେଶର ଅସୂଚନ ଅନେକ ଦୂର ବଢ଼ିଲା । ପଶ୍ଚିମ ଓ ନାସିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ର ରାଜାମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାରିତ ହେଲା । ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୭ରେ ମଗଧରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଲା । ଅଭିଷେକେ ଜଣେ ରାଜା ପରେ ଅର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତର ଅଭିଷେକେ ରାଜ୍ୟ ଅକ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ମିଶିଲା । ଅକ୍ରମାନେ ପ୍ରାୟ ୪୦୦ ବର୍ଷ ଯାଏଁ ଅର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ନିଜର କ୍ଷମତା ଓ ରାଜତ୍ଵ ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ ।

ମଗଧ ରାଜାମାନଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତା ଓ ମଗଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କ୍ଷମତା ଉଣା ହେବାର ଦେଖି ବୈଦେଶିକମାନେ ମଧ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷର କେତେ ସ୍ଥାନ ଆକ୍ରମଣ କରି ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ-ଅସିଆ ଦିଗରୁ ହିନ୍ଦୁକୁଶ ପର୍ବତ ବାଟେ ଅସି ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ

କଲେ । ସେମାନେ ଅସିବାର ଆଉଁଶୋଟିଏ କାରଣ ଅଛି । ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନେ ଏମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଅକ୍ରମଣ କଲେ, ଏଣୁ ଏମାନେ ନିଜର ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ ।

ଭରତବର୍ଷର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବାକ୍ତିୟା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଦେଶ ଥିଲା । ସେଠାରେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ରାଜତ୍ବ କରୁଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ତର କେତେ ଗ୍ରୀକ୍ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । କାବୁଲର ମୀନାଶ୍ରବ ନାମକ ଜଣେ ଗ୍ରୀକ୍ ରାଜା ରାଜ୍ୟ-ଜୟ କାମନାରେ ଭରତବର୍ଷକୁ ଆସି କାଥୁଆବାଡ଼ ଓ ମଗଧ ରାଜ୍ୟ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ କେତେକ ସ୍ଥାନ ଜୟ କରି ଫେରିଲେ । କିନ୍ତୁ ପାଟଲୀପୁତ୍ର ଅକ୍ରମଣ କଲେ ନାହିଁ ।

ଏହି ସମୟରେ ଶକ ନାମରେ ଆଉ ଦଳେ ଲୋକ ସିନ୍ଧୁ ଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରାଜା ଓ ଅନ୍ୟ ରାଜା ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ।

ପଞ୍ଚବମାନେ ପାରସ୍ୟ ଦେଶରୁ ଆସି ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ଏମାନେ ଦକ୍ଷିଣରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହି ରାଜ୍ୟର ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ କାଶ୍ମୀ ଓ ବେଙ୍ଗୀ । ଏମାନେ ଠିକ୍ ଶକମାନେ ଆସିବା ସମୟରେ କେବଳ ଆସି ଥିଲେ । ପଞ୍ଚବମାନେ ହିନ୍ଦୁ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପର ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା ।

ଶକମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଜାତି ଅକ୍ରମଣ କରି ଦେଶରୁ ଦୂର ହୋଇ ଥିଲେ, ସେହି ଜାତିର ନାମ ଯୁଡ଼ । ଏମାନେ ପ୍ରଥମେ ମଧ୍ୟ-ଆସିଆରେ ରହି ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । କ୍ରମେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଆକସ୍ୟ ନଦୀଠାରୁ ଘୃକରେ ଅନେକ ଦୂରଯାଏ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେମାନେ

ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ କେତେକ କାଳ ପରେ ବାକ୍ସପୁର ଗ୍ରାମ-ମାନଙ୍କୁ ପରାଜୟ କଲେ । ସୁତ ଜାତିର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀ ଉପଜାତ ଥିଲା; ତାହା କୁଷାନ । କାଡ଼ିଫିସିସ୍ ନାମକ ଜଣେ କୁଷାନ ଏହି ନୂତନ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ହେଲେ । କ୍ରମେ ସୁତମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ଜୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁକୁଶ ପର୍ବତ ଡେଇଁ କାଶ୍ମୀର ମଧ୍ୟ ଜୟ କଲେ । ପୁଣି ଦ୍ଵିତୀୟ କାଡ଼ିଫିସିସ୍ଙ୍କ ସମୟରେ ସୁତମାନେ ଭାରତବର୍ଷ ଅନ୍ତର୍ଗତ କଲେ । ମାଲବ, ସିନ୍ଧୁ ଓ କୋଙ୍କାନ ସେମାନଙ୍କର କରଗତ ହେଲା । ଅବସ୍ଥାଠାରୁ କୋଙ୍କାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୁଷାନ ଦେଶ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପର ୧୨୦ ବେ ଦ୍ଵିତୀୟ କାଡ଼ିଫିସିସ୍ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ କନିଷ୍ଠ କୁଷାନମାନଙ୍କର ରାଜା ହେଲେ । ସେ ପୁରୁଷପୁରରେ ରାଜଧାନୀ କରି ସେଠାରେ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ କୁଷାନ ରାଜ୍ୟର ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । କନିଷ୍ଠ ଅଶୋକଙ୍କ ପରି ବୌଦ୍ଧମତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ; ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କଠାରେ ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ତି ଥିଲା; ସେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ବହୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା, ବୌଦ୍ଧମାନେ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ବୌଦ୍ଧମତର ନାମ ସ୍ଥାନାୟନ ଓ ନୂତନ ମତର ନାମ ମହାୟାନ ହୋଇଥିଲା । କନିଷ୍ଠ ମହାୟାନ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ପୁଣି ଏହି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଢିକଡ଼, ଚୀନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶକୁ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କୁ ପଠାଇଥିଲେ । ଏଣୁ ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶର ଲୋକେ ସ୍ଥାନାୟନ ମତ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଉତ୍ତର ଦେଶର ଲୋକେ ଦ୍ଵିତୀୟ ମତ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

କନିଷ୍ଠଙ୍କ ରାଜସଭାରେ ଚରକ ନାମକ ଜଣେ ଆୟୁର୍ବେଦ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ସେ ଆୟୁର୍ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୋଷ୍ଠୀଏ ଅତି ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ

ଲେଖିଅଛନ୍ତି । କନିଷ୍ଠ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୨୬୦ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ କୁସାନ ରାଜ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଗଲା, କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାହା ଗୋଟିଏ ଅତି ସ୍ୱଳ୍ପ ରାଜ୍ୟ ହୋଇ କେତେକାଳଯାଏଁ ରହିଲା ।

—:୦:—

ଗୁପ୍ତରାଜ୍ୟ

ଅଶୋକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଅନେକ ବର୍ଷ ଉତ୍ତରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ କୌଣସି ବଡ଼ ରାଜ୍ୟ ନ ଥିଲା; ମଗଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିନାଶ ହୋଇଥିଲା । ପୁନର୍ବାର ଭାରତବର୍ଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା—କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସମତାଶାଳୀ ରାଜବଂଶର ଛତ୍ର ତଳେ ନ ରହି, ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ ବର୍ଷ କାଳ ସେହିପରି ରହିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ କୁସାନରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା, କିନ୍ତୁ କନିଷ୍ଠଙ୍କ ପରେ ଏ ରାଜ୍ୟଟି ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଣ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତର ବେଶି ଅବନତି ଘଟିଥିଲା । ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଥମ ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏହି ରାଜ୍ୟକୁ ପୁଷ୍ପରାଜ୍ୟ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ୩୦୮ ସାଲରେ ଲିଙ୍ଗାବି ରାଜକନ୍ୟା କୁମାରୀଦେବୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଲିଙ୍ଗାବି ସମ୍ବନ୍ଧ ହେତୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ଅନେକ ଲାଭ ହୋଇଥିଲା । ଲିଙ୍ଗାବିମାନେ ଗୋଟିଏ ସମତାଶାଳୀ ଜାତି । ସେମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ, ତେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ କେତେକ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରି ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ଚିତ୍ରଦୁର୍ଗ, ଅଯୋଧ୍ୟା ଓ ବିହାର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି, ସେହି ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଅଧୀନ ହେଲା । ରାଜାଙ୍କର ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ,

ତେଣୁ ତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ଠାରୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଉନ୍ନତି ହେଲା । ସେ ପ୍ରଜା-
ମାନଙ୍କୁ ଅତି ସୁଖରୁଚି ପରିପାଳନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ
ମୁଦ୍ରା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା; କେତେକ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ତାଙ୍କର ଓ ତାଙ୍କ
ପତ୍ନୀ କୁମାରାଦେବୀଙ୍କର ନାମରେ କରାଯାଇ ଥିଲା । ସେ ୧୦ ବର୍ଷ
ରାଜତ୍ବ କରି ୩୩୦ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ପୁତ୍ର । ପିତାଙ୍କ ଉତ୍ତରୁ ସେ ପାଟଲୀ-
ପୁତ୍ରର ରାଜା ହେଲେ । ସେ ଜଣେ ପ୍ରଭୁତ ସାର; ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା ବ୍ୟତୀତ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଳାରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ପ୍ରଗତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥିଲା । ସେ ସଙ୍ଗୀତ
ବିଦ୍ୟାକୁ ଅତି ଭଲ ପାଉଥିଲେ, ପୁଣି ବୀଣା-ବାଦନ କରି ଉତ୍କମ ସଙ୍ଗୀତ
କରିପାରୁ ଥିଲେ । ସେ ଜଣେ କବି, କେତେ କବିତା ମଧ୍ୟ ସେ
ଲେଖିଥିଲେ । ଜ୍ଞାନ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ନିକଟରେ ରଖି ସେମାନଙ୍କ
ସହବାସରେ ରହି ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ କରୁଥିଲେ । ଏହି ପଣ୍ଡିତମାନେ ରାଜାଙ୍କ
ନିକଟରେ ବିବିଧଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ନୈଷ୍ଠିକ ହିନ୍ଦୁ,
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଠାରେ ତାଙ୍କର ଅତଳା ଭକ୍ତି ଥିଲା । ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁ ବୋଲି ସେ
ଅନ୍ୟ ଧର୍ମର ଲୋକଙ୍କୁ ଦୃଶା କରୁ ନ ଥିଲେ । ଗୁପ୍ତରାଜାମାନଙ୍କ
ସମୟରେ ପ୍ରଜାମାନେ ନିଜ ନିଜ ଧର୍ମାନୁଯାୟୀ ଚଳିବାରେ କୌଣସି
ଅପତ୍ତି ନ ଥିଲା । ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରିୟତମ ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ନାମ ବସୁବନ୍ଧୁ ।

ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ୪୫ ବର୍ଷ କାଳ ରାଜତ୍ବ କରୁଥିଲେ । ସେ
ବାହୁବଳରେ ଭାରତର ଏକମାତ୍ର କ୍ଷମତାପନ୍ନ ସମ୍ରାଟ ହୋଇଥିଲେ ।
ପ୍ରଥମେ ସେ ଗଙ୍ଗାଗରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଜୟ କରି ପରେ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ
କରିବାକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼େ ଯାତ୍ରା କଲେ । ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କଲା

ପରେ ଶେଷରେ ସେ କାଶୀଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ, ସେଠାରୁ ପୁଣି ଥିଉ ଗୋଟିଏ ମାର୍ଗରେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ଏହି ଦକ୍ଷିଣ ଅଭିଯାନରେ ଗୁପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପରିମାଣ ବଢ଼ି ନ ଥିଲା ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ରାଜାଗଣ ତାଙ୍କୁ ରାଜା ବୋଲି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଲେ । ଉତ୍ତର ଓ ପୂର୍ବରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି କେତେକ ରାଜ୍ୟ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ରାଜା ବୋଲି ମାନୁଥିଲେ । ସେ ଏହି ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ପରେ ପ୍ରାଚୀନ ଶକ୍ତି ଅନ୍ୟାୟୀ ଗୋଟିଏ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କରାଇ ଥିଲେ ।

ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଉତ୍ତରୁ ଗୁପ୍ତ ସିଂହାସନରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ହିତାୟ ଚନ୍ଦ୍ର-ଗୁପ୍ତ ବସିଲେ । ତାଙ୍କର ପରାକ୍ରମ ଓ ସାହସ ଦେଖି ସେ “ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ” ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ କେତେକ ଦେଶ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଶକମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରି, ସେମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ମାଲବ, ଗୁଜରାଟ ଓ ସୁରାଷ୍ଟ୍ର ବା କାଥୁଅବାଡ଼ ଗୁପ୍ତରାଜ୍ୟରେ ମିଶାଇ ଥିଲେ (୩୯୫) । ମାଲବ ଦେଶର ରାଜଧାନୀ ଉଦ୍ଧୟିନୀ ନଗର ବିକ୍ରମଙ୍କ ସମୟରେ ବହୁ ଉନ୍ନତ ଲାଭ କରିଥିଲା, ବହୁଳ ବାଣିଜ୍ୟଦ୍ୱାରା ନଗର ଧନପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଦିନ ଏହା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉର୍ଥସ୍ଥେତ୍ତରୂପେ ପରିଗଣିତ ।

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ନିକଟରେ କେତେକ ପଣ୍ଡିତ ଓ କବି ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାଳିଦାସ ସର୍ବପ୍ରଧାନ; ସେ ଅନେକ ସମୃଦ୍ଧ କାବ୍ୟ ଓ ନାଟକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଶକୁନ୍ତଳା ନାମକ ନାଟକ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ବରାହମିହିର ନାମକ ଜଣେ ଅଦ୍ଭୁତାୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଷୟରେ କେତେ ଯୋଥା ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ବିଜୟାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସମୟରେ ପାହୁଅନ୍ ନାମକ ଜଣେ ଚୀନଦେଶ-
ବାସୀ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିଥିଲେ; ତାଙ୍କର ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ, ଏଣୁ ସେ ବୁଦ୍ଧ
ଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ଦେଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷର
ନାନାସ୍ଥାନ ଦେଖି, ସକଳ ବୌଦ୍ଧ ଗାର୍ଥ ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ପରେ ସେ
ସୁଦେଶକୁ ଫେରିଲେ । ଭାରତରେ ଯାହା ଦେଖିଥିଲେ, ସେ ଗୋଟିଏ
ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖିଥିଲେ; ତାହା ପଢ଼ିଲେ ବିଜୟାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସମୟରେ ଦେଶରେ
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା କିପରି ଥିଲା ଜଣାଯାଏ । ସେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି—
“ଦେଶରେ ଅନେକ ନଗର ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକର ଅବସ୍ଥା ଖୁବ୍ ଭଲ ।
ଅନେକ ଧନୀଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ଦେଶର ନାନାସ୍ଥାନରେ ଅତିଥିଶାଳା ଓ
ପାତ୍ରଶାଳାମାନ ରଖା ଯାଇଅଛି । ଶୁକ୍ଳଧାନରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶସ୍ତ
ଔଷଧଶାଳା ଅଛି, ସେଠାରେ ଲୋକଙ୍କ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ଔଷଧ ବିତରଣ
କରାଯାଏ । ପ୍ରଜାମାନେ ଅତି ସୁଖରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି ।
ଶୁକ୍ଳକର୍ମଶୂରମଣ ଲୋକଙ୍କୁ କୌଣସି ବାଧା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । କିଏ
କୌଣସି ଦୋଷ କଲେ ମଧ୍ୟ ଅତି ସାଧାରଣ ଦଣ୍ଡ ଦିଆ ଯାଉଛି ।
ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର କର ଆଦାୟ କରା ଯାଉଅଛି । ଶୁକ୍ଳ-
କର୍ମଶୂରମଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବେତନ ପାଉଅଛନ୍ତି ।

ଦେଶର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କେହି ଜୀବ ହତ୍ୟା କରୁ ନାହିଁ ।
ଅତି ସୁନିଜାତି ଓ ଚଣ୍ଡାଳମାନେ କେବଳ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି ଓ
ମାଂସ କାରିବାର କରନ୍ତି ।”

ବିଜୟାଦିତ୍ୟ ୪୯୦ ଅବ୍ଦରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ
କୁମାରଗୁପ୍ତ ଓ କୁମାରଗୁପ୍ତଙ୍କ ପରେ ସୁନରୁପ୍ତ ରାଜା ହେଲେ । ସୁନରୁପ୍ତ
୪୮୦ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ସୁନରୁପ୍ତଙ୍କ ସମୟରେ ହୁନମାନେ ମଧ୍ୟ-
ଆସିଆରୁ ଆସି ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେମାନେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ

ଥରକୁଥର ଅସି ଗୁପ୍ତରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଗୁପ୍ତରାଜ୍ୟ ଛରିଖାର ହେଲା । ହୁନମାନେ ଛେଟ ଛେଟ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ରହିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

୩୨୦ ଠାରୁ ୪୮୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁପ୍ତରାଜାମାନେ ଭାରତବର୍ଷରେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବଢ଼ିଥିଲା, ରାଜାମାନେ ହିନ୍ଦୁ ଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବାରୁ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଧର୍ମପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା କଲେ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଅହଂସାବାଦ ହିନ୍ଦୁମାନେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପାଲିଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବାରେ ସସ୍ପୃହ ଭାଷାର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ହେଲା । ସସ୍ପୃହ ସାହିତ୍ୟ ଅତି ଭଲ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ, ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା । ମନୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ପୁନବାର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ପାଇଲେ ।

ଦୁର୍ଦ୍ଦିବର୍ଦ୍ଦନ ଓ ଦୁର୍ଦ୍ଦନ୍ୟା

ଭାରତବର୍ଷରେ ସଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ କେହି ବିଖ୍ୟାତ ରାଜା ନ ଥିଲେ, ହୁନମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରେ ଗୁପ୍ତରାଜ୍ୟ ଧ୍ବଂସ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଭାରତବର୍ଷ ପୁନବାର ସାନ ସାନ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହେବାରୁ, ହୁନମାନେ ସେମାନଙ୍କର ରାଜତ୍ବ ସ୍ଥାପନ କଲେ, ମାତ୍ର ହୁନରାଜା ଗୋଟିଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହେଲେ ।

ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ହୁନମାନେ ଭୁକ୍ତମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବିଜାଡ଼ିତ ହେଲେ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ପାଟଲୀପୁତ୍ରର ପୂର୍ବ ବୈଭବ ଲୋପ ପାଇ, ତାହା ଭଗ୍ନ ଓ ସ୍ଥାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । ଗୁପ୍ତବଂଶର ଅଧିପତି ଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ଦେଶର ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଦୂର୍ବବର୍ଚ୍ଚନ ନିଜର ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେ ୬୦୭ ଠାରୁ ୬୧୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଯୁବାବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାୟ ସାତ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଶେଷରେ ସେ କନାଉଜର ରାଜା ହେଲେ । ଦୂର୍ବଙ୍କର ପିତା ପ୍ରତାପବର୍ଚ୍ଚନ ଥାନେଶ୍ୱରର ରାଜା । ପିତାଙ୍କ ଉତ୍ତରୁ ସେ ୧୭ ବର୍ଷ ବୟସରେ ରାଜା ହୋଇ ଅନେକ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସମସ୍ତ ଅର୍ପଣାବର୍ତ୍ତି ନିଜ ଶାସନାଧୀନ କଲେ । ସେ ଦକ୍ଷିଣର ଶୂନ୍ୟ ଦେଶ ଜୟ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେଠାର ରାଜା ପୁଲକେଶିନ ଓ ଦୂର୍ବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, ମାତ୍ର ସେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଫେରି ଆସିଲେ ।

ଦୂର୍ବବର୍ଚ୍ଚନଙ୍କ ସମୟରେ ଚୀନ ଦେଶରୁ ଭାରତବର୍ଷର ବୌଦ୍ଧ ଡାକ୍ତର ସ୍ଥାନ ଦେଖିବାକୁ ଆଉ ଜଣେ ପରିବ୍ରାଜକ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନାମ ହୁଏନ୍‌ସୀ । ତାଙ୍କ ଲେଖାରୁ ଭାରତବର୍ଷର ସେହି କାଳର ଅବସ୍ଥା, ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଚାର ଓ ବ୍ୟବହାର, ଦୂର୍ବବର୍ଚ୍ଚନଙ୍କ ରାଜନୀତି ଓ ଶାସନ ଉଦ୍ୟୋଗ ଜଣାଯାଏ । ଦୂର୍ବଙ୍କ ସମୟରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ବୌଦ୍ଧ ମଠ ଥିଲା । ଏହି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଶୁଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ନଳିନୀରେ ଯେଉଁ ମଠ ଥିଲା ତାହା ଅତି ପ୍ରଶସ୍ତ, ସେଠାରେ ଅନେକ ଶିଷ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ଅନେକ ବିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ବିଦ୍ୟାଦାନ କରୁଥିଲେ । ସେଠାରେ ହିନ୍ଦୁ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର, ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ମହାୟାନ ଓ ଜ୍ଞାନାୟାନ ପ୍ରଣାଳୀ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉ ଥିଲା । ଶିଷ୍ୟଗଣ ବେଦ, ଗଣିତ, ଆୟୁର୍ବେଦ ମଧ୍ୟ ଶିଖୁଥିଲେ । ଏହି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ସକଳ ପ୍ରକାର ବ୍ୟୟ ରାଜକୋଷରୁ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ନଳିନୀରେ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଏକ ପାତ୍ର ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ରହଣି ନିମନ୍ତେ ଗୃହ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ସେମାନଙ୍କ ଆହାରାଦିର ସୁବିନୋବସ୍ତ କରାଯାଉଥିଲା । ମୋଟରେ

୧୦,୦୦୦ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ସେଠାରେ ଅନେକ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କୌଣସି ଉପବ୍ୟକ୍ତି ସେଠାକୁ ଗଲେ ନଳିନୀର ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟବର୍ଗ ତାଙ୍କୁ ବହୁତ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଉ ଥିଲେ । ସେମାନେ ହୁଏନ୍‌ତ୍ସାଙ୍କ ପ୍ରତି ବହୁତ ଆଦର ଦେଖାଇ ସମ୍ମାନରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିଥିଲେ ।

ହର୍ଷ ଜଣେ ବଡ଼ ଚତୁର ରାଜା, ସେ ନିଜ ଭଗ୍ନୀ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ଉପଦେଶାନୁଯାୟୀ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ୨୦ ଜଣ ସାମନ୍ତରାଜା ଥିଲେ । ଏମାନେ ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ରାଜ-କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ । ରାଜା ଏମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ତନଖି କରିବା ନିମନ୍ତେ, ପୁଣି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଅବସ୍ଥା ସ୍ବତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କରିବା ନିମନ୍ତେ, ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଅନେକ ଦିନ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ସେ ନାନା ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କରି କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବୁଝୁଥାନ୍ତି । ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ଧର୍ମର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ସେ ଅନେକ ଧନ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଦେଶରେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ଦେବାଳୟ, ବୌଦ୍ଧ ସ୍ତୁପ ଓ ଜୈନ୍ୟ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଲୋକଙ୍କ ଧର୍ମରେ ସେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି କରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବିଙ୍କୁ ଦୃଶ୍ୟ କରୁ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଶୈବ ଡକାୟତଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଜାମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ କର ଦେଉଥିଲେ । ରାଜା ଥିଲେ ଦୋଷ ଦେଖି ମଧ୍ୟ କଠିନଦଣ୍ଡ ଦେଉ ଥିଲେ, ରାଜ୍ୟରେ ଜୀବହତ୍ୟା ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଯାତାୟତ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରୁ ଅନ୍ୟଠାକୁ ରାସ୍ତା ଥିଲା । ବାଟରେ ଘୁରୁ ପାଖରେ ଛୟା ପାଇଁ ଗଛ ଲଗା ହୋଇଥିଲା । ପାତ୍ରଶାଳା ଏବଂ ପାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଔଷଧଶାଳାମାନ ଥିଲା, ପୁଣି ପ୍ରଜାଙ୍କ ସତ୍ତ୍ବଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ରାଜା ବହୁ ଧନ ବ୍ୟୟ କରୁଥିଲେ ।

ଦୂର୍ଦ୍ଦଶକର୍ମ ସମୁଦ୍ରପ୍ରସଙ୍ଗ ପର ଜଣେ ଅଭୁଲନାୟକ ଯୋଦ୍ଧା ଓ ଭୂତଧରଣର କବି । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ସସ୍ତ୍ର ଗୁପ୍ତାର ଅଭିଯୁକ୍ତି ହୋଇ ଥିଲା । ସେ କେତେଗୋଟି ନାଟକ ନିଜେ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବାଣଭଟ୍ଟ ନାମକ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ସେ ଦୁଇଟି ଅତି ଉନ୍ନତ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମଟି ଦୂର୍ଦ୍ଦଶକର୍ମ, ଏଥରେ ଦୂର୍ଦ୍ଦଶକର୍ମଙ୍କ ବିଷୟ ଲେଖାଅଛି; ଦ୍ୱିତୀୟଟି କାଦମ୍ବରୀ— ଗୋଟିଏ ସସ୍ତ୍ର ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟ । କାଦମ୍ବରୀ ପର ପୁସ୍ତକ ସସ୍ତ୍ର ଗୁପ୍ତାରେ ଆଉ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ ।

ହୁଏନ୍‌ସୀ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବୁଦ୍ଧଭକ୍ତ ଓ ଜ୍ଞାନୀ, ସେ ମହାୟାନ ବୌଦ୍ଧମତ ବିଷୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ । ଦୂର୍ଦ୍ଦଶକର୍ମ ସ୍ଥାନାୟାନ ମତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ହୁଏନ୍‌ସୀଙ୍କ ଉପଦେଶ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତ ଶୁଣୁଥିଲେ । ସେ କନାର୍ଜୁନକୁ ୬୪୪ ରେ ଗମନ କରି ସେଠାରେ ରାଜ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଜୈନମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ସଭା ଅନୁଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ । ସଭାରେ ପ୍ରାୟ ୬୦୦୦ ଜଣ ଦେଶର ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ୮ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିରତ୍ନ ଓ ବାଦାନୁବାଦ ହୋଇଥିଲା । ସଭା ଶେଷରେ ପ୍ରୟାଗଠାରେ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସବ ହେଲା । ସେହି ଉତ୍ସବରେ ଦୂର୍ଦ୍ଦଶକର୍ମ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ଧନ ବାଣ୍ଟିଲେ । ହୁଏନ୍‌ସୀ ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହେଲେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ପରିଶେଷରେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରିଲେ । ସେ ଗଲାବେଳେ ସଙ୍ଗରେ ଅନେକ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ନେଇଥିଲେ ।

ଦୂର୍ଦ୍ଦଶକର୍ମ ଯୁଦ୍ଧ କରି ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଅନେକ ଦୂର ବଢ଼ାଇ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କର ୫୦,୦୦୦ ପଦାତ୍ମକ ସେନା, ୫୦୦୦

ଦ୍ରଷ୍ଟା ଓ ୨୦,୦୦୦ ଘୋଡ଼ା ଥିଲା । ମାତ୍ର କେତେକ ବର୍ଷ ଉତ୍ତରୁ ଏହି ସୈନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଭାରତବର୍ଷର ଉତ୍ତର ଭାଗ ଜୟ କଲେ, ବିହାର ଓ ବଙ୍ଗଳା ଦେଶ ତାଙ୍କର ଅଧୀନ ହେଲା । ୬୮୨ ସାଲରେ ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା, ପରେ ସେ ୬୭୦ରେ ଶୂନ୍ୟ ଦେଶ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ମାତ୍ର ପୁଲକେଶିନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପରାଜିତ ହେଲେ । ୬୪୩ରେ ସେ ଗଞ୍ଜାମ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ବଞ୍ଚିତ ଦେଶ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅଧିପତ୍ୟ ସ୍ଵୀକାର କରିଥିଲା; ସୁଦୂର ଅସାମ ରାଜା ମଧ୍ୟ ଦର୍ବିଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଲାଘନ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ୭୪୭ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗକଲେ ।

—୧୦୫୦୫—

ରାଜପୁତ ଜାତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ

ଦର୍ବିବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ଉତ୍ତରେ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ କ୍ଷୀଣ ହୋଇଗଲା; ପୁନର୍ବାର ଭାରତବର୍ଷ ଶେଷ ଶେଷ ରାଜ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀ ଠାରୁ ୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଅର୍ଥାତ୍ ମହମ୍ମଦପୁରାନଙ୍କ ରାଜତ୍ଵ ପ୍ରାପନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଶେଷ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା । ଏହି ରାଜ୍ୟ-ଗୁଡ଼ିକ ରାଜପୁତମାନଙ୍କର । ରାଜପୁତମାନେ କିଏ ? ଏମାନେ ଯଦ୍ରୀୟ, ବୀର ଓ ଯୁଦ୍ଧମୁଖ । ରାଜପୁତ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଜାତି ନ ଥିଲେ, ପୁଣି ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ । କେତେ ବୈଦେଶିକ ଯୋଦ୍ଧା ଓ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭ ଦେଶରେ ରହି ରାଜପୁତ ବୋଲାଉ ଥିଲେ । ଏମାନେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଅନେକ ଦିନ ରହିବାରୁ, କ୍ରମେ ଭାରତର ଲୋକ ସେମାନଙ୍କ ଜାତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଅନେମାନେ ଜାଣୁ ଯେ, ଗୁପ୍ତରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପୂର୍ବେ ମଧ୍ୟ-ଅଧିଆରୁ ଶକମାନେ ଅସି ପଞ୍ଜାବ ଓ ସିନ୍ଧୁ ଦେଶରେ ସେମାନଙ୍କର

ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ପୁଣି ଆଉ କେତେ ବୈଦେଶିକ ଯାଇ ପଶ୍ଚିମ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଗୁପ୍ତବଂଶର ଶେଷ ଭାଗା ସ୍ଥଳଗୁପ୍ତଙ୍କ ସମୟରେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ହୁନମାନେ ବାସୁବ୍ୟ କୋଣ ଆଡ଼ୁ ଆସି ଗୁପ୍ତରାଜ୍ୟ ଧ୍ବଂସ କଲେ । ହୁନମାନଙ୍କ ନେତା ମିହିରଗୁଲ୍ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ଗଢ଼ିଲେ । ମାଡ଼ ସଦେଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ମିହିରଗୁଲ୍‌ଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବାରୁ, ସେ କାଶ୍ମୀରକୁ ଯାଇ ଯାଇ ସେଠାରେ ରାଜାଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି କାଶ୍ମୀର ଅଧିକାର କଲେ । ଶକ, ହୁନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ବୈଦେଶିକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲେ । ୨୫୦ ଠାରୁ ୯୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦେଶକୁ ବୈଦେଶିକ ସ୍ତ୍ରୋତ ରାଜମତ ଚାଲି ଥିଲା । ଏମାନେ ଏଠାରେ ଅନେକ ଦିନ ରହି ଯାଇ ଭାରତୀୟ ପାଲଟି ଯାଇଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧହିଁ ପ୍ରଧାନ ବୃତ୍ତି ଥିଲା । ତେଣୁ ଏମାନେ ନିଜକୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଲେ । ଏମାନେ ଆପଣାକୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ବଂଶଧର ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଏହି ରାଜପୁତ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟରେ କେତେଗୋଟି ଗନ୍ଧ ଅଛି । ସେମାନେ ଅଗ୍ନିରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ଗୋଟିଏ କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ, ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶ ବୋଲି କେତେ ରାଜପୁତ ଗଣ କରାଯାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ଏମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ବା ଅଗ୍ନି ନୁହନ୍ତି; ଶକ, ହୁନମାନେହିଁ ଏମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ।

ସବୁ ରାଜପୁତ ହୁନମାନଙ୍କ ବଂଶଧର ନୁହନ୍ତି । କେତେକ ରାଜପୁତ ଆମ୍ଭ ଦେଶର, ଏମାନଙ୍କ ବଂଶ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ସେମାନଙ୍କ ଜାତିରେ ଏପରି ଅନେକ ବିଭାଗ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ସହିତ ଅନ୍ୟ ବିଭାଗର ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା । ଚୌହାନ, ରାଠୋର, ଶିଶୋଦୀୟ, ଗୁର୍ଜର, ପାଲ, ସେନ, ଗୁନଲ୍, ବନଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ରାଜପୁତ ଜାତିର ବିଭିନ୍ନ ଶାଖା ଅଟେ । ଏମାନେ ଭଲ ଭଲ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଗୁର୍ଜର

ମାନେ କାନ୍ୟକୁଳରେ ଥିଲେ । ପାଳମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ବଙ୍ଗଳାଦେଶ ଥିଲା । ଗୁଲମାନେ ବନ୍ଦୁଲଗଣ୍ଡରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ଥିଲେ । କାଲର ବୋଲି ଅଉ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ତେବେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁ ଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ରାଜସ୍ଥାନରେ ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଏହି ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକହିଁ ପ୍ରଧାନ; କାରଣ ଏଠାରେ ରାଜପୁତ ଜାତିର ଗୌରବ ଅନେକ ଦିନ ରହିଥିଲା । ପୁଣି ଏଠାର ରାଜାମାନେହିଁ ବୈଦେଶିକ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ଦ୍ଵସ୍ତରୁ ସ୍ଵଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ନିଜର ପ୍ରାଣ ଦାନ କରିଥିଲେ । ପାରମାରମାନେ ଓ ଚୌହାନ, ଶୋର, ସୋଲଙ୍କି ପ୍ରଭୃତି ଜାତି ରାଜସ୍ଥାନ ବା ରାଜପୁତାନାରେ ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ରାଜପୁତମାନେ ଯୁଦ୍ଧକୁହିଁ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ବୃତ୍ତି କରିଥିଲେ । ପରସ୍ପର ଯୁଦ୍ଧ କରି ନିଜ ନିଜର ରାଜ୍ୟ ବଢ଼ାଉ ଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ କେତେକ ରାଜ୍ୟ ଏକ ପକ୍ଷରେ ଓ ଅଉ କେତେକ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ରହି ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଏହି ପରସ୍ପର ଯୁଦ୍ଧ ହେତୁରୁ ଦେଶରେ ଏକତା ନ ଥିଲା । କୌଣସି ଜଣେ ପ୍ରବଳ ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲେ ସେଉଁ ଶାନ୍ତି ମିଳେ, ତାହା ନ ଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ଅନେକ ଲୋକ ମରୁଥିଲେ ପୁଣି ଦେଶର ବହୁ ଧନବ୍ୟୟ ହେଉଥିଲା । ଏଣୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦେଶ ଏକତାହୀନ, ବଳହୀନ ହେଉଥିଲା; ମାତ୍ର ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ଶାରତ୍ଵ ଓ ସାହସ ଦେଖାଇବାକୁ ଏହାହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ହୋଇଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ, ସେମାନେ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷାରେ କେବେ ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମିରୁ ଫେରୁ ନ ଥିଲେ । ରାଜପୁତ ରାଜାମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସମୟରେ ରାଜ୍ୟ ପରିପାଳନ ବସ୍ତବ୍ୟ ପାସୋରି ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତ ନିମନ୍ତେ, ରାଜ୍ୟର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସକାଶେ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ।

ରାଜପୁତମାନେ ବଳବାନ୍, ଐର୍ଷ୍ୟବାନ୍ ଓ ସାହସିକ । ସେମାନେ ରାଜା ଦେବାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ; ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ବିରୋଧ ଦେଖିବାକୁ ବୈଦେଶିକମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ଦେଶରେ ନୂତନ ରାଜକୁ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ରାଜପୁତ-ଯୁଗ ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଯୁଗ । ଏହି ସମୟରେ ଭାରତବର୍ଷର ଜାତୀୟ ଏକତା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅନେକ ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା । ଏମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ବରେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଅଧିକ ହୋଇଥିଲା ଓ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଅବନତି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର । ରାଜପୁତ ରାଜାମାନେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ହୋଇ ଥିବାରୁ, ଅନେକ ଦେବାଳୟ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଥିଲେ । ସେ ଗୁଡ଼ିକରୁ କେତେକ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅଛି, ଅନ୍ୟ କେତେକ ପଠାଣମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଭଙ୍ଗା ଯାଇଛି । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା । ଅନେକ ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଛଡ଼ା ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । ରାଜପୁତ ରାଜାମାନଙ୍କ ନଗରରେ ଅନେକ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ବୌଦ୍ଧ ମତର ଉଦ୍ବେଗ ସାଧନ ହୋଇଥିଲା ।

କୌଶସି ନାଶାର ଗୌରବ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲେ, ରାଜପୁତ ତାହାର ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ତରୁ ନ ଥିଲା । ଶ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗ ଧର୍ମ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । କେତେ ରାଜପୁତ ଶ୍ରୀକ, ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଜଣା ଥିଲା । ରାଜପୁତମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ହାତ ଗଲେ ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରୀମାନେ ଶତ୍ରୁ ଦସ୍ତରେ ଅପମାନିତ ନ ହୋଇ ଅଗ୍ନିରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ସେମାନେ

ସଙ୍ଗତକୁ ପ୍ରାଣରୁ ବଳ ଅଦର କରୁଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରକାଶ କହର ଅଗ୍ନି ଜଳା ହେଉଥିଲା, ତହିଁରେ ଅନେକ ନାଶ ଆନନ୍ଦରେ ଡେଇଁ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣ ହରାଉଥିଲେ ।

ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଓ ରାଜ୍ୟ ପାଳନ କରିବାକୁ ଯେଉଁ ଧନ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ, ସେ ସବୁ ଦେଶରୁ ଆଦାୟ ହେଉଥିଲା । ରାଜତମାନେ ତୁମି ଗୁଣ କରି ଫସଲ ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ । ଶୁଦ୍ର ଓ ବୈଶ୍ୟଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅଉ କେହି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ କରୁ ନ ଥିଲେ ।

ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ

ବିଜୟ ପଟ୍ଟଚର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଯେଉଁ ଦେଶ ଅଛି ତାହା ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ଭାଗ କୃଷ୍ଣା ନଦୀ ଯାଏ ବ୍ୟାପି ଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ କୃଷ୍ଣା ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣରେ । ପ୍ରଥମ ଭାଗକୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପୀଠତୁମି ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶ କହନ୍ତି । ଅର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତରେ ଯେପରି ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା, ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ସେପରି କେତୋଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଏହି ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା ।

ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶର ଅଧଃପତନ ଉତ୍ତରୁ ଆସି, ଦେଶର ପ୍ରଭାପତ୍ତି ଓ କ୍ଷମତା ବଢ଼ିଥିଲା । ଆକ୍ରମାନ୍ତେ ଏଡ଼େ ପ୍ରବଳ ହୋଇଥିଲେ ଯେ ସେମାନେ ମଗଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କେତେକ ଅଂଶ ମଧ୍ୟ ଆଧିକାର କରୁ ଥିଲେ । ଆକ୍ରମାନ୍ତଙ୍କର କ୍ଷମତା ନ୍ୟୁନ ହେଲା ଉତ୍ତରୁ ଶୂନ୍ୟବଂଶ ଏ ଦେଶରେ ସେମାନଙ୍କର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କଲେ । କ୍ରମେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ବାତାପି ବା ବାଦାମି ନାମରେ ଗୋଟିଏ ନଗର ତାହାର ରାଜଧାନୀ ହେଲା । ଶୂନ୍ୟବଂଶ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୁଲକେଶିନ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ରାଜା; ସେ ଶ୍ରୀହର୍ଷଙ୍କୁ

ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ପରସ୍ପର ଗଢ଼ିଥିଲେ ଏବଂ ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ସେହି ଦେଶ ଥିଲା ତାହାକୁ ଅଜମଣ କର, ସେଠାର ପଞ୍ଚବମାନଙ୍କ, ପରାକ୍ରମ କଲେ । ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତୃତ ହେବା ପରେ ସେ ପୂର୍ବ-ଶୁଲ୍ଲଭ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ନିଉ ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରି ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ୱରୂପ ରଖିଥିଲେ । ଏ ନୂତନ-ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ନାମ ଦେଖି । ଶୁଲ୍ଲଭ-ମାନେ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଏକ ଶମ୍ଭବତୀର ରାଜପୁତ ଜାତି ଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପର ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ଦଖଲ ଥିଲେ । ଏହି ନୂତନ ରାଜ୍ୟ ସମୟରେ ଏଲୋରାର ଅତି ବିରାଟ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମାନ ଶୋଭିତ ଦେବାଲୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଦେବାଲୟ ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ା ଗଡ଼ରେ କରାଯାଇଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏଗୁଡ଼ିକ ସେଠାରେ ଅଛି ।

କୃଷ୍ଣା ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣରେ ଆଉ କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମରୁସ୍ତ ଓ ଭଲବେଶେ ଛାଆ ସେହି ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଛି, ସେଠାରେ ପାଣ୍ଡ୍ୟ-ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ବଡ଼ ଦୁରରୁ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ଆସୁ ଥିଲେ, ତେଣୁ ପ୍ରାନ୍ତେପ୍ରାନ୍ତେ ରୋମ ଦେଶର ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ମୁଦ୍ରା ମିଳୁଥାଏ । ପାଣ୍ଡ୍ୟ ରାଜାମାନେ ରୋମ, ବାବିଲନ ଓ ଅସିରିଆ ଦେଶରୁ

ରାଜପୁତ ପଠାଉଥିଲେ । ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଦେଶମାନଙ୍କରୁ ଦୁରମାନେ

ଅସି ପାଣ୍ୟ ଦେଶରେ ରହୁଥିଲେ । ଏଥିରୁ ପାଣ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ଅଧିକାର, ଯଶ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବା କଥା ଜଣାଯାଏ । ଏ ଦେଶରୁ ବିଦେଶ ବଣିକମାନେ ସମୁଦ୍ରରେ ମିଳୁଥିବା ଶଙ୍ଖ, ମୁକ୍ତା ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥ ବହୁ ମୂଲ୍ୟରେ ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ବିକ୍ରୟ କରୁଥିଲେ; ପୁଣି ସେମାନଙ୍କ ଦେଶରୁ କେତେ ଜନସଂଖ୍ୟା ଏଠାରେ ବିକ୍ରୟ କରୁଥିଲେ । ଏପରି ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ପାଣ୍ୟ ଦେଶ ଧନଶାଳୀ ହେଲା । ମଦୁରାସହର ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପିତ ଥିଲା । ଏଠାରେ ଅନେକ ଉଚ୍ଚ ଓ ସୁନ୍ଦର ଦେବାଳୟମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନଗରର ଶୋଭା ବଢ଼ାଉ ଥିଲା । ଏଠାରେ ରାଜା ନିବାସ କରୁଥିଲେ । ନିକଟରେ ଅନେକ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ତାମିଲ ସାହିତ୍ୟର ବହୁ ଉନ୍ନତ ହୋଇଥିଲା; ସେହି ଭାଷାରେ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା । ଏହି ସହରର ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ରମଣୀୟ । ପୁଣି ପାଣ୍ୟ ରାଜାମାନେ କେତେକାଳ ରାଜତ୍ଵ କରିବା ପରେ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଖୁଲ ରାଜାମାନେ ଏଦେଶ ଅଧିକାର କଲେ । ଖୁଲ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ବହୁବିଧ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା । ଖୁଲ ବଣରେ ଅନେକ ବିଶ୍ୟାତ ରାଜା ଥିଲେ । ରାଜରାଜ ବୋଲି ଜଣେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କ ରାଜତ୍ଵରେ ଖୁଲଦେଶ ଦକ୍ଷିଣରେ ହିନ୍ଦଲ ଓ ଉତ୍ତରରେ କଳିଙ୍ଗ ଯାଏ ବିସ୍ତାର ଲାଭ କଲା । ରାଜ-ରାଜଙ୍କର ଅନେକ ବୋଇତ ଥିଲା । ବୋଇତରେ ଯାଇ ସୈନ୍ୟମାନେ ଜଳଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଖୁଲମାନେ ସୁଖରୁରୂପେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଦେଶପାଳନ କରିବାକୁ ଗୋଟିଏ ମହାସଭା ବସିଥିଲା । ଏହି ସଭାର ପରାମର୍ଶ ନେଇ ରାଜା ସବୁ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ; ମହାସଭାକୁ ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାମାନେ ସତ୍ୟ ବାଛି ପଠାଉ ଥିଲେ । କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଜଳ ନେବା ପାଇଁ କେନାଲମାନ ଖୋଳାଯାଇଥିଲା । ପାଣ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ

ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଜୈନ ମତ ଓ ଆଉ କେତେକ ବୌଦ୍ଧ ମତ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଗୈଲମାନେ ଖାଣ୍ଡି ହୁନ୍, ସେମାନଙ୍କର ଶିବ ଇଷ୍ଟ-ଦେବତା । ଦେଶରେ ସବୁ ଧର୍ମର ଲୋକେ ବିନା ଅପତ୍ତରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ପଞ୍ଚବମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ବ ଦ୍ବିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ-ଥିଲା । ଏମାନେ ବିଦେଶରୁ ଆସିଥିବା କଥା ଇତିହାସ କହାଯାଇ ଅଛି । ପଞ୍ଚବ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ କାଶୀ । ପଞ୍ଚବ ରାଜାମାନେ ଜମେ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ଅନେକ ଦେବାଳୟ ନିର୍ମାଣ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ମହାବଳପୁରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାସାଦ ଦେବାଳୟ ଅଛି, ତାହା ପଞ୍ଚବରାଜା ନରସିଂହଙ୍କ ସମୟରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇ ଥିଲା । ଏହି ଦେବାଳୟରେ ଯେଉଁ ସାତୋଟି ପାଗୋଡ଼ା ବା ସ୍ତମ୍ଭ ଅଛି ତାହା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଥରରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । କାଶୀରେ ଅନେକ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଶୋଭିତ ସୁନ୍ଦର ଦେବାଳୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ଏବେ ମଧ୍ୟ ରହି କାଶୀର ଶୋଭା ଦ୍ବିଗୁଣିତ କରୁଅଛି । କାଶୀ ସହର ଦେବାଳୟମୟ କହିଲେ ଚଳେ ।

ପଞ୍ଚବମାନେ ୭୪୦ରେ ଗୁଲୁକ୍ୟ ରାଜାଙ୍କଦ୍ବାରା ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଏହିଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଅଧଃପତନର ଆରମ୍ଭ । ପରେ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗୈଲମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । ଏହି ଶତାବ୍ଦୀରେ ପଞ୍ଚବ ରାଜ୍ୟର ବିସ୍ତାର ଅତି ଉଚ୍ଚା ହୋଇଗଲା । ଯାହାଦେଉ ଏପରି ଦାନ-ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚବରାଜ୍ୟ ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲା ।

ଦାସିଶାତ୍ୟର ପଶ୍ଚିମ ଭାଗରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜାତି ରାଜତ୍ବ କରୁଥିଲେ, ଏହା ଚେର ରାଜ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ କମ୍ବାରୁର, ହିବାଙ୍କୁଡ଼ା ଓ ମାଲବାର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି, ସେଠାରେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ।

ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ତେର, ପାଣ୍ଡ୍ୟ ଓ ଶୈଳ ରାଜ୍ୟମାନ ପ୍ରବଳ ଓ ଉନ୍ନତ ଥିବା ବେଳେ, ସେଠାରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଖୁବ୍ ସଭ୍ୟ, ଶିକ୍ଷିତ, ଉତ୍ସାହୀ ଓ ଉନ୍ନତପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ସେମାନେ ବିଦେଶ-ବାଣିଜ୍ୟ ଯୋଗେ ଅଳ୍ପ ଧନା ହୋଇ ସୁଖ ସନ୍ତୋଷରେ ବିନ ଯାପନ କରୁଥାନ୍ତି । ଧନର ଆକର୍ଷଣରୁ ସେମାନେ ବିବିଧ ଭୌଗ-ବିଳାସରେ ଅସକ୍ତ ରହୁଥିଲେ ।

ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ସେତେବେଳେ ମରତ, ମୁକ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ପରମାଣରେ ଅଦାୟ କରୁଥିଲେ । ଏ ସମସ୍ତ ଜନସ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କୁ ଭାରତ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିପାରୁ ନଥିଲା; ପ୍ରଧାନତଃ ରୋମର ବଣିକମାନେ ଏ ସକଳ ପଦାର୍ଥ କରି ନେଉଥାନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ରୋମୀୟ ମୁଦ୍ରାର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁଜାତିର ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଥିଲା—ସେଥିରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳୁଥିଲା ।

ଲୋକେ ସେହି ଯୁଗରେ ଖୁବ୍ ସାହିତ୍ୟସେବା, ବିଦ୍ୟାପ୍ରିୟ ଓ ବିଦ୍ବାନ୍ ଥିଲେ । କୃଷି, ବାଣିଜ୍ୟ, ବ୍ୟବସାୟ, ସାହିତ୍ୟ, ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶିଳ୍ପାଦି ସୁସ୍ଥ କଳାସମୃଦ୍ଧର ବି ବିସ୍ତର ଉନ୍ନତ ସାଧିତ ହୋଇ ଥିଲା ।

ଅନ୍ୟ ଯୁଗରେ ଦକ୍ଷିଣଭାରତର, ପ୍ରଧାନତଃ ତାମିଲ ଦେଶର ଧର୍ମ ବା ମତ ଥିଲା ବୁଦ୍ଧ-ପୂଜା, କିନ୍ତୁ ତାହା କ୍ରମେ ଜୈନ ବୌଦ୍ଧ ଓ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଦ୍ଵାରା ଅନେକଦୂର ମାର୍ଜିତ ହେଲା । ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଯାଏ ସେଠାରେ ଜୈନ ଧର୍ମ ପ୍ରବଳ ଥିଲା । ପରେ ଅଶୋକଙ୍କ ଭାଇ ମହେନ୍ଦ୍ର ସେଠାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରସାର ଦ୍ଵାରା ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ସେହି ଧର୍ମରେ ଘର୍କିତ କଲେ । କିନ୍ତୁ ୨ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସେଠାର ବୌଦ୍ଧ ମତ ଜୈନ ଓ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରଭାବରେ ଏକରକମ ଲୁପ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅନେକ ଦେବାଳୟ, ସରୋବର, ପାତ୍ରଶାଳା, ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳୟ ଇତ୍ୟାଦି କରାଯାଇଥିଲା ।

ବାସ୍ତବ୍ୟ ଓ ସ୍ତ୍ରୀପତ୍ୟ ବିଦ୍ୟା ଥୁବ୍ ଭୁବି ପାଇଥିଲା । ତାହୋର ଦେବାଲୟ ଏବଂ ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ନଟରାଜ (ଶିବ) ମୂର୍ତ୍ତି ତାହାର ଭକ୍ତ ଭଦ୍ରାବରଣ । ପୟଃପ୍ରଣାଳୀର ସୁନ୍ଦର ଆୟୋଜନ କରାଯାଇ ଥାଏ । ‘ଗଙ୍ଗୋଇ କୋଣ୍ଡାବେଲାପୁର’ର ଜଳପ୍ରଣାଳୀ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ସେହି ସମୟରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ଭାର୍ତ୍ତମ, ସଙ୍ଗତ, ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଓ ଲୋକପ୍ରିୟ ଥିଲା । ରାଜାମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଥିଲେ— ଭାରତର ଉତ୍ତରେ ଓ ବାହାରେ ବହୁଦେଶ ଜୟ କରିଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ବେଲରାଜାମାନେ ବଡ଼ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ଏବଂ ଲୋକପ୍ରିୟ ସୁନିୟମ ଶାସକ ଥିଲେ । ଉପରୋକ୍ତ ବିବରଣରୁ ସେହି ସମୟର ଦକ୍ଷିଣଭାରତର ସତ୍ୟତା ସ୍ପଷ୍ଟ ଧରାଯାଏ ।

—:—:—

ମହମ୍ମଦ

ମହାପୁରୁଷ ମହମ୍ମଦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପର ୫୭୦ ରେ ଆରବ ଦେଶର ମକ୍କା ନଗରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମର ଛ ମାସ ପୂର୍ବେ ତାଙ୍କର ପିତା ମରି ଯାଇଥିଲେ, ଏଣୁ ମାତାଙ୍କ ଉପରେ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ସକଳ ଭାର ପଡ଼ିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କ ମାତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ମାତାଙ୍କ ମରଣ ପରେ ସେ ତାଙ୍କ ପିତାମହଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ କେତେକ ଦିନ ରହିଲେ । ପିତାମହ ମଧ୍ୟ କିଛିଦିନ ଉତ୍ତରୁ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ; ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାଇ ଗୁହରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ବାର ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ସିରିୟା ଦେଶକୁ ଗଲେ । ଏତେ ଅଳ୍ପ ବୟସରୁହିଁ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଧର୍ମରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଅତଳାଭକ୍ତିର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସେ କେତେକ ନୂତନ ସ୍ଥାନ ଦେଖି ଅତି

ଅନନ୍ତ ଦେଲେ, ପୁଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମତଂ ବିଷୟ ଜାଣିବାକୁ ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଧର୍ମ ପୁସ୍ତକ ସବୁ ପଢ଼ିଲେ । ସିରିୟା ଦେଶରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା ପରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠତାତଙ୍କ ସହ ସେ ମକ୍କାକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ।

ମକ୍କାରେ ଖାଦିଜା ନାମରେ ଜଣେ ଧନୀ ବିଧବା ଥିଲେ । ସେ ଧନୀ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଅରବର ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କଲେ, ମାତ୍ର ଖାଦିଜା ବିଧବାବସ୍ଥାରେ ରହି ଅତି ପବିତ୍ର ଭାବରେ ଜୀବନଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାଇବାକୁ ଜଣେ ପୁରୁଷବ୍ୟକ୍ତି ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା । ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଉତ୍ତମ ଚରିତ୍ର ଦେଖି ଖାଦିଜା ତାଙ୍କୁ ବାଣିଜ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । କେତେ ଦିନ ମହମ୍ମଦ ସ୍ୱର୍ଗୁରୁରୂପେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର କର୍ମକୁଶଳତା, ଧର୍ମଭାବ ଓ ଈଶ୍ୱରଭକ୍ତିରେ ମୋହିତ ହୋଇ ଖାଦିଜା ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ।

ମହମ୍ମଦ ବିପୁଳ ସମ୍ପଦର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ଧର୍ମରୁ ମତି ଫେରାଇ ନ ଥିଲେ । ବରଂ ତାଙ୍କର ଧର୍ମଭାବ ଅଧିକ ହୋଇଥିଲା । ସେ ନଗର ନିକଟସ୍ଥ ସବୁତ ଉପରକୁ ଉଠି ନିର୍ଦ୍ଦିନରେ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ । ଦିନେ ଦିନେ ଧ୍ୟାନରତ ହୋଇ ଆହାର ଓ ନିଦ୍ରା ଭୁଲି ଯାଉଥିଲେ । ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପାଇବାକୁ, ରଗବାନଙ୍କ ବିଷୟ ଜାଣିବାକୁ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ କରିଥିଲେ । ସେ ହେତୁରୁ ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ବାଧା ଜଣା ଯାଉ ନ ଥିଲା । ସେ ଏପରି ଅନେକ ଦିନ ଧ୍ୟାନରତ ହୋଇ ଶେଷରେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବୋଧ ହେଲା ଯେପରି ଈଶ୍ୱର ସ୍ୱୟଂ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୋଟିଏ ଗମ୍ଭୀର ଧ୍ୱନି ଶୁଭଲ୍ଲା । ସେ ଭାବିଲେ ଯେ, 'ଜଗତରେ ଈଶ୍ୱର ଏକ, ଏହା ପ୍ରମୁଖ କରିବା ନିମନ୍ତେ ରଗବାନ ଆଜ୍ଞା ଦେଉଅଛନ୍ତି ।' ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର

୪୦ ବର୍ଷ ବୟସ । ସେ ଏହି ବୟସରେ ଇସଲାମ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକୁ ଜୀବନର ବ୍ରତକରି ନାନାସ୍ଥାନକୁ ଛବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ଧର୍ମୋପଦେଶ ଶ୍ରବଣ କରି ସବୁ ପ୍ରଥମେ ଖାଦିଜା ଏହି ନୂତନ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମାତ୍ର ନୂତନ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରରେ ଅନେକ ବିଘ୍ନ ଘଟିଥିଲା । ବାଧା ବିଘ୍ନ ନ ମାନି ମହନଦ ତାଙ୍କର ନୂତନ ମତ ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଆରବଦେଶର ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା ଅତି ମନ୍ଦ ଥିଲା । ସେମାନେ ଏକ ଭିତର ପୂଜା ନ କରି ଅନେକ ଦେବତା ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଜାମା-ପୂଜା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଶୂନ୍ୟତା କୌଣସି ଜଣେ ଶତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ନ ଥିବାରୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ନ ଥିଲା । ପରସ୍ପର ବିରୋଧ ହେତୁରୁ ଦେଶରେ ଶାନ୍ତି ନ ଥିଲା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ମଧ୍ୟ ଅତି ଖରାପ ଥିଲା, ସେମାନେ ଅତ୍ୟଧିକ ମଦ୍ୟପାନ କରୁ ଥିଲେ । ବ୍ୟଭିଚାର ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଷ୍ଟଶାୟୀ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ନରହତ୍ୟା ଓ ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିକୁ ଅନେକ ଲୋକ ଜୀବନୋପାୟ କହି ଥିଲେ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମହନଦ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ, “ସଂସାରରେ ଜଣେ କେବଳ ଭିତର । ତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କାହାକୁ ପୂଜା କର ନାହିଁ ।” ଏହି କଥାର ଅର୍ଥ କେତେକ ଲୋକ ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଖାଦିଜାଙ୍କ ପରି କେତେ ଧର୍ମ-ପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତି କେବଳ ଏହି ନୂତନ ଧର୍ମ ଅନନ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଦୁଷ୍ଟ ଅବିଶାସୀ ଲୋକେ ମହନଦଙ୍କ ଉକ୍ତିକୁ ଢିଲେ ବିଶ୍ବାସ ନ କରି ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅନେକ ଅସାର କଥା କହିଲେ । କେତେ ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ବାତୁଳ ବୋଲି କହିଲେ । ଆଉ କେତେ ତାଙ୍କୁ ଭୟ ଦେଖାଇଲେ । ମାତ୍ର ମହନଦ ଏମାନଙ୍କୁ ଢିଲେ ମାତ୍ର ଭ୍ରଷ୍ଟେଷ ନ କରି ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରି-

ବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମକ୍କା ନଗରେ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ଅଧିକ ହେଲା; ସେମାନେ ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାର ବାଧା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପତ୍ନୀ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ମକ୍କା ନଗରରେ ସତ୍ୟାୟୁଶ୍ରମ୍ୟ ହୋଇ ମହମ୍ମଦ ମଦୀନା ନାମକ ଅନ୍ୟ ଏକ ନଗରକୁ ବାହାର ଗଲେ । ମଦୀନାର ଅଧିବାସିମାନେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଆସି ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ ଏବଂ ମଦୀନା ସମାବେଶରେ ତାଙ୍କୁ ନଗର ଭିତରକୁ ନେଲେ । ଏହି ଘଟଣା ୬୨୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଘଟିଥିଲା, ମହମ୍ମଦାୟୁମାନେ ଏହି ଦିନଠାରୁ ସେମାନଙ୍କର ବର୍ଷ ଗଣନା କରନ୍ତି । ମହମ୍ମଦାୟୁମାନଙ୍କ ହିସାବରେ ଏବେ ୧୯୩୧ ନ ହୋଇ (୧୯୩୧-୬୨୨) ୧୩୦୯ ବର୍ଷ ହେବ । ଏହା ୧୩୦୯ 'ହିଜରୀ' ବୋଲି ଲେଖାଯାଏ । ମଦୀନାରେ ଉତ୍ତରକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ମସଜିଦ୍ ନିର୍ମିତ ହେଲା । ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଅନୁଚରମାନେ ଏଠାରେ ମିଳି ରଗବାନଙ୍କୁ ପୁରଣ କରୁଥିଲେ । କିମ୍ବେ ମହମ୍ମଦାୟୁଙ୍କ ସଖ୍ୟା ଅଧିକ ହେଲା । ମହମ୍ମଦ ମଦୀନାକୁ ଆସି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନ ଥିଲେ; କାରଣ ମକ୍କାରେ ଦୁଷ୍ଟଗଣ ତାଙ୍କ ଅନୁଚରମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୁକ ପୀଡ଼ା ଦେଉଥିଲେ । ଏଣୁ ସେ ସେମାନଙ୍କର କଷ୍ଟ ଦୂର କରି ଦୁଷ୍ଟଗଣଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ । ସେ କେତେକ ସୈନ୍ୟ ସଗ୍ରହ କରି ମକ୍କା ନଗରକୁ ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମକ୍କାରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ମକ୍କା ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଅଧୀନ ହେଲା । ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁମାନେ ପରାଜିତ ହେଲେ । ମହମ୍ମଦଙ୍କର ମକ୍କା ଆକ୍ରମଣ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ହସ୍ତ ହେଲେ । ଯୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରା ଇସଲାମ ଧର୍ମ-ପ୍ରଚାର ଏହି ସମୟ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଲୋକେ ମଧୁର କଥା ନ ଶୁଣିଲେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାହିଁ ତାହାର ପ୍ରତିକାର ବୋଲି ସ୍ଥିର ହେଲା । ମହମ୍ମଦ ଧର୍ମ ନିମନ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ପାପ ନାହିଁ ବୋଲି ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ମକ୍କା ଯୁଦ୍ଧ ଉତ୍ତରୁ

ଇହଲମଧର୍ମିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶୀଘ୍ର ବାହାକୁ ଲାଗିଲା । ମହନଦ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲେ, ଏହି ଧର୍ମ ପୁସ୍ତକର ନାମ ‘କୋରଣ’ । ମହନଦଙ୍କୁ ସମ୍ମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ଏହା ନିଜେ ଅନ୍ଧା (ସେମାନେ ରାଜବାନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧା କହନ୍ତି) ମହନଦଙ୍କୁ କହିଥିଲେ । ମହନଦ ୨୩୨ ଶ୍ରୀରାମରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧର୍ମ ଚରଦନ ରହିଲା ।

ଅରବବାସିମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ କୁଣ୍ଡଳ ଓ ଦୁର୍ଗୁର ଦ୍ୟାଗ କରି ମହନଦଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ନୂତନ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେମାନେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଏକଟି ହେଲେ । ସମସ୍ତ ଅରବ ଦେଶ ଜଣେ ରାଜାର ଅଧୀନରେ ରହିଲା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ବିରୋଧ ଭାବ କ୍ରମେ ଘଟିଗଲା, ମହନଦଙ୍କୁ ସମ୍ମାନେ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମରେ ରହି ଜାଗସ୍ତ ଏକତା ରଖିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଦେଶ ଉନ୍ନତ ହେଲା, ଧର୍ମ ସକାଶେ ଶତ୍ରୁ ମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣନାଶ କରିବା ମନା ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଅନେକ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ମହନଦଙ୍କୁ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଦେଶ ବିଦେଶ ଜୟ କଲେ । ଅରବରୁ ଇହଲମ ଧର୍ମ ବାହାର ଆସିଲା ଓ ଇହଲେସ ଦେଶରେ ପ୍ରସାରିତ ହେଲା । ଧର୍ମ ନିମନ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧକଲେ ପୁଣ୍ୟ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଏଣୁ ବିଧର୍ମମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଧର୍ମରେ ମିଶାଉଥିଲେ । ଏପରି ଯୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁସଲମାନ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶନରେ ବିସ୍ତାର ଲାଭ କଲା ।

ଅରବସମ୍ମାନେ ମହନଦଙ୍କ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପରେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ସର୍ୟ ଜାତି ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନର ବିଶେଷ ଉନ୍ନତ ହୋଇଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ବିଜ୍ଞାନବିଦ୍, ପଣ୍ଡିତ ଅନେକ ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କଲେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଏହି ମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା ଥିଲା । ଏମାନଙ୍କର ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଅଭିବୃଦ୍ଧି

ହେଲା । ବିଦେଶୀସମ୍ପ୍ରଦାନଙ୍କ ସଂସ୍ଥାବରେ ଆସିବାରୁ, ପରସ୍ପର ଜ୍ଞାନ ଆଦାନର ପ୍ରଦାନ ହେତୁରୁ ଉଭୟ ଜାତିର ମହୋପକାର ହୋଇଥିଲା । ଅରବୀସମ୍ପ୍ରଦାନଙ୍କଠାରୁ ତୁର୍କିମାନେ ଇସଲାମ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ପରେ ତୁର୍କିମାନେ ଆରବୀସମ୍ପ୍ରଦାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । ତୁର୍କି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବହୁଦୂର ବ୍ୟାପିଥିଲା ।

ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତର ଅବସ୍ଥା

ହିନ୍ଦୁଜାତି ଜଗତରେ ପ୍ରଧାନ ଗୋଷ୍ଠିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଜାତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ଯେତେବେଳେ ଲୋକେ ନିତାନ୍ତ ଅସଭ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ହିନ୍ଦୁଜାତି ଖୁବ୍ ସଭ୍ୟ, ଉନ୍ନତ । ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସଭ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଥିପ୍ରକାର କହାଯାଇଅଛି । ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖାଯାଇଥିଲା । ଏହି ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ପାଠକଲେ ହିନ୍ଦୁଜାତିର ଜ୍ଞାନ କେତେଦୂର ଉନ୍ନତ ଓ ମାଜିତ ଥିଲା, ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ ।

ମୌର୍ଯ୍ୟ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ସଭ୍ୟତା କମ୍ ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଭାରତର ନୈଇକ, ସାମ୍ରାଜିକ ଓ ରାଜନୈଇକ ଅବସ୍ଥାର ବଡ଼ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ବୌଦ୍ଧମତର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ବହୁତ ସୁଗତ ରହିଲା । ମୌର୍ଯ୍ୟ ଯୁଗ ପରେ ଗୁପ୍ତମାନେ ଭାରତରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଗୁପ୍ତରାଜାମାନେ ସମସ୍ତେ ହିନ୍ଦୁ । ଏମାନଙ୍କ ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପୁନରୁତ୍ଥାନ ହେଲା । ଏକ ସୁଶାସନରେ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ତୃପ୍ତିଜନକ ହେଲା । ଗୁପ୍ତଯୁଗରେ ସମ୍ଭୂତ ସାହିତ୍ୟର ସେତେ ଦୂର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଘଟିଥିଲା, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସମୟରେ ସେଭଳି ହୋଇନାହିଁ । ଏହି ଯୁଗରେହିଁ ମହାକବି କାଳଦାସ ତାଙ୍କର

ବିଖ୍ୟାତ କାବ୍ୟ ଓ ନାଟକମାନ ଲେଖିଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଶିଳ୍ପ ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଭାରତ ପଶ୍ଚାତ୍ତ୍ୱ ନ ଥିଲା । ଅଜନ୍ତା ଗୁହାର ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ସବୁ ଏହି ସମୟରେହିଁ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା ।

ଗୁପ୍ତବଂଶର ବିନାଶ ପରେ ଭାରତର ଶକ୍ତି ଲାଘବ ଅଧୀନରେ ଆସିଲା । ଏହି ଜାତିର ସମ୍ବଂଧଧାରୀ ରାଜା କନିଷ୍କ । କନିଷ୍କଙ୍କ ଉତ୍ସାହ-ବଳରେ ଦେଶରେ ଜ୍ଞାନ-ଚର୍ଚ୍ଚା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ସେତେବେଳେ ଚରକ ଡାକ୍ତର ଉପାଦେୟ ବୃଦ୍ଧତ୍ ଅସୁବେଦ ଶାସ୍ତ୍ର ରଚନା କରିଥିଲେ । ବୃଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ବହୁ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରତିମା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜପୁତମାନେ ଭାରତରେ ୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଯୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ନିଜ କ୍ଷମତା ବଜାୟ ରଖି-ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ସାହସ, ପରିଶ୍ରମ ଓ ରଣନୈପୁଣ୍ୟ ଜଗତରେ ଅତି ବିରଳ । କେବଳ ଯୁଦ୍ଧବଳରେ ସେମାନେ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ପାରିଥିଲେ ।

ଭାରତର ସକଳ ବିଷୟରେ ଏପରି ଉନ୍ନତି ହେଲେହିଁ, ୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଭାରତ ତୁର୍କ ଓ ପଠାଣଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ ହେଲା । କାରଣ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତାର ଅଭାବ । ଐକ୍ୟ ସ୍ଥାନ ହୋଇ ଭାରତୀୟମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗରେ ବିଦେଶର ପଦଦଳିତ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ରାଜପୁତମାନେ ସାହସୀ, ପରାକ୍ରମୀ ଓ ନୀତିନିପୁଣ ଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ନ ଥିଲା । ଗୁରୋର ଜାତି ସହିତ ଚୌଦ୍ୱାନ ଜାତିର ମନ ମିଳୁ ନ ଥିଲା । ସୋଲଙ୍କି ରାଜାମାନେ ଶିଶୋଦାୟବଂଶର ଶତ୍ରୁ ଥିଲେ । ଏପରି ପରିସ୍ଥିତି ବିରୋଧରେ ଦେଶ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା । ବିଦେଶରୁ ଶତ୍ରୁ, ଅସି ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ

ଅନୁମଣ କଲେ, ସକଳ ରାଜା ମିଳିମିଶି ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ି ନ ଥିଲେ ;
 ଅଧିକରେ, କେହି କେହି ସ୍ୱାର୍ଥ ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଶତ୍ରୁର ପକ୍ଷ ଧରୁଥାନ୍ତି ।
 ଏଣୁ କ୍ରମେ ବିଦେଶୀ ରାଜାମାନେ ଅମ ଦେଶ ଅଧିକାର କରି ବସିଲେ ।

ପଠାଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବସୁନ୍ତ ଉତ୍ସାହ, ଜାଗାୟ ମମତା, ସ୍ୱଧର୍ମ
 ପ୍ରୀତି ଓ ଔକ୍ୟ ଥିଲା । ସେମାନେ ଆସିଥିଲେ ପାହାଡ଼ମୟ ଦେଶରୁ ।
 ଜୀବନରେ ସେମାନେ ବହୁ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟଥିଲେ । ଏଣୁ ସେମାନେ ବିଶୃଙ୍ଖଳ
 ରାଜପୁତ ଜାତିକୁ ନିସ୍ତୁତ କରି ଦେଇ ଅମ ଦେଶ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ
 ଅଧିକାର କରି ନେଲେ ।

ଘଜନିର ମହମ୍ମଦ

ବିଦେଶୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭାରତବର୍ଷ କ ଦେଇ ବାରମ୍ବାର ଆକ୍ରାନ୍ତ
 ହେଉଥିଲା, ତାହାର କେତେକ କାରଣ ଗତ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ
 ହୋଇଅଛି । ତାହା ଛଡ଼ା ବୈଦେଶିକ ଆକ୍ରମଣର କେତେ ଗୋଟି
 ଭୌଗଳିକ କାରଣ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଇ ପାରେ ।

ଆଲେକ୍ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ସମୟଠାରୁ ପଠାଣମାନଙ୍କ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,
 ଭାରତକୁ ମଧ୍ୟ-ଆସିୟାଦେଶରୁ ହିଁ ଶତ୍ରୁମାନେ ଆସି ଚଢ଼ାଇ କରୁଥାନ୍ତି ।
 ମଧ୍ୟ-ଆସିୟା, ପାରସ୍ୟ ଓ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ ବନ ଓ ପର୍ବତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ଏଣୁ ସେହି ସେହି ଦେଶରେ ଖାଦ୍ୟର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ । ସେହି ଭିନ୍ନ
 ଦେଶର ଲୋକେ ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ପାଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଢିବାକୁ ବାଧ୍ୟ
 ହେଲେ ।

ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଦେଶର ପଶ୍ଚିମଦିଗକୁ ନ ଯାଇ, ପୂର୍ବ-
 ଦିଗକୁ ଆସିଲେ କାହିଁକି ? ତାହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଅମ ଦେଶର

ଭବଗତା । ଶଙ୍ଖା ଓ ସିନ୍ଧୁନଦୀ ଯୋଗେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ବା ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ବହୁ ଗନ୍ଧ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ପ୍ରଚୁର ଧନ ଆଦାୟ ହୁଏ । ଏଣୁ ଭାରତ ଉପରେ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କର ଲୋଭ-ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା । ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ଖାଇବର, ଓ ବୋଲାନ ନାମରେ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଶସ୍ତ ଗିରି-ମାର୍ଗ ଅଛି । ଏହି ଦୁଇ ମାର୍ଗରେ ହିଁ ଭାରତକୁ ଆସିବାରେ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କର ବଡ଼ ସୁବିଧା ଘଟିଲା ।

ଘଜନଦେଶ ଭାବେବର୍ତ୍ତର ବାୟୁବ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଶେଷ ଭାଗରେ ଏହି ଦେଶରେ ସବକ୍ତଜାନ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ୯୮୭ ସାଲରେ ସେ ଭାରତର ଦୁଇବସ୍ତ୍ରା ଓ ଅନେକ୍ୟ ଦେଶ ସୈନ୍ୟ ଧରି ପଞ୍ଜାବ ଦେଶକୁ ଆସିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଜୟପାଲ ଭାଟ୍ଟଶ୍ରୀର ରାଜା । ଜୟପାଲ ଓ ସବକ୍ତଜାନ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା; ଦୁଇବର୍ଷ ଉତ୍ତରୁ ଜୟପାଲ ସବକ୍ତଜାନଙ୍କର ଦେଶ ଆକ୍ରମଣ କଲେ, ମାତ୍ର ପରସ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସ୍ବଦେଶକୁ ଫେରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଜୟପାଲ ହତୋତ୍ସାହ ନ ହୋଇ ଆଉ କେତେକ ରାଜପୁତ ରାଜାଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କଲେ । ଏକତ୍ରିତ ରାଜପୁତ ସୈନ୍ୟ ଓ ସବକ୍ତଜାନଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଜାବ ଦେଶର କୁରମ ଉପତ୍ୟକା ନିକଟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ମିଳିତ ରାଜପୁତ ସେନା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ମଧ୍ୟ ପଠାଣ-ମାନେ ଜିଣିଥିଲେ; ଏହି ଜୟ ଦ୍ବାରା ପିସାବାର ସବକ୍ତଜାନଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ହେଲା ।

୧୧୭ରେ ସବକ୍ତଜାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା, ତାଙ୍କର ପୁଅ ମହନ୍ତଦ ଘଜନ ଦେଶର ରାଜା ହେଲେ । ସୁଲତାନ ଘଜନ ମହନ୍ତଦ ବୋଲି ସେ ବିଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି । ମହନ୍ତଦ ଜଣେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଇସଲାମ ଭକ୍ତ । ସେ ଇସଲାମ ଧର୍ମ ନିମନ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସର୍ବଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ଭାରତ-

ବର୍ଷର ହିନ୍ଦୁମାନେ ପ୍ରତିମାପୂଜା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ସେ ଭାବିଲେ, ଭାରତସମ୍ରାଜ୍ୟେ ବିଧର୍ମୀ, ଏଣୁ ଦୃଶ୍ୟ; ସେମାନଙ୍କୁ ବଧ କରିବାଦ୍ୱାରା ପାପ ହୁଏ ନାହିଁ ବରଂ ପୁଣ୍ୟ ହୋଇ ଥାଏ । ପ୍ରତିମାପୂଜକ ହିନ୍ଦୁକୁ ବଧ କଲେ ସ୍ୱର୍ଗ-ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବଞ୍ଚିମୂଳ ହୋଇଥିଲା, ପୂର୍ବ ତାଙ୍କର ଧନାତ୍ମକରେ ବଳବତ୍ତା ପିପାସା ଥିଲା, ସେ ଜଗତର ସମସ୍ତ ଧନ ନିଜର କରଗତ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷ କରୁଥିଲେ ।

ଭାରତ ଉତ୍ତର ଦେଶ, ପ୍ରଜାମାନେ ଧନୀ, ରାଜାମାନଙ୍କ ଉତ୍ତାର ଧନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦେବାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ଧନ ରହି ଅନେକ ଅଛି । ଏହି ଦେବାଳୟଗୁଡ଼ିକର ବିନାଶ କଲେ ଦୁଇଟି କାର୍ଯ୍ୟ ଏକାବେଳାକେ ସାଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ—ଧନ ଲାଭ ଓ ପୁଣ୍ୟ ଲାଭ; ବିଧର୍ମର ହତ୍ୟାରେ ପୁଣ୍ୟ ଓ ଦେବାଳୟ ଲୁଟି କରିବା ଧର୍ମ । ମହମ୍ମଦ ସବକ୍ରଜାନଙ୍କ ପଥ ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷର ଏକତାହୀନ ଅବସ୍ଥା ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣାଥିଲା । ଏଣୁ ସେ ଅନେକଥର ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବଧ କରି ଦେବାଳୟ ପ୍ରାସାଦ ଭଗ୍ନ କରି, ପ୍ରଭୃତ ଧନରହି ଘଜନୀ ଦେଶକୁ ନେଇ ଥିଲେ । ସେ ସତରଥର ଏହି ଦେଶକୁ ଆସିଥିଲେ । ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ—ଭାରତବର୍ଷରୁ ଧନ ଚିପୁଡ଼ି କରି ନେଇ ସିବେ, ଏହାକେବଳ ତାଙ୍କର ଆଶା । ସେ ଘଜନୀରୁ ବାହାରି ନାନା ପର୍ବତ ପାହାଡ଼ ଲଘନ କରି ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିଲେ, ନିର୍ଦ୍ଦୟତାବରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବଧ କରୁଥିଲେ । ମୃତବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଧନରହି ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା ପରେ ସେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଗମନ କରୁଥିଲେ । ଘଜନୀ ନଗରର ପ୍ରାସାଦମାନ ନିର୍ମାଣ କରାଇବାକୁ ସେ ଏ ଦେଶରୁ ଅନେକ କାରିଗରଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ନେଇ ଯାଉଥିଲେ ।

ଏପରି ଭାବରେ ଧନ, ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପରିଶ୍ରମରେ
ଘଜନିର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଶୋଷିତ ପାରିଥିଲା ।

୧୯୧୫-୧୬ରେ ମହାନ୍ଦ ଘଜନିରୁ ବାହାରି ପଞ୍ଜାବ ଦେଶରେ
ପ୍ରବେଶ କଲେ । ପିଷାବାରଠାରେ ସେ ଜୟପାଲଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ
କରି ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କଲେ । ପରେ ଜୟପାଲ ସଙ୍ଗେ କରି କାରାମୁକ୍ତି
ହେଲେ, ମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ଓ ବିଧିବଦ୍ଧରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ-
ଥିବାରୁ, ସେ ଲଢ଼ିତ ହୋଇ ଅଗ୍ନିରେ ପଡ଼ି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ ।

ତାଙ୍କ ପୁଅ ଅନନ୍ଦପାଲ ପିତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ମହାନ୍ଦଙ୍କୁ ଦେଶରୁ
ଦୂରଦୂରାନ୍ତକୁ ଅନ୍ୟ ରାଜପୁତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କଲେ । ଉତ୍କଳ, ଗୁଜରାଟ,
କର୍ଣ୍ଣାଟକ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଆଜମୀରର ରାଜପୁତ ସୈନ୍ୟମାନେ
ମିଳିତ ହୋଇ ମହାନ୍ଦଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ମହାନ୍ଦ ଏହି ବିପୁଳ-
ସେନା ଦେଖି ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଖଣ୍ଡେଦୂରରେ ଯୁଦ୍ଧ ନ କରି ଲୁଚି ରହିଲେ ।
ରାଜପୁତମାନେ ୪୦୦୦ ମୁସଲମାନ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ନିହତ କଲେ । ପିଷାବାର
ଠାରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ସେନା ୪୦ ଦିନ ରହିଥିଲେ, ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର
ଜୟ ହେବ ବୋଲି ଅଶା ଦେଖା ଯାଉଥିଲା, ଶତ୍ରୁସେନା ସ୍ୱଦେଶକୁ
ଫେରିବାକୁ ବିଚାରୁଥିଲେ, ଏହି ସମୟରେ ରାଜପୁତ ସୈନ୍ୟମାନେ
ଛତ୍ରରଙ୍ଗ ଦେଲେ । କାରଣ ଯେଉଁ ଦିଗ୍ଗଜରେ ଅନନ୍ଦପାଲ ବସିଥିଲେ,
ତାହା ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରୁ ପଳାୟନ କଲା । ରାଜପୁତ ସୈନ୍ୟମାନେ
ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ଚାଲିଯିବା ପରେ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷରୁ ଅତ୍ୟାଚାର
ଅବସର ପାଇ ଏମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଆଠହଜାର ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ
ବଧ କଲେ । ରାଜାମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ନଗରକୁ
ଫେରିଗଲେ, ଶତ୍ରୁବିପକ୍ଷରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ଆଉ ସାହସ କଲେ ନାହିଁ ।
ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲଭ କରି ପୁଲତାନ ଜାଙ୍ଗା ଦୁର୍ଗ ଅବଲୋଧ କଲେ,

ଦୁର୍ଗ ଗଡ଼ରେ ପଶି ମୁସଲମାନମାନେ ପ୍ରବୁଦ ଧନ ସମ୍ପଦ ଗୋଟାଇ ଆଣି-
ଥିଲେ । ଏହି ଅବସ୍ଥା ୧୦୦୯ ରେ ହୋଇଥିଲା । ଏଠାରୁ ମହମ୍ମଦ
ଅନେକ ସୁନା ଓ ରୂପା ପାଇଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି, ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ
ରୂପାର ଘର ମିଳିଥିଲା, ଘରଟିର ପରିମାଣ ୪୫୦ ବର୍ଗଗଜ । ଘରଟି
ଖଣ୍ଡା ହୋଇଛି, ଫିଟାଇଲେ ଫିଟେ; ଯୋଡ଼ି ଦେଲେ ଯୋଡ଼ି ହୁଏ;
ସେହି ଘରେ ଯେଉଁ ଗୁମ୍ଫା ଥିଲା ତାହା ଦୁଇଟି ସୁନାଖମ୍ବ ଓ ଦୁଇଟି
ରୂପାଖମ୍ବ ଉପରେ ଚାହିଁଥିଲା । ଏହା ଛଡ଼ା ସେଥିରେ ଅନେକ ବହୁମୂଲ୍ୟ
ଅଳଙ୍କାର, ମଣି, ମୁକ୍ତା, ମୋତି, ବଡ଼ ବଡ଼ ସ୍ଥାପତି ଥିଲା; ମହମ୍ମଦ ଘଜନୀ
ଦେଶକୁ ସେ ସବୁ ନେଇଗଲେ । କାଙ୍ଗ୍ରା ଦୁର୍ଗ ଅନେକ ବର୍ଷଯାଏଁ
ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲା ।

ଆଉ ଥରେ ସେ କନାଉଜ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଏବଂ ସମୁଦା-
ନସା ପାର ହୋଇ ବୁଲ୍ଲାନସହର ନାମକ ରାଜ୍ୟ ଲୁଟି କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ
ହେଲେ । ମାତ୍ର ସେଠାରେ ରାଜା ହରଦତ୍ତ ୧୦,୦୦୦ ଲୋକଙ୍କ
ସହିତ ଇସଲାମଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଶରଣାଗତ ହେଲେ ।

ଏଠାରୁ ସେ ମଥୁରା ନଗରକୁ ଗଲେ । ଏହା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳା
ସ୍ଥଳୀ—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ଅନେକ
ଦେବାଳୟ ଥିଲା, କେତେ ଦେବ ପ୍ରତିମା ଖାଲି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମଣିରେ
ନିର୍ମିତ । ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଆଜ୍ଞାନୁଯାୟୀ ମୁସଲମାନ ଯୈନ୍ୟ ନିଆଁ ଲଗାଇ ସବୁ
ଦେବାଳୟ ଭୁମିସାତ୍ କଲେ । ମଥୁରା ଧ୍ବଂସ ପରେ ସେ ୧୦୧୯ ରେ ପୁଣି
କନାଉଜ ଆକ୍ରମଣ କଲେ, ହିନ୍ଦୁମାନେ କେତେ ନିହତ ହେଲେ, ଆଉ
କେତେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ଏହି ସ୍ଥାନମାନ ଲୁଟି କରି ମହମ୍ମଦ ଅବ-
ଶେଷରେ ଧନ ରହି ଓ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଧରି ଘଜନୀକୁ ଫେରିଗଲେ ।

ମହନୀ ୧୦୨୩ ରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଶ୍ରମକୁ ଅଧିକାର । ତାଙ୍କ ପଛେ ୩୦,୦୦୦ ଟଙ୍କା ଶେଷ । ସେ ପ୍ରଥମେ ମୁଲ୍‌ଟାନକୁ ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ଅଜମୀରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେଠାରୁ ପୁଣି ଅଜମୀରବାଡ଼ ବା ଗୁଜରାଟ ଆଡ଼େ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ପଥରେ ଗୋଟିଏ ମରୁଭୂମି ଅଛି । ଗୁଜରାଟର ଏହି ମରୁଭୂମିର ଘୋର ପାଣି ଶେଷ ବହୁତ କଷ୍ଟ ପାଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ଜଳ ଓ ଖାଦ୍ୟର ବିଶେଷ ଅଭାବ, ଖାଦ୍ୟ ଘୋରାଈବା ନିମନ୍ତେ ମହନୀଙ୍କୁ ବହୁ ଧନ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ମରୁଦେଶରେ ଯିବାରୁ ଶେଷ ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଘନନୀରୁ ସୋମନାଥ ଦେବାଳୟ ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ସୋମନାଥ ଏକବର୍ଷ ଲାଗିଥିଲା । ସୋମନାଥ କାଥୁଆବାଡ଼ ବା ଗୁଜରାଟର ଗୋଟିଏ ବିଖ୍ୟାତ ଶିବଲୟ, ଏହା ସମୁଦ୍ର ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଶିବଙ୍କ ଦର୍ଶନ ସକାଶେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ଯାତ୍ରୀ ଆସନ୍ତି । ଭକ୍ତି ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଶିବଙ୍କୁ ଅନେକ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଉପହାର ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏ ଦେଶରୁ ଏ ମନ୍ଦିରରେ ଅନେକ ଧନ ଥିଲା । ଏହି ଦେବାଳୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତର ଶିବଲିଙ୍ଗର ପୂଜା ହେଉଥାଏ । ଘରଟି କାଠରେ ତିଆରି, ଖମ୍ବଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ସିଂହା ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ଧନ ରହି ନେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମହନୀ ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଲେ । ମାତ୍ର ସୋମନାଥ ଦେବାଳୟ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ଶେଷ ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ପରାଜିତ ହେଲେ । ଦେବାଳୟଟି ବିଧର୍ମୀ ଶତ୍ରୁଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହେଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ୫୦୦୦୦ ଲୋକ ପ୍ରାଣ ହରାଇଥିଲେ । ମହନୀ ଦେବାଳୟ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସମସ୍ତ ଧନ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଘନନୀକୁ ଫେରିଲେ । ସେ ଘନନୀରେ ୧୦୨୭ ସାଲରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ୧୦୨୭ ରେ ଅତ୍ୟଧିକ ମହନୀ ପଞ୍ଜାବକୁ ଆସି ମୁଲ୍‌ଟାନ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ମହନୀ ଆସି ଦେଶକୁ ସତର ଧରି ଆସି ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ନ ଥିଲେ

ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାରରେ ଅଧିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଧନ ସମ୍ପାଦନହିଁ ପ୍ରଧାନ ବ୍ରତ ହୋଇଥିଲା । ମହମ୍ମଦ ଅଧୀନରେ ଭାରତର ପଞ୍ଜାବ ଦେଶ କେବଳ ଥିଲା ।

ମହମ୍ମଦଙ୍କ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସିଂଧ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମୁସଲମାନ ମାନେ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କରୁ ଥାନ୍ତି । ବିଧିମିତ୍ତ ଦତ୍ୟା କରି, ପ୍ରତିମା ଓ ଦେବାଳୟମାନ ଭୁମିସାର କରି ମହମ୍ମଦ ଶୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରୁଅଛନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଦାସୀ—ଧନ ସଂଗ୍ରହ । ଏହି ଧନ ବ୍ୟୟ କରି ସେ ଘଜନି ନଗରରେ ଅନେକ ସୁନ୍ଦର ଅଟ୍ଟାଳିକାମାନ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ସେଠାରେ ମହମ୍ମଦୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ପାରସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଗତି ଅନୁରାଗ । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କବି ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନାମ ଫେରଦୂସୀ । ଫେରଦୂସୀ ମହମ୍ମଦଙ୍କଠାରୁ ଅନେକ ଉପହାର ପାଇଥିଲେ । ଆଲ୍‌ଫରୁଖ ନାମକ ଆଉ ଜଣେ ଜ୍ଞାନୀ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡିତ । ସେ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭାରତକୁ ଆସି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନରେ ମୋହିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ସସ୍ତ୍ରୁତ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରି ବେଦ ଓ ପୁରାଣମାନ ପାଠ କଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଇତିହାସ, ଚରିତ୍ର, ଆଖିର ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ କେତେ ଠିକ୍ ବବରଣ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଆଲ୍‌ଫରୁଖ ସମସ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବହୁ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ । ଉଗବତ୍‌ଗୀତା ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଦରଣୀୟ ପୁସ୍ତକ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ଗଣିତ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଜଣା ଥିଲା । ସେ ମୁସଲମାନ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅନ୍ୟ ଧର୍ମକୁ ଦୃଷ୍ଟା କରୁ ନ ଥିଲେ । ଆଲ୍‌ଫରୁଖ

ଓ ମହମ୍ମଦ ଘଜନୀଙ୍କ ଚରିତ୍ର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍, ମାତ୍ର ଦୁହେଁ ଏକ ସମୟର
ଓ ଏକ ଦେଶର ଲୋକ ।

ମହମ୍ମଦ ୧୦୩୦ରେ ଘଜନୀ ଠାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ମହମ୍ମଦ ଘୋର

ଅଫଗାନିସ୍ଥାନରେ ଘୋର ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପ୍ରଦେଶ
ଥିଲା । ଘୋର ଓ ଘଜନୀଗଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶତ୍ରୁତା
ଥିଲା । ଘଜନୀ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ତରୁ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧ୍ୟତାମାନେ
ଅତି ଦୁର୍ବଳ, ବିଳାସପ୍ରିୟ ଓ ଆଲସ୍ୟପରାୟଣ ହୋଇଗଲେ । ଘୋରର
ଜଣେ ରାଜା ୧୧୫୦ ସାଲରେ ଘଜନୀ ନଗର ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ । ସାତ-
ଦିନ ସାତ ରାତି ସେ ଘଜନୀ ନଗରକୁ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରି ଶ୍ଵରଖାର
କଲେ । ଏହି ଘଟଣାର କେତେଦିନ ପରେ ଘଜନୀର ରାଜା ଦେଶ
ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପଞ୍ଜାବରେ ଯାଇ ନିବାସ କଲେ । ରାଜା ପଳାୟନ
କଲା ପରେ ଘଜନୀ ଘୋର ରାଜାଙ୍କର ଅଧୀନ ହେଲା । ସେ ନିଜେ
ଦ୍ରାଚିକୁ ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା କଲେ—ତାଙ୍କ ନାମ ମହମ୍ମଦ ।
ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ଘୋର ମହମ୍ମଦ ନାମରେ ପରିଚିତ ।

କେତେକ ଅଂଶରେ ଘୋର ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଘଜନୀ ମହମ୍ମଦଙ୍କ
ଚରିତ୍ର ପରି । ସେ ଜଣେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ଇସଲାମବାକ୍ସ ଅଟନ୍ତି । ବ୍ୟର୍ଥ-
ମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ ପୁଣ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ବିଶ୍ୱାସ; ରାଜ୍ୟ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନିଜର ଧନାଗାର ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର
ମଧ୍ୟ ବଳବତ୍ତା ପିପାସା । ପୁଣି ଘୋରଙ୍କର ଅତି ଗୋଟିଏ ଗୁଣ ଅଧିକ
ଥିଲା—ସେ ନିଜର ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ଘଜନୀ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପରି
ଅବହେଳା କରୁ ନ ଥିଲେ । ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି

ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ମୁଷଲମାନ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ କରବା ଲତା ତାଙ୍କର ବରାବର ଥିଲା; ସେ ଏହି କରବାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରବାକୁ ଶ୍ରୀରାମ 'ନ' ଥର ଆସିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ କେତେଥର ଯୁଦ୍ଧ କରି ସେ ପଞ୍ଚାବ ଓ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ ଅଧିକାର କଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାପାଇଁ, ଏହି ଦୁଇଟି ରାଜ୍ୟ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଥିବା ସୁବିଧାନୀୟ ହୋଇଥିଲା । ସେ ୧୮୭୭ ରେ ପଞ୍ଚାବ ଅଧିକାର କଲେ । ଶୂର ବର୍ଷର ଚେନ୍ନାରେ ସେ ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ସମ୍ବଳ କରି ଗଙ୍ଗାତୀର ଆଡ଼େ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀରାମରେ କେତେକଣ ପ୍ରଧାନ ରାଜାମାନ ରାଜା ଥିଲେ । କଳାଭୂମି ଦେଶରେ ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ରାଜା ହୋଇ ଥିଲେ । ପୃଥ୍ବୀରାଜ

ଅଞ୍ଜନରେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଆଜମୀର ଥିଲା । ରୁଦ୍ରଭଞ୍ଜନରେ ଅରୁ ନଗେ ରାଜା ଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳା ଦେଶରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣସେନ ରାଜା ହୋଇ ଥିଲେ । ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଜୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କନ୍ୟା ସମୁଦ୍ରାକ, ବିବାହ କରା ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ରାଜାବୃନ୍ଦଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବିରୋଧ ରାବ ଥିଲା । ଯାହାଦେଉ ବିଦେଶୀ ଶତ୍ରୁ ପ୍ରାଣମୁର୍ତ୍ତିକୁ ଆସିବାର ଦେଖି, ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତର ପ୍ରଧାନ ରାଜାମାନେ ମିଳିତ ହୋଇ

ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କୁ ନାୟକ କରି ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଦିକ୍ଷୀ ନିକଟରେ ଥିଲା । ଏଠାରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ମିଳିତସେନାଙ୍କୁ ନେଇ ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ମହାବୀର ଘୋର ପରାସ୍ତ ହୋଇ ପଞ୍ଚାବକୁ ଫେରି ଗଲେ, ହିନ୍ଦୁ ସୈନ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷରେ ନ ଯାଇ ନିଜ ନିଜ ଦେଶକୁ ଫେରିଗଲେ ।

ମହନଦ ଏକ ବର୍ଷ କାଳ ପୁନବାର ସୈନ୍ୟ ସମ୍ବ୍ରତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପରେ ୧୧୯୨ରେ ତାଳବାରରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଓ ମହନଦଙ୍କର ପୁନବାର ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ, ପୃଥ୍ବୀରାଜ ପଠାଣମାନଙ୍କ ଦ୍ଵସ୍ତରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ମହନଦଙ୍କ ଅଦେଶାନୁଯାୟୀ ନିହତ ହେଲେ । ଦେଶବସ୍ତୁଳି ଗାର ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଭାରତରେ ମୁସଲମାନ ରାଜତ୍ଵ ଅରମ୍ଭ ହେଲା । ୧୧୯୨ ଠାରୁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଜୟ ଓ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ପରାଜୟ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର କେତେଗୋଟି ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଇସ୍ଲାମ୍‌ଙ୍କୁ ଲୁହାଯାଇ ଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ସୈନ୍ୟ ଗୁରୁବେଦ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ, ହାଦଣ ଶତାବ୍ଦୀର ପେଶ ଭାଗରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଶକ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ବିଦେଶୀ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କଲବେଳେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତିତ କଲେ ନାହିଁ । ହସ୍ତିମାନେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ବହୁ ଉପକାର କରନ୍ତି ମାତ୍ର ଏବେ ସେଗୁଡ଼ିକ ରହିବାରୁ ବେଶି କ୍ଷତି ହେଉଥିଲା; ମାତ୍ର ରାଜପୁତମାନେ ହସ୍ତି ଯୁଦ୍ଧ ତ୍ୟାଗ କଲେ ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରଣାଳୀରେ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁମାନେ ବିଦେଶୀ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ଭୁଲିନାରେ ବହୁତ ନ୍ୟୁନ ଥିଲେ, କାରଣ ସେମାନେ ଅନେକ କାଳ ଉର୍ବର ଦେଶରେ ନିବାସ କରି, ଅନାୟାସରେ ଖାଦ୍ୟ ପାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟତ ପରେ ଅଳସ୍ୟପରାୟଣ ହେବାରୁ ଶୀତ ଓ ପାହାଡ଼ମ୍ଭୟ ଦେଶାଗତ କଷ୍ଟସହିଷ୍ଣୁ ପଠାଣମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପାର ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପୁଣି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଅନ୍ଧାର ଅପେକ୍ଷା ପଠାଣମାନଙ୍କ ଅନ୍ଧାର ଅଧିକ ପୁଷ୍ଟିକର । ପଠାଣମାନଙ୍କର ଜାତିଭେଦ ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧସମୟରେ ଜାତିଭେଦ ଧରିବସିଲେ ମେ କେତେ କ୍ଷତି ହେବ ତାହା ସଦୃଶରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ । ପଠାଣମାନଙ୍କର ସେପରି କିଛି ଜାତିଭେଦ ନ ଥିଲା ।

ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ରାବିଥିଲେ ଯେ, ମହମ୍ମଦ ଦ୍ଵାରା ପୃଥିବୀର ପରାଜିତ ହେଲା ଉତ୍ତରୁ ସେ ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ଦେଶରୁ ତଡ଼ି ଦେବେ, ମାତ୍ର ତାଲାବାର ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ମହମ୍ମଦ ଘୋରଙ୍କର ଶମତା ଅଧିକ ହୋଇଥିଲା, ସେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବଧୁକଲେ । ପୃଥିବୀର ଓ ଜୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନିହତ କରି ମହମ୍ମଦ ଦିଲ୍ଲୀ, ଆନମୀର ଓ କନାଉଜର ରାଜା ହେଲେ । ସେ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଜୟ କରିବା ଶୁରୁ ତାଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରିୟ ପାତ୍ର କୁତୁବୁଦ୍ଦୀନଙ୍କୁ ଦେଇ ସ୍ଵଦେଶକୁ ଫେରିଲେ ।

କୁତୁବୁଦ୍ଦୀନ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଜଣେ କ୍ରିତଦାୟ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଗଞ୍ଜବିହାର ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ମୋହିତ କରି ସେ ସୁଲତାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ପାତ୍ର ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅଜ୍ଞାନପାତ୍ରୀ ସେ ୧୧୯୩ ଦିଲ୍ଲୀରେ ପ୍ରବେଶ କରି ବାରାଣସୀ ଥଡ଼େ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ବାରାଣସୀ ତାଙ୍କର ଅଧୀନ ହେଲା । ୧୧୯୭ ରେ ଗୁଲ୍ଲୀଆର, ଗୁଜରାଟ ରାଜଧାନୀ ଅନିଲବାଡ଼ ମଧ୍ୟ କୁତୁବୁଦ୍ଦୀନଙ୍କ ଅଧୀନତା ସ୍ଵୀକାର କଲା । କୁତୁବୁଦ୍ଦୀନଙ୍କର ମହମ୍ମଦ ଖିଲ୍ଜିବୋଲି ଜଣେ ଚତୁର ସେନାପତି ଥିଲେ । ସେ ୧୧୯୭ ରେ ବିଦ୍ଵାରଦେଶ ଜୟ କରିବାକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଅନେକ ବୌଦ୍ଧ ଓ ହିନ୍ଦୁ ଦେବାଳୟ ଥିଲା, ସେ ସବୁ ଭୁଙ୍ଗି ବିଧ୍ଵସ୍ତ କଲେ । ପରେ ସେ ବଙ୍ଗଳା ଦେଶକୁ ଗଲେ, ନବଦ୍ଵୀପରେ ବଙ୍ଗଳା ରାଜା ଲକ୍ଷ୍ମଣସେନ ନିବାସ କରୁଥିଲେ, ଖିଲ୍ଜି ୧୮ ଜଣ ଅଗାଧେହଙ୍କ ସହିତ ଛଦ୍ମବେଶରେ ଯାଇ ଅତି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ରାଜାଙ୍କ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ସେତେବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମଣସେନ ଭୋଜନ କରୁଥିଲେ । ଶୀଘ୍ର ଅଗମନ ଶୁଣିବାକ୍ଷଣି ସେ ଉତ୍ସବହୂଳ ହୋଇ ପକ୍ଷଦ୍ଵାର ବାଟେ ପଳାୟନ କଲେ । ତାଙ୍କୁ ଯାଇ ସେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଵେତରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଖିଲ୍ଜି ବଙ୍ଗଳାଦେଶ ଅଧୀନ କରି ନବଦ୍ଵୀପ ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣାବତୀ ନଗରକୁ ବଙ୍ଗଳାର ରାଜଧାନୀ କଲେ । ଏହି

ସମୟଠାରୁ ବଙ୍ଗଳା ବିଦେଶିକ ଅଧୀନରେ ରହିଲା । ଶିଳ୍ପ ରାଜ୍ୟଜୟ ଶେଷ କରି ଲୁଣିତ ଦ୍ରବ୍ୟସହ କୁରୁକୁଦୀନଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

୧୭୦୩ ସାଲରେ ମୁସଲମାନଗଣ ବୁଲଲଖଣ୍ଡ ଅବରୋଧ କଲେ । ବୁଲଲଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଅଧୀନ ହେଲା । ଏହି ବର୍ଷ ମହନଦ ଘୋରଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା, ତେଣୁ ମହନଦ ଘଜନାକୁ ଫେରିଲେ । ୧୭୦୫ରେ ପଞ୍ଜାବର ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ସେ ପୁନରାପି ଆସିଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀଗଣଙ୍କୁ କ୍ରମ ଶାସନ ଦ୍ଵାରା ଦମନ କରି, ମହନଦ ୧୭୦୬ରେ ସେଠାରୁ ଘଜନାକୁ ଫେରିଲାବେଳେ ପଥରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ଵାରା ନିହତ ହେଲେ ।

ମହନଦ ଘୋରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପରାସ୍ତ ହେଲାପରେ ରାଜପୁତମାନଙ୍କର ଗର୍ଭି କଣ ହେଲା ? ସେମାନେ ରାଜପୁତାନକୁ ଯାଇ ନିବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜପୁତାନ ଗୋଟିଏ ମରୁଭୂମି; ସୋମନାଥ ଦେବାଳୟକୁ ଗଲାବେଳେ ଘଜନା ମହନଦ ଏହିବାଟେ ଯାଇ ବହୁତ କଷ୍ଟ ପାଇଥିଲେ । ଏପରି ମରୁ ପ୍ରାନ୍ତରେ ରାଜପୁତମାନେ ପୁନର୍ବାର ଶ୍ଵେତ ଶ୍ଵେତ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପନ କଲେ । ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟ ଏହି ମରୁଭୂମିରେ ଯିବା ଅତି କଷ୍ଟ । ଏଠାରେ ଖାଇବା ଓ ପିଇବା ଯୋଗାଇବା ବହୁ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ପୁଣି ଶତ୍ରୁମାନେ ଜୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ମରୁଭୂମି ଜିଣି ସେମାନଙ୍କର କି ଲାଭ ହେବ ? ଏଠାରେ ରହି ରାଜପୁତମାନେ ଏପରି ଭାବରେ କେତେକାଳ ଯାଏଁ ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ ।

ଦାସବଂଶର ରାଜାମାନେ

୧୨୦୭-୧୨୯୦

ଘୋର ମହମ୍ମଦ ଯେଉଁ ଦେଶ ଜୟ କରୁଥିଲେ, ତାହା ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ କୁତବୁଦ୍ଦୀନଙ୍କର ଅଧୀନ ହେଲା । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ଭାବ ଶୁଣିଲା ପରେ କୁତବୁଦ୍ଦୀନ ଦିଲ୍ଲୀରେ ସୁଲତାନ ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ପରିପାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କୁତବୁଦ୍ଦୀନଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ତୁର୍କିସ୍ଥାନ । ସେ ବାଲ୍ଲବସୂସରୁ ଜଣେ ଦାସ ବଣିକଦ୍ୱାରା କ୍ରୀତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି କାଳରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଗାଈ ଛେଳି କିଣା ବିକା କଲାପରି କରୁଥାନ୍ତି । ଏହି ବାଣିଜ୍ୟ କରି କେତେ ବଣିକ ପ୍ରଭୃତ ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିଲେ । ଦାସମାନଙ୍କୁ କିଣିଲା ଉତ୍ତରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । ଦାସର ବୁଦ୍ଧି-ଶୃଦ୍ଧି ଓ କର୍ମକୁଶଳତା ଉପରେ ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା । ଏଣୁ ବଣିକମାନେ ଦାସମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନୋନ୍ମତ ନିମନ୍ତେ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ନେଉଥିଲେ । କୁତବୁଦ୍ଦୀନ ବାଲ୍ଲବସୂସରୁ ନିଜର ବୁଦ୍ଧି-କୁଶଳତା ଦେଖାଇ ଥିଲେ । ଜଣେ ବଣିକ ତାରୁ ଘୋର ମହମ୍ମଦ କୁତବୁଦ୍ଦୀନଙ୍କୁ କିଣି ନିକଟରେ ଚାକର କରି ରଖିଲେ । ତାଙ୍କର ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି, ପ୍ରଭୁଭକ୍ତି ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠାରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ମହମ୍ମଦ ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟର ଜଣେ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ କଲେ । ସେ ଘୋର ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଥିଲେ ବୋଲି କହିଲେ ଚଲେ । ସେ ହେତୁରୁହିଁ ଭାରତ ବିଜୟ ଭାର ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ ଘୋର ନିଷ୍ଠିନ୍ତ୍ର ମନରେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରିଥିଲେ । କୁତବୁଦ୍ଦୀନ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଭାରତରେ ଅପଗାନ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ ପୁଣି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦିଲ୍ଲୀର ସୁଲତାନ ହେଲେ । ପ୍ରଥମ ରାଜା ପୂର୍ବେ ଜଣେ ଦାସ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ରାଜବଂଶ ଦାସ ବଂଶ ନାମରେ ପରିଚିତ ।

କୁତବୁଦ୍ଦୀନଙ୍କ ପରି ଆଉ କେତେଜଣ ଦାସ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରୀତ କରିବାକୁ ସେ ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସେ ଜଣେ ଦାସର କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କଲେ । ପୁଣି ତାଙ୍କ ରାଜିନୀତିକୁ ଆଉ ଜଣେ ଦାସ ସହିତ ବିବାହ ଦେଲେ । ଆଳ୍ପମସ ନାମକ ଆଉ ଜଣେ ଦାସ ତାଙ୍କ କନ୍ୟାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । କୁତବୁଦ୍ଦୀନ ରାଜ୍ୟଜୟ କରି ତାହାର ପରିପାଳନ ବିଷୟ ଭଲ-ରୂପେ ରୁଚିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଦୃଶାତପ୍ତରେ ଦେଖୁ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଅତି ଶୋଚନୀୟ ଥିଲା; ମାତ୍ର ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପ୍ରାଣ ଭୟରେ ଇସଲାମ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉ ଥିଲା । କୁତବୁଦ୍ଦୀନ ଦିଲ୍ଲୀ ନଗରରେ ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ସ୍ତୂପ ପ୍ରମୁଖ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ସେ ମଲା ପୂର୍ବରୁ ତାହା ଶେଷ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଜାମାତା ଆଳ୍ପମସ ଯେତେବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀର ସୁଲତାନ ହେଲେ, ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରମୁଖର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ପ୍ରମୁଖ ‘କୁତବ-ମିନାର’ ବୋଲି କହନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ଏହାହିଁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପ୍ରମୁ । କୁତବଙ୍କ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ମସଜିଦ୍ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁ ଦେବାଳୟ ମାନ ରଜ୍ଜା ଯାଇ ଥିଲା ସେଥିର ଇଟାପଥର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ଏହାର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁ ଶିଳ୍ପିମାନେ ପ୍ରାଣ ଭୟ କରି, ଜୀବନ ଚଳାଇ ନ ପାରି ଇସଲାମ ଧର୍ମରେ ମିଶି ଥିଲେ, ସେମାନେହିଁ ଏହି ପ୍ରମୁ, ମସଜିଦ୍ ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରିଥିଲେ । କୁତବୁଦ୍ଦୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଅତି କ୍ରୂର ଓ କଠୋର ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଭଲ କରୁଥିଲେ ।

କଥିତ ଅଛି ଯେ, ସେ ଶତ ଶତ ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ଧନ ଦେଉଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କର ସ୍ୱେଚ୍ଛାମାନଙ୍କୁ ମୁଲ୍‌ବାନ୍ ଉପହାର ଦେଇ ଦୁଷ୍ଟ କରୁଥିଲେ ।

କୁତବୁଦ୍ଦୀନ ୧୨୧୧ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲାପରେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ଆରମ୍ଭ ସୁଲତାନ ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ମାତ୍ର ଆରମ୍ଭଙ୍କର ମନ ଚରସି ଓ ଅସୋଗ୍ୟତା ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ଚଢ଼ି ଦେଇ କୁତୁବଙ୍କ ଜାମାତା ଅଲ୍‌ମସ୍ ସୁଲତାନ ହେଲେ । କୁତବୁଦ୍ଦୀନ ଘୋର ମନ୍ତ୍ରମଦକର ପୁଅ ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଏବେ ଆରମ୍ଭଙ୍କ ଅସୋଗ୍ୟତା ଦେଖି ପଠାଣମାନେ ଅଲ୍‌ମସ୍‌ଙ୍କୁ ରାଜା କଲେ । ରାଜାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବୟସ ଚତୁର ପୁଅ ନ ଥିଲେ, ଅନ୍ୟ କେହି ନିକଟ ବନ୍ଧୁ ରାଜା ହେଉଥିଲେ । ଏହି ନିୟମାନୁଯାୟୀ ଅଲ୍‌ମସ୍ ସୁଲତାନ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ‘କୁତବ୍ ମିନାର’ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା । ପୁଣି ଅଲ୍‌ମସ୍ ନିଜର ସମାଧି ନିମନ୍ତେ କୁତବ୍ ମସଜିଦ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଥିଲେ । ପଠାଣ ରାଜାମାନେ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ସମାଧି ଇଆର କରାଇଥାନ୍ତି ।

ଅଲ୍‌ମସ୍‌ଙ୍କ ମମୟରେ ମଧ୍ୟ-ଆସିଆରୁ ମଙ୍ଗୋଲମାନେ ଆସି ପଞ୍ଜାବ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଦଳପତି ଦୁଷ୍ଟ ଚେଙ୍ଗିଜ୍‌ଖାନ୍ ଦକ୍ଷିଣ ଦେଇ ଇବନ୍ ସିବାକୁ ଶୁଭ୍ର ଥିଲେ । ମାତ୍ର ହୌସ୍‌ଗ୍ୟକ୍ରମେ ସେ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ମନ ଫେରାଇ ଥିଲେ । ଅଲ୍‌ମସ୍‌ଙ୍କର କେତେ ସନ୍ତାନ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ପୁଅମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ରଞ୍ଜିସ୍କାର ଗୁଣରେ ସେ ଏକାବେଳକେ ମୁଗ୍ଧ । ତେଣୁ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ରଞ୍ଜିସ୍କା ସୁଲତାନ ହେଉ ବୋଲି ସେ କହିଥିଲେ । ମାତ୍ର ରଞ୍ଜିସ୍କା ସୁଲତାନ ହେବାରୁ କେତେ ଲୋକ ବିଦ୍ରୋହ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ରଞ୍ଜିସ୍କା ସୁଲତାନ ହୋଇ ସ୍ୱଦେଶ ଛାଡ଼ିବାରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କଲେ । ସେ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା

ଓ ନ୍ୟାୟବତୀ । ଜ୍ଞାନାରତ୍ନବିରେ ତାଙ୍କର ଅଭିଶପ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥିଲା । ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଦୟାରେ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧସେନାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ବୀରତ୍ବରେ ଉତ୍ତମ ନ ଥିଲେ । ଅଶ୍ବାଶ୍ରେୟଶକ୍ତିର ସେ ନିଜେ ଯୁଦ୍ଧସେନାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ଦୋଷ ରହିଯାଇ ଥିଲା । ସେ ପୁରୁଷ ନ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଏଣୁ ବିଦ୍ରୋହଗଣ ତାଙ୍କୁ ନିଶଂସ ରାଜାରେ ହତ୍ୟା କଲେ ।

୧୨୫୭ ରେ ଅଲୈଟମଶଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ବନ୍ଧୀର ସୁଲତାନ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉଲୁଘଖାନ, ବଲବନ୍ ନାମରେ ଜଣେ ଚତୁର ବ୍ୟକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ କାର୍ଯ୍ୟନିପୁଣ ଥିବାରୁ ସାମାନ୍ୟ କ୍ରିତଦାସ ଅବସ୍ଥାରୁ ଉଠି ସୁଲତାନଙ୍କ ସେନାପତି ହୋଇଥିଲେ । ସୁଲତାନ, ବଲବନଙ୍କ ସହ ନିଜ କନ୍ୟାର ବିବାହ ଦେଇ ପରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟଭାର ନ୍ୟସ୍ତ କରି ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ କଲେ ।

ବଲବନ ୧୨୬୭ ଠାରୁ ୧୨୮୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ବ କରିଥିଲେ । ସେ ସୁଲତାନ ହେବା ଅଗରୁହିଁ ରାଜ୍ୟର ସକଳ ବିଷୟ ରୁଣୁଥିଲେ; ଏଣୁ ରାଜ୍ୟଶାସନ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ । ସୁଲତାନ ହେବା ପରେ ସେ ତାଙ୍କ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ । ପ୍ରାଣନାଶ ଓ ରକ୍ତପାତ କରିବାକୁ ସେ କେବେ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉ ନ ଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ସମସ୍ତେ ଭୟରେ କମ୍ପୁଥିଲେ । ସେ ଜୀବନରେ କେବେ ହସି ନ ଥିଲେ । ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ବେଳେ ସେ ଭାର ବନ୍ଧୁ ବଡ଼ ଶ୍ଵେତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମାନ ଦେଖୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନେକ ଗୁପ୍ତଚର ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ସେ ଦୋଷିକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଉଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଖାଲି ମୁସଲମାନ, ନିଷ୍ଠାପର ଇସଲାମଭକ୍ତ ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ସେ ଚାକର ଦେଉ ନ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଉଥିଲେ । ଥରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ନିକଟରେ ବିଦ୍ରୋହ କରି ଉଠିବାରୁ, ବଲ୍‌ବନ୍ ସେଠାକୁ ଯିବାର ପଠାଇ ୧୨୦୦୦ ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ଆଣିଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁର ଭାବରେ ହତ୍ୟା କଲେ ।

ସେହି ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳାର ରାଜପ୍ରତିନିଧି ଦକ୍ଷିଣ-ସୁଲତାନଙ୍କୁ ନ ମାନି, ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜପଣ ଚଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ବଲ୍‌ବନ୍ ସେନା ପଠାଇ ବଙ୍ଗ-ନବାବଙ୍କ ବଶନାଶ କରି ଦେଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୁ ଦେଖାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ରାଜମାର୍ଗର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ବାଡ଼ି ପୋତି ସେଥିରେ ନିହତ ଲୋକଙ୍କ ଶବ ଝୁଲାଇ ରଖିଲେ । ପରେ ସେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ପୁତ୍ରକୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ରାଜ-ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ ।

ବଲ୍‌ବନ୍ଙ୍କ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ, ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ପଞ୍ଜାବର କୌଣସି ଏକ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିହତ ହେଲେ । ଏହି ନିଦାରୁଣ ଘଟଣାହିଁ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ବଲ୍‌ବନ୍ଙ୍କ ମରଣ ପରେ କାଇକୋବାଦ୍ ନାମକ ଜଣେ ବିଳାସପ୍ରିୟ ପଠାଣ ଦକ୍ଷିଣ ସୁଲତାନ୍ ହେଲେ । ସେ ୧୭୧୦ ସାଲରେ ନିହତ ହେବାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ଦାସ ସୁଲତାନବଂଶର ଅବସାନ ହେଲା ।

— ୪୦୦୫ —

ମୁସଲମାନଗଣଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ବିଜୟ

କାଇକୋବାଦ୍ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ, ଦକ୍ଷିଣ କେତେ ଜଣ ଉଚ୍ଚ ରାଜକର୍ମଗୁଣ ଶିଳ୍ପବଂଶର ଫିରୋଜ୍‌ସା ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣ ସୁଲତାନ୍ ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କଲେ । ଶିଳ୍ପବଂଶର ପଠାଣମାନେ ମଧ୍ୟ-

ଅସିଅରୁ ଅସି ସେତେବେଳେ ଦକ୍ଷିଣେ ବାସ କରୁଥାନ୍ତି । ଫିରୋଜ୍‌ସା
‘ଜଲଲୁଦ୍ଦୀନ’ ନାମରେ ପରିଚିତ । ସୁଲତାନ୍ ହେବା ବେଳକୁ ତାଙ୍କର
ବୟସ ୨୦ ବର୍ଷ । ସେ ଅତି ଉତ୍ତମ ଲେଖକ । ସେ ବିଶୁଦ୍ଧ ନିଷ୍ଠାବାନ୍
ମୁସଲମାନ ହେଲେହେଁ ବିଧିମାନଙ୍କର ରକ୍ତପାତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ
ନ ଥିଲେ । ଦୋଷକୁ ଦଣ୍ଡ ନ ଦେଇ ସେ ତାକୁ କହୁଥାନ୍ତି, ‘ତୁମେ
ଏପରି ଦୋଷ ଆଉ କେବେ କରିବ ନାହିଁ ।’ ଏଭିତରେ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ
ଶେଷ । ସେ କାହାର କେବେ ଅନିଷ୍ଟ କରି ନ ଥିଲେ ।

ଜଲଲୁଦ୍ଦୀନଙ୍କର ଏହି ସରଳ ଶାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ ଫଳରେ ରାଜ୍ୟରେ
ଦୟା, ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ସଖ୍ୟା ବଢ଼ିଲା—ଦୁଷ୍ଟାମି ବା ଚୋର କରିବାକୁ କେହି
ଆଉ ଚାହୁଁ କଲେ ନାହିଁ । ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନେ କର ପଠାଇବାରେ
ଅବହେଳା କଲେ । ଏଣୁ କହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ତାଙ୍କର ଦୟା,
ଅହଂସା ଓ ଶାନ୍ତ ଭାବ ଯୋଗୁଁ ଜଲଲୁଦ୍ଦୀନ ସୁଜୋଡ଼ିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ
ନିହିତ କରିଥିଲେ ।

ଅଲଉଦ୍ଦୀନ ଜଲଲୁଦ୍ଦୀନଙ୍କର ଭ୍ରାତୃଷୁଭ । ପଠାଣ ପ୍ରଥା ଅନୁ-
ସାରେ, ସେ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଜଲଲୁଦ୍ଦୀନ
ଅଲଉଦ୍ଦୀନଙ୍କୁ ବଡ଼ ପ୍ରେମ କରୁଥାନ୍ତି । ଥରେ ଅଲଉଦ୍ଦୀନ ମାଲବ ପ୍ରଦେଶ
ଜୟ କରିବାକୁ ଯିବା ନିମନ୍ତେ ସୁଲତାନ୍‌ଙ୍କର ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ;
ବୃଦ୍ଧ ସୁଲତାନ୍ ତାଙ୍କୁ ଅନୁଜ୍ଞା ଦେଲେ । ଅଲଉଦ୍ଦୀନ ମାଲବ ଜିଣିଲେ,
କିନ୍ତୁ ସେଠାରୁ ନ ଫେରି ଅନ୍ତର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଯାଇ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର
ହିନ୍ଦୁରାଜାମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଗୁରୁଗୋଷ୍ଠି ପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ।
ପ୍ରଥମେ ଯାଦବରାଜ୍ୟ—ରାଜଧାନୀ ଦେବଗିରି । ସେଠାରେ ସେତେ-
ବେଳେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନାମକ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର

ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଦ୍ଵିତୀୟତଃ କାଳିଙ୍ଗଯୁଦ୍ଧମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ । ଏହି ପ୍ରଦେଶର ନାମ ଥିଲା 'ଦେଲିଙ୍ଗାନା' — ଏହି ପଦରୁହିଁ 'ଦେଲଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି । ତୃତୀୟତଃ ଦ୍ରୂପଦର ରାଜ୍ୟ । ଏହି ପ୍ରଦେଶର ଅଧିକ ନାମ ମନ୍ତାଶ୍ରମ । ଦ୍ଵାରସମୁଦ୍ର ନାମକ ନଗର ଏହାର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଚତୁର୍ଥତଃ ପାଣ୍ଡ୍ୟରାଜ୍ୟ ।

ଅଲ୍ଲଭୃଦ୍ଵୀନ୍ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପ୍ରଦେଶ ଜୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲୁଣ୍ଠନାଦି କରି ନୃତନ ବଳ ପାଇଲେ । ଏପରି ବହୁ ଧନ ସଂଗ୍ରହ କରି ଦକ୍ଷିଣ ପେଶଲେ । ବୃଦ୍ଧ ଜଲ୍ଲଭୃଦ୍ଵୀନ୍ ଅଲ୍ଲଭୃଦ୍ଵୀନଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବାପାଇଁ ଦକ୍ଷିଣ-ଦ୍ଵାରକୁ ଯିବା ମାତ୍ରେ, ନିଷ୍ଠୁର ବିଶ୍ଵାସପାତକ ଅଲ୍ଲଭୃଦ୍ଵୀନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ତାଙ୍କ ସୈନିକ କେତେଜଣ ବୃଦ୍ଧ ସୁଲତାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ପକାଇଲେ । ପରେ କୃତନ୍ତ ଅଲ୍ଲଭୃଦ୍ଵୀନ ଦକ୍ଷିଣ-ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ ।

ଅଲ୍ଲଭୃଦ୍ଵୀନ ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ବୀର, ସୁନୟୁଣ ଶାସକ । କୌଶସି ଲୋକର ଜୀବନ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ସେ ଭଲେ ମାଟି ସଂଗୃହୀତ ହେଉ ନ ଥାନ୍ତି । ସେ ହିନ୍ଦୁଜାତିକୁ ଅନ୍ତର ସହିତ ଘୃଣା କରୁଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରେ ଦୟା ଧର୍ମ ଅଦୌ ନ ଥିଲା । କେହି ତାଙ୍କପ୍ରତି ସାମାନ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଖାଇବାକ୍ଷଣି, ସେ ତାହାକୁ ସବଣ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଉଥିଲେ । ବିସ୍ତର କର-ଭାରରେ ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତର କରିଦେଲେ । କରଦାନରେ ବଳମ୍ବ ବା ହେଲା ଦେଖି ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁର ଦଣ୍ଡ ଦେଉଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ କେତେକ ବିଷୟରେ ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କରି ଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ବଜାରରେ ବିକ୍ରିହେବା ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଦେଲେ । ଏଣୁ ବେପାରରେ ଠକାମିର ଆଉ ସ୍ଥାନ ରହିଲା ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ମଙ୍ଗୋଲଜାତି ବହୁଧର ଭାରତ ଅକ୍ରମଣ କଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଆଲାଉଦ୍ଦୀନ୍ ସେମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବରୁ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କଲେ । ଦିନେ ତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ପ୍ରାୟ ୨୦,୦୦୦ ମଙ୍ଗୋଲ୍ ନିହତ ହେଲେ ।

ମାଲିକାଫୁର ଆଲାଉଦ୍ଦୀନଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସେନାପତି । ଆଲାଉଦ୍ଦୀନ୍, ସୁଲତାନ୍ ହେବା ପରେ ୧୩୧୦ ଖାଲରେ ମାଲିକାଫୁରଙ୍କୁ ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଜୟ କରିବାକୁ ପଠାଇଲେ । ମାଲିକାଫୁର ଦେବଗିରି, ଦ୍ୱାରସମୁଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନ ଜୟ କଲେ ଏବଂ ବହୁ ନଗର ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ । କେତେକ ଜଣ ରାଜା ଆଲାଉଦ୍ଦୀନଙ୍କ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ ।

୧୩୦୦ ଖାଲରେ ଆଲାଉଦ୍ଦୀନ୍ ରାଧମ୍ବର ନାମକ ରାଜପୁତ ଦୁର୍ଗ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମ କଲେ, କିନ୍ତୁ ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ୧୩୦୧ ଖାଲରେ ସେ ପୁଣି ରାଧମ୍ବର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମ କରି ତାହା ନିଜ ଅଧିକାରରେ ଆଣିଲେ ।

୧୩୦୩ ଖାଲରେ ରାଜପୁତମାନଙ୍କର ଚିତୋର ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କଲେ । ଚିତୋର-ରାଣୀ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ଚରତ ଦୁମ୍ପେମାନେ ଶୁଣି ଥିବ । ସେ ଅତି ସୁନୟା, ସଜ୍ଜା ଓ ଗୁଣବତ୍ତା ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆଲାଉଦ୍ଦୀନ ସୈନ୍ୟ ଚିତୋରକୁ ଯାଇ ଗଡ଼ିତ ଘେରୁ କରି ରହିଲେ । ରାଜପୁତମାନେ ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ରହି ବହୁକାଳ ଖୁବ୍ ସାହସ ଓ ଉତ୍ସାହସହ ଅମ୍ବରକ୍ଷା କଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ଥିବାର ଦେଖି, ଆଲାଉଦ୍ଦୀନ କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗରେ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କୁ ଲାଭ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ ହେଲେ ।

ସେ ଚିତୋରରାଣୀ ଭ୍ରମଦିବ୍ୟଙ୍କୁ କହି ପଠାଇଲେ ଯେ, ସେ ଥରେ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କୁ ଦେଖି ପାରିଲେ ବନ୍ଧୀକୁ ଫେରି ଯିବେ । ଏହା ଶୁଣି

ପଦ୍ମିନୀ ଆଲାଉଦ୍ଦୀନଙ୍କୁ ନିଜ ଗୃହ ଦେଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ । ଶୁଣି
ଆଲାଉଦ୍ଦୀନଙ୍କୁ ଏକାକୀ ଅନ୍ତଃସୁରକୁ ନେଇ ତାଙ୍କୁ ଦର୍ପଣରେ

ଦର୍ପଣରେ ପଦ୍ମିନୀ

ପଦ୍ମିନୀଙ୍କର ପ୍ରତିବନ୍ଧ ଦେଖାଇଲେ । ସୁଲତାନ୍ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ରୂପରେ ମୁସ୍ତଫା
ହୋଇ ଶ୍ରୀମସିହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦୁର୍ଗ-ଦ୍ୱାରକୁ ଯେଉଁଲେ । ସେଠାରେ
ଶ୍ରୀମସିହଙ୍କୁ ନିଜ ସୈନିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାଦଶେ ବନ୍ଦୀ କରି ତାଙ୍କ ଶିବିରକୁ
ନେଇଗଲେ ଏବଂ ରାଜପୁତମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଧରଣେ କଷ୍ଟ ପଠାଇଲେ ଯେ,
ପଦ୍ମିନୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ନ ଛାଡ଼ିଲେ ଯେ । ଶ୍ରୀମସିହଙ୍କୁ କଦାପି ମୁକ୍ତି
ଦେବେ ନାହିଁ ।

ଏଣୁ ରାଜପୁତମାନେ ବି ଏକ କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ।
ପଦ୍ମିନୀ ସାତଶତ ଦାସୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସୁଲତାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବେ ବୋଲି
ମତ ଜଣାଇଲେ । ଅଲାଉଦ୍ଦୀନ୍ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ।
ପଦ୍ମିନୀ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ସାତଶତ ଗୋଟି ପାଲଙ୍କିରେ ୧୫୦୦ ରାଜପୁତ-
ବୀରଙ୍କୁ ବସାଇ ନିଜେ ଏକ ପାଲଙ୍କିରେ ବସି ସେମାନଙ୍କ ସହିତ
ଅଲାଉଦ୍ଦୀନଙ୍କ ଶିବିରକୁ ଗଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀମସିହଙ୍କୁ ଶେଷ ଥର ଦେଖିବା
ଛଳରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଯାଇ କୌଶଳରେ ପଡ଼ିବ ସଙ୍ଗେ ଚତୋରକୁ
ବାହୁଡ଼ିଲେ । ଏଣେ ୧୫୦୦ ରାଜପୁତ ଯୋଦ୍ଧା ଓ ପଠାଣ ସୈନ୍ୟ
ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଣୀ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଦେଖ, ଦେଖ ସମସ୍ତ ରାଜପୁତ ଯୋଦ୍ଧା,
ସୈନିକ ଏବଂ ଶେଷରେ ରାଣୀ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣ ଦେଲେ । ଏତେବେଳେ
ପଡ଼ିବ୍ରତା, ଧର୍ମପ୍ରାଣୀ ରାଜପୁତ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଜହର ଭିନ୍ନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗଭୀର
କଣ ? ଜହର କଣ ତୁମ୍ଭେମାନେ ତ ଜାଣିଛ । ପଦ୍ମିନୀ ଚତୋରର
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଳନାୟିକାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଧରି ପବିତ୍ର ଜହର-କୁଣ୍ଡରେ ଝାସ
ଦେଲେ—ପଠାଣ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ । ସେହି ଜହର-କୁଣ୍ଡର
ଚିହ୍ନ ଅଜ୍ଞୟାଏ ଦେଖାଯାଏ । ସେହି କାଳଯୁଦ୍ଧରେ ଚତୋର ଦୁର୍ଗ
ଛରଣାର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଅଲାଉଦ୍ଦୀନ୍ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କୁ ନ ପାଇ ନିରାଶ-
ଚିତ୍ତରେ ଦିହୀକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ ଏବଂ ୧୩୧୫ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ
କଲେ ।

ଭାରତରେ ଆଫଗାନଶକ୍ତିର ବିଲମ୍ବ

ମହମ୍ମଦ ତୋଗଲକ୍ :—

ଘାଜିମଲିକ୍ ତୋଗଲକ୍ ବଣର ଜଣେ ଲୋକ । ୧୩୨୧
ସାଲରେ ସେ ଆଲଭୁଦ୍ଦୀନଙ୍କ ଶେଷ ବଣଧରକୁ ବଧ କରି ଦିଲ୍ଲୀର
ସୁଲତାନ୍ ହେଲେ । ସୁଲତାନ୍ ହେବା ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କର ନାମ ହେଲା
ଘିଆଜୁଦ୍ଦୀନ ତୋଗଲକ୍ ସାହା । ସେ ୧୩୨୧ ଠାରୁ ୧୩୨୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ରାଜତ୍ବ କଲେ । ଜୁନାଗାଁ ତାଙ୍କର ପୁଅ ।

ଦାସ୍ତିଖାତ୍ୟର ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନେ ରାଜମତ କର ନ ପଠାଇବାରୁ
ସୁଲତାନ୍ ଜୁନାଗାଁକୁ ସୈନ୍ୟ ଦାସ୍ତିଖାତ୍ୟକୁ ପଠାଇଲେ । ଜୁନାଗାଁ
ଓରଙ୍ଗଲ୍ ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଜୟ କରି ନ ପାରି
ହତାଶ ହୃଦୟରେ ଦିଲ୍ଲୀକୁ ଫେରିଲେ । ସେ ଅଧିକ ସୈନ୍ୟ ଧରି ପୁଣି
ଦାସ୍ତିଖାତ୍ୟକୁ ଗଲେ; ଏଥର ଓରଙ୍ଗଲ୍ ଓ ବିଦାର ଦିଲ୍ଲୀ-ସୁଲତାନଙ୍କର
ଅଧୀନସ୍ଥ ହୋଇ ପାରିଲା ।

ଜୁନାଗାନ୍ ଦାସ୍ତିଖାତ୍ୟ ଜୟ କରି ଦିଲ୍ଲୀକୁ ଫେରିବା ବେଳକୁ
ତାଙ୍କ ପିତା ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଚାଲିଯାଇ ଥିଲେ । ଅଳ୍ପ କେତେକଦିନ ପରେ
ସୁଲତାନ୍ ଦିଲ୍ଲୀକୁ ଫେରିଲେ । ପିତାଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସକାଶେ ଜୁନାଗାନ୍
ଗୋଟିଏ ମଣ୍ଡପ ଓ ଛମୁଣ୍ଡା ଘର କରାଇଥିଲେ । ଘିଆଜୁଦ୍ଦୀନ ସେହି
ମଣ୍ଡପରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଛମୁଣ୍ଡାଟି ମାଡ଼ି ବସିଲା—
ସୁଲତାନ୍ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ । ଶୁଣାଯାଏ, ପିତାଙ୍କୁ ମାରଦେବା
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜୁନାଗାନ୍ ଏହି ଉପାୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଯାହାହେଉ
ଦିଲ୍ଲୀ-ଶାସି ରହିଲେ । ପରେ ତାଙ୍କ ନାମ ହେଲା ମହମ୍ମଦ ତୋଗଲକ୍ ।

ସେ ୧୯୨୫ ଠାରୁ ୧୯୫୦ ଯାଏଁ ଦିହୀ-ସୁଲତାନ୍ ରହିଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ବିଚିତ୍ର ଧରଣର । ତାଙ୍କଠାରେ ଗୁଣ ଓ ଦୋଷ ମିଶିଥିଲା । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚତୁର, ଜ୍ଞାନୀ ଓ ବିଦ୍ୟାପ୍ରିୟ; କିନ୍ତୁ ସେ ଅନେକ ସମୟରେ ବହୁ ବିବେକଶୂନ୍ୟ ମନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରୁ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ପାଗଳ ଗୁଜା ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ମହମ୍ମଦ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଔଷଧାଳୟ ଓ ପାତ୍ରଶାଳା ବସାଇଲେ, ଦରିଦ୍ରଲୋକଙ୍କ, ବହୁ ଧନ ବିତରଣ କଲେ । ସେ ଆରବୀ ଓ ପାରସୀ ଭାଷାରେ ବିସ୍ତର ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ହାତଲେଖା ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର, ସୁନ୍ଦ ଶକ୍ତି ଅତି ଅଭାବ । ଗ୍ରୀକ୍ ଡର୍କ ଓ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଥିଲା । ଶଶିତ ଓ ବିଜ୍ଞାନରେ ତାଙ୍କର ଘେର ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ମହମ୍ମଦ ଜଣେ ବିଶୁଦ୍ଧ ମୁସଲମାନ—ସର୍ବଦା କୋରାଣକୁ ମାନି ଚଳୁଥାନ୍ତି ।

ଏହି ସକଳ ଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱେ, ତାଙ୍କର ଶାସନ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ଥିଲା; କାରଣ ସେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବି ଚିନ୍ତି କରୁ ନ ଥାନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ଅହଙ୍କାରୀ ଏକଗୁୟାଁ ଲୋକ—ଯାହା କରିବାକୁ ହୁଏ ବସିବେ ତାହା କରିବେଇ କରିବେ—ପ୍ରଜାମାନେ ମରି ସରି ଯାନ୍ତି, ଚିନ୍ତା ନାହିଁ; ରାଜ୍ୟ ଭୁଡ଼ି ଭୁଡ଼ି ଯାଉ, ଖାତର ନାହିଁ ।

ସେ ଥରେ ପାରସ୍ୟ ଦେଶ ଜୟ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ; କିନ୍ତୁ ଏହି ରେଷ୍ଟାରେ ଧନ ହାନି, ଲୋକକ୍ଷୟ ମାତ୍ର ସାର ହେଲା । ସେ ୧୯୩୭ ସାଲରେ ଚିନାଦେଶ ଜିଣିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୈନ୍ୟ ପଠାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ହିମାଳୟର ବରଫ-ଧକ୍କାରେ କେତେକ ସୈନ୍ୟ ମଲେ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ଚୀନବାସିକ ହାତରେ ପରାସ୍ତ ପାଇଲେ । ଥରେ ମଙ୍ଗୋଲମାନେ ଦିହୀ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସିଲେ; ମହମ୍ମଦ ସେମାନଙ୍କୁ ଲାଞ୍ଜ ଲୁଣ ଦେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ପକାଇଲେ ।

ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାମନ୍ତ ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାମାନେ ସମସ୍ତେ ଅସନ୍ନ ଥିଲେ । ଦିନେ ସେ ଖଣ୍ଡିଏ ବେନାମୀ ପତ୍ର ପାଇଲେ — ସେଥିରେ ତାଙ୍କର କୁସ୍ମାରଚ୍ଚନା କରାଯାଇ ଥିଲା । ଏଣୁ ମହମ୍ମଦ ଅଗ୍ନିଶର୍ମା ହୋଇ ଦିଶିବାସିଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡଦେବାକୁ ବାହାରିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ-ଭାରତରେ ଦେବଗିରି ବୋଲି ଶୋହୁଏ ଦୁର୍ଗ ସ୍ଥାପନ କଲେ, ତାହାର ନାମ ରଖିଲେ ଦୌଳତାବାଦ୍ । ଏହି ନୂତନ ଦୁର୍ଗକୁ ତାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଘୁଞ୍ଚାଇବା ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ଆଦେଶ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଯେ, ଏକଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଦିଶିବାସୀ ଯିଲ୍ଲାପତିକା, ପେଡ଼ି ପୁଟୁରା ଧରି ଦୌଳତାବାଦକୁ ଶୁଲ୍ଲିୟିବେ । ସୁଲତାନଙ୍କ କଡ଼ା ଆଦେଶ ! କଣ କରିବେ ? ସମସ୍ତେ ସେହିକ୍ଷଣି ଦିଶି ଉଡ଼ି ସ୍ବଦେଶ ଦୌଳତାବାଦକୁ ଶୁଲ୍ଲିଲେ । ଦିଶିରେ ବିରାଡ଼ି ହୁଅନ୍ତୁ ଏ ବି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ବାଟରେ ଅନେକ ପ୍ରଜା ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ମଲେ; ଅବଶିଷ୍ଟ ନୂତନ ରାଜଧାନୀରେ ଘରଦ୍ବାର, ଖାଦ୍ୟପେୟ ବିଛା ନ ପାଇ ବଡ଼ ଦିନୁସନ୍ତ ହେଲେ — କେତେ ଜଣ ବି ସେଠାରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ । ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଚେତା ବସିଲା — ସେ ମୃତାବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦିଶିକୁ ଫେରାଇବାକୁ ପୁଣି ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସେମାନେ ଅଗତ୍ୟା ଦିଶିକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ, ମାର୍ଗରେ ସେମାନଙ୍କ କଷ୍ଟର ଅଭି ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ ।

ମଙ୍ଗୋଲମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଛୋଚ ଦେବାରେ ଏବଂ ଚିନ-ପାରସ୍ୟ-ଜୟ ଚେଷ୍ଟାରେ ରାଜକୋଷର ବହୁ ଧନ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ଏଣୁ ମହମ୍ମଦ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଉଚ୍ଚ କର ବସାଇଲେ । ଏଥିରେ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଭାରି କଷ୍ଟ ହେଲା । କର ଦେଇ ନ ପାରିବା ଲୋକେ କଠିନ ରାଜଦଣ୍ଡ ଶ୍ରେଣିଲେ; କେତେକ ଲୋକ କର ଭୟରେ ଘର ଉଡ଼ି ବନରେ ପଶିଲେ । ସେଠାରେ ବି ସେମାନଙ୍କର ରକ୍ଷା ନାହିଁ — ସୁଲତାନ୍ ସେମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦ୍ୟ

ପଶୁ ଭଳି ଲକ୍ଷ୍ମର ମାରି ଦେଲେ । ଫଳରେ ରାଜ୍ୟର କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ସବୁ ଶିଥିଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ରୂପା ଟଙ୍କା ବଦଳରେ ତାମ୍ର ମୁଦ୍ରା ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ମହମ୍ମଦ ଆଦେଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ । ଏହାର ଫଳରେ ବି ବହୁଧନ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ପରେ ନିଜ ଦୋଷ ବୁଝିପାରି ମହମ୍ମଦ ତାଙ୍କର ଏହି ଆଦେଶ ରଦ୍ଦ କର ଦେଲେ । ଉପରୋକ୍ତ ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ରାଜ୍ୟରେ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ପଡ଼ିଲା ।

ପଞ୍ଜାବ, ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ, ବିହାର, ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ, ବଙ୍ଗାଳା, ସିନ୍ଧୁ, ମାଲବ ଓ ରାଜପୁତ ରାଜାମାନେ ଏବଂ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର କେତେ ଜଣ ରାଜା ମହମ୍ମଦ ତୋଗଲୁକଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନିଷ୍ପତ୍ତି କ୍ରିୟା-କଳାପ ଦେଖି ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉଠିଲେ । ପ୍ରଥମେ ସେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ତାଙ୍କ ଶକ୍ତି ଶିଥିଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ୧୩୩୮ ସାଲରେ ବଙ୍ଗାଳା ଓ ଗୁଜରାଟର ରାଜାମାନେ ଦିଲ୍ଲୀ-ସୁଲତାନ୍ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଦିଲ୍ଲୀ-ଅଧୀନତାରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ।

୧୩୪୪ ସାଲରେ ମହମ୍ମଦ ତେଲଙ୍ଗାନା ପ୍ରଦେଶ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଓରଙ୍ଗଲ୍‌ରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ସୈନ୍ୟ ହରଜା ରୋଗରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ, ନିଜେ ବି ସେହିରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ । ଏଣୁ ସେ ତେଲଙ୍ଗାନା ଛାଡ଼ି ଆଫିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଫଳରେ ତେଲଙ୍ଗାନା ସ୍ବାଧୀନ ହେଲା । ମହମ୍ମଦ ଏପରି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ରାଜ୍ୟ ପରେ ରାଜ୍ୟ ହରାଇ ଗୁଜରାଟକୁ ଗଲେ, ପରେ ସେଠାରୁ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ ଆଡ଼େ ଯାତ୍ରା କଲେ । ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେଲା—ଉଚ୍ଚ ଉଷ୍ମତା ଜ୍ୱରରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ୧୩୫୧ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଫିରୋଜ୍‌ସାହା

ମହମ୍ମଦ ତୋଗଲକଙ୍କ ପରେ ଫିରୋଜ୍‌ସାହା ଦିଲ୍ଲୀର ସୁଲତାନ ହେଲେ; ଏହାଙ୍କର ରାଜତ୍ବ ଅପେକ୍ଷାତର ଭଲ । ଫିରୋଜ୍‌ ସାହା ଯୁଦ୍ଧ ଭଲ ଜାଣି ନ ଥିଲେ; ଏଣୁ ଲଢ଼ୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ସେ ପରାବରଣ ପାଇଲେ । ସେ ଜଣେ ସରଳ, ନିରାତମ୍ବର ମୁସଲମାନ ବନ୍ଧୁ ସେ ମୁଗୟା, ସୁରାସାନାଦି ବ୍ୟସନରେ ଆସକ୍ତ ଥିଲେ । ସେ ଅନେକ ନଗର, ଦୁର୍ଗ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ, କେତୋଟି ମସଜିଦ୍ ତୋଳାଇଲେ ଏବଂ କେତେଗୋଟି କେନାଲ ଖୋଳାଇଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଫିରୋଜ୍‌ସାହା ଜାନ୍‌ପୁର ଓ ହୁସାର ଫିରୋଜ୍‌ ନାମରେ ଇନ୍ଦିଗୋଟି ନଗର ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ସେ କେତେଗୋଟି ପୁରାତନ ଅଟ୍ଟାଳିକାର ମରାମତି କରାଇ ଥିଲେ ।

ଖାନ୍ ଜାହାନ୍ ଫିରୋଜ୍‌ସାହାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ । ସେ ଆଗେ ହିନ୍ଦୁ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ପରେ ଇସ୍ଲାମ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ମରାଠିବାରୁ ତାଙ୍କ ପୁଅ ମନ୍ତ୍ରୀ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ଫିରୋଜ୍‌ସାହାଙ୍କ ସମୟରେ ‘ଜାୟ୍‌ଗିର୍’ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବେତନ ସ୍ୱରୂପ (ଟଙ୍କା ଦିଆ ନ ଯାଇ) ଭୂମି ଖଣ୍ଡା ହେଲା । ତାଙ୍କ ଶାସନରେ ପ୍ରଜାମାନେ ସୁଖୀ ଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ସମ୍ପଦ ବଢ଼ିଲା । ସେ ବଡ଼ ଦୟାଳୁ—ଦେବିମାନଙ୍କୁ କଠିନ, କୁର ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତି ।

ଫିରୋଜ୍‌ସାହା ୧୩୫୧ ସାଲରେ ବଙ୍ଗରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ାଇ କର ତାଙ୍କୁ ହରାଇ ଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗ ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଆସିଲା ନାହିଁ । ଫିରୋଜ୍‌ ପୁଣି ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ୧୩୬୦ ରେ ସଙ୍ଗ ହେଲା—ସେ

ବଙ୍ଗର ସ୍ୱାଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ସେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର କାହାର ସହୃଦ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେଲେ ନାହିଁ । ସେ ଗୁଜରାଟ ଓ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇ ଭାରି ସଫଳ ହେଲେ ।

୧୩୮୮ ସାଲରେ ଫିରୋଜ୍‌ଶାହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ତାଙ୍କ ପରେ ରାଜ୍ୟରେ ଉତ୍ସୁକର ଗୋଲମାଲ ବିଶ୍ୱାସୀ ଜନ୍ମିଲା । ମହମ୍ମଦ ତୋଗଲକଙ୍କ ମୂର୍ଖତା ଓ ବାତୁଲତା ଯୋଗୁଁ ଭାରତର ଆଫଗନ୍ ରାଜ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯାଇ ଥିଲା । ଫିରୋଜ୍‌ଶାହାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୁଲତାନମାନଙ୍କ ଅବବେକିତାରେ ରାଜ୍ୟଟି ଆହୁରି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା—ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ ଉନ୍ନା, ଭାରତର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଦକ୍ଷିଣ-ସୁଲତାନଙ୍କର ଅଧିକାର ଆଉ ଚଳିଲା ନାହିଁ । ଭାରତରେ ଯୁନବାଇ ବିରଳ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ବିଦେଶମାନେ ଆସି ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବୈଦେଶିକ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୈମୁରଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ବିଜୟ ନଗର ଓ ବାହାମନି ରାଜ୍ୟ

ବିଜୟନଗର ତୁଙ୍ଗଭଦ୍ରା ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ଖରରେ ୧୩୯୭ ସାଲରେ ହରିହର ଓ ରୁକ୍ମାବତୀ ନାମକ ରାଜାହସ୍ତଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ସ୍ଥାପିତହେଲା । ପରେ ତାହା ବୃଷ୍ଟାନାଦାରୁ ସମସ୍ତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲା । ତୁଙ୍ଗଭଦ୍ରାଠାରେ ନଗର ସ୍ଥାପନ କଲେ । ମୁସଲମାନ ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୀଡ଼ା ପାଇ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଏହି ହିନ୍ଦୁରାଜ୍ୟ ବିଜୟନଗରରେ ଆସି ନିବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ବିଜୟନଗର ପ୍ରାପ୍ତି ହେବାର ୧୧ ବର୍ଷ ପରେ ଦକ୍ଷିଣୀୟଲତାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ଜାମିନୀ ମହମ୍ମଦ ଚୋଗଲଙ୍କ ନ ମାନି ଦାକ୍ଷିଣୀତ୍ୟରେ 'ବାହାମନ' ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ କଲେ । କୁଲବର୍ଗ ନାମକ ନଗର ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ହେଲା ।

ବାହାମନ ରାଜ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଖାଣି ମୁସଲମାନ ରାଜ୍ୟ । ଏହା କୃଷ୍ଣାନଦୀ ଠାରୁ ଉତ୍ତରରେ ତପ୍ତି ନଦୀ ଯାଏଁ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ତାହାର ପୂର୍ବରେ ତେଲଙ୍ଗାନା ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ବାହାମନ-ସୁଲତାନ ଓ ବିଜୟନଗର ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାରମ୍ବାର ଯୁଦ୍ଧ ହେଉ ଥିଲା । ତୁଙ୍ଗଭଦ୍ରା ଓ କୃଷ୍ଣାନଦୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ଥିଲା— ରାୟଚୁର, ମୁଢ଼ଗଲ୍ । ଏଠାରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ଦୁର୍ଗ ସୁଲତାନମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥାଏ । ଏହି ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନ ବିଜୟନଗରର ଦ୍ଵାର ସଦୃଶ; ଏଠୁ ବିଜୟନଗରର ରାଜାମାନେ ଏହି ସ୍ଥାନ ଜୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାମନ ରାଜ୍ୟ ସହିତ ଅନେକ ଥର ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ।

ରୁକ୍ମାରାୟ ୧୩୭୭ ଯାଏଁ ବିଜୟନଗରର ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନେକ ସମୟ ବାହାମନ ଦେଶ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରେ କଟି ଯାଇଥିଲା ।

୧୩୭୯ ରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ହରିହର ବିଜୟନଗରର ରାଜା ହେଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ବିଜୟନଗର ରାଜ୍ୟ କାଷ୍ଠ ଯାଏଁ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିଲା ।

୧୪୦୭ ଠାରୁ ୧୪୧୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଥମ ଦେବରାୟ ବିଜୟନଗରର ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ସେତେବେଳେ ଯିଶୋଜ ବାହାମନର ସୁଲତାନ । ସେ ବିଜୟନଗର ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାରୁ ଦେବରାୟ ଅଗତ୍ୟା ତାଙ୍କ ସହିତ ସଜ୍ଜି କଲେ ଏବଂ ଦୁଇ ରାଜ୍ୟର ମୁହାଁ ସମ୍ମୁଖ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଇଚ୍ଛାରେ ନିଜ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସୁଲତାନ

ତାଙ୍କ କନ୍ୟାର ପାଣିପ୍ରଦାନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶତ୍ରୁରୁଦ୍ଧ ଶକ୍ତିଲେ ନାହିଁ । ୧୪୧୦ ଠାରୁ ୧୪୨୧ ଯାଏଁ ବିଜୟ ରାଜା ହେଲେ; ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଦେବରାୟ ରାଜା ହୋଇ ବାହାମନ ସୁଲତାନ ଅବସରଦସାଦା ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ; ଅବସରଦସାଦାଙ୍କଦ୍ଵାରା ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ସୈନ୍ୟ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଦେବରାୟ ୧୪୪୮ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଆବଦୁର ରାଜକ ନାମକ ହିରୁଡ଼ ଦେଶର ଜଣେ ଲୋକ ଭାରତକୁ ରାଜଦୂତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ସେ ବିଜୟ-ନଗରର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଶୁଣି ତାହାକୁ ଦେଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେହିଁ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ ।

କୁଲବର୍ଗ ପ୍ରଥମେ ବାହାମନ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ନବମ ସୁଲତାନ ଅବସରଦସାଦା ଏହି ନଗରରେ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହେଲେ । ତେଣୁ ନଗରକୁ ଅସ୍ଥାସ୍ଥ୍ୟକର ଓ ଅଶୁଭ ମନେକରି ସେ ୬୦ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବିଦାରକୁ ରାଜଧାନୀ ଉଠାଇ ନେଲେ । ବିଦାର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାସ୍ଥ୍ୟକର ସ୍ଥାନ । କୁଲବର୍ଗଠାରୁ ସବୁ ଗୁଣରେ ବିଦାର ଅଧିକ ।

ବାହାମନ ବଣର ଶେଷ ରାଜା ମହମ୍ମଦସାଦା ୧୪୮୨ ଠାରୁ ୧୫୧୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ଵ କଲେ । ସେ ସୈନ୍ୟାସନ ଆରୋହଣ କରିବା ସମୟରେ ୧୨ ବର୍ଷର ବାଳକ ମାତ୍ର; ତେଣୁ ରାଜ୍ୟର କୌଣସି ଅଧିକାର ତାଙ୍କ ହାତରେ ନ ରହି ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କ ହାତରେ ଥିଲା । ବାହାମନ ରାଜ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ଚାନ୍ଦିଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖଣ୍ଡରେ ଜଣେ ଜଣେ ରାଜପ୍ରଦାନୀୟ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସୁଲତାନ ନିତାନୁ, ଦୁବଲ, ଅକ୍ଷମ, ଆଲସ୍ୟପରାୟଣ ଓ ବିଳାସ-ବିଭୋର ବୋଲି ଜଣାଗଲା, ତେତେବେଳେ ପ୍ରାଦେଶିକ ପ୍ରଦାନୀୟଗଣ ସୁଲତାନଙ୍କ ଅଧିପତ୍ୟ ନ ମାନି ନିଜ ନିଜର ସ୍ଵାଧିକାର ଘୋଷଣା କଲେ ।

ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ବାହାମନ ରାଜ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତରେ * ଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା — ବେରାରରେ ଇମାଦସାହୁ ବଣ, ଅହମ୍ମଦ ନଗରରେ ନିଜାମସାହୁ ବଣ, ବିଦାରରେ ବାରଦସାହୁ ବଣ, ଗୋଲକୁଣ୍ଡାରେ କୁତୁବସାହୁ ବଣ ଓ ବିଜାପୁରରେ ଆଦିଲସାହୁ ବଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରାଜ୍ୟରେ ରାଜତ୍ୱ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ମୁସୁଫ୍ ଆଦିଲସାହା

ବିଜାପୁର ପ୍ରଥମେ ବାହାମନ ରାଜ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଅଧୀନ ପ୍ରଦେଶ ଥିଲା, ମାତ୍ର ମହମ୍ମଦସାହା ବାହାମନଙ୍କ ଦୁର୍ବଳ ରାଜତ୍ୱରେ ଏହି ପ୍ରଦେଶ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେଲା । ଏହି ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜା ମୁସୁଫ୍ ଆଦିଲ ଖାଁ; ତାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ବିଜାପୁରର ରାଜବଂଶକୁ ଆଦିଲସାହୁ ବଣ କହନ୍ତି । ଆଦିଲ ଖାଁ ପ୍ରଥମେ ବାହାମନ ସୁଲତାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁନିଧି ହୋଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝୁଥିଲେ । ୧୪୯୮ ରେ ସେ ସୁଲତାନଙ୍କ ଅଧିକାର ନ ମାନି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ରାଜତ୍ୱ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଖିଜା ମହମ୍ମଦ ଶାବାନ ବାହାମନ ରାଜ୍ୟର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ । ସେ ଆଦିଲ ଖାଁଙ୍କୁ ବାଲିକସ୍ତ୍ରରେ ଜୀବଦାସରୂପେ କ୍ରୟ କରିଥିଲେ । ବାଲକଟ୍ଟର ଜାମ୍ନା ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିଚକ୍ଷଣତାରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶାବାନ ଆଦିଲଙ୍କୁ ବାହାମନ ରାଜ୍ୟର ଜଣେ କର୍ମଗୁରୁରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସେ କ୍ରମେ ଭୁତ ପଦବୀ ଲାଭ କରି ଶେଷରେ ବିଜାପୁରର ରାଜପ୍ରଭୁନିଧି ହୋଇଗଲେ ।

୧୪୯୮ ରେ ମୁସୁଫ୍ ଆଦିଲସାହା ସୁଲତାନ ହେଲା ପରେ ହିନ୍ଦୁ ରାଜ୍ୟ ବିଜୟନଗର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୁସଲମାନରାଜ୍ୟ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧକଲେ ।

ସିପ୍ପା ଧର୍ମ ପ୍ରତି ସୁସୂତ୍ରଙ୍କର ଅଧିକ ଅନୁରାଗ ଥିଲା, ତେଣୁ ସେ ଉକ୍ତ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରି ୧୫୦୨ ରେ ତାହା ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଧର୍ମ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ଘୋଷଣାଦ୍ୱାରା ବିଜାପୁରବାସୀ ଓ ପ୍ରତିବେଶୀ ସୁନ୍ନି ମତାବଲମ୍ବୀ ମୁସଲମାନ ରାଜାଗଣ ବିଚଳିତ ହେଲେ ।

ସୁସୂତ୍ର ଅଦଲସାଦା ସେହି ସମୟର ରାଜାମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅନେକ ଗୁଣରେ ଅଧିକ । ସେ ଚତୁର ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ, ଦୈନିକାକୁ ସେ ଜଣେ ସୁନ୍ନିର ପୁରୁଷ, କଥାବାର୍ତ୍ତା ଭଲ କରି ପାରିନ୍ତି । ସେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଠିକ୍ ଜାଣୁ ଥିଲେ । ସେ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ତାଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ପାରଦର୍ଶିତା ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଦରବାରରେ ଅନେକ ମୁସଲମାନ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଭୂର୍ଭୂ, ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଦେଶରୁ ଆସି ଏଠାରେ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବେତନ ପାଇ ସୁଖରେ ଥିଲେ । ଆଦିଲ୍ ବିଦେଶରୁ କାରିଗର ଓ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କୁ ଆଣାଇ ବିଜାପୁରରେ ଅନେକ ମସଜିଦ୍ ଓ ଅଜ୍ଞାନକା ନିର୍ମାଣ କରାଇ ନଗରର ଶୋଭା ବଢ଼ାଇ ଥିଲେ ।

ଆଦିଲ୍ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ କେବେ ଅବହେଳା କରୁ ନ ଥିଲେ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ନ୍ୟାୟ ଶୁଭରେ ପାଳନ କରୁଥିଲେ ଓ ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗରୁପେ ଶାସନ କରିବାକୁ ସତର୍କ କରାଉ ଥିଲେ । ସେ ମୁସଲମାନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ବେଶ୍ ସୁଖରେ ଥିଲେ । ସେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ କର୍ମସ୍ୱରୂପେ ନିୟୁକ୍ତ କରୁ ଥିଲେ । ସେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ରାଜାଙ୍କ ରଜିନିଙ୍କୁ ବିବାହ କରୁଥିଲେ । ସେହି ହିନ୍ଦୁରମଣୀର ପୁତ୍ର, ସୁଲତାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବିଜାପୁରର ସୁଲତାନ ହୋଇଥିଲେ । ରାଜ୍ୟରେ ମରହଟ୍ଟା ଶାସୀ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ।

ଆଦିଲ୍‌ସାହା ଅନେକ ସମୟରେ ଗୋଆରେ ରହୁଥାନ୍ତି । ମକ୍କା ସହରକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ମୁସଲମାନମାନେ ଏଠାରେ ଜାହାଜ ଚଢ଼ନ୍ତି । ମୁସୁଫ୍ ଆଦିଲ୍‌ସାହା ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ରଜଧାନୀ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ୧୫୧୦ ରେ ପୋର୍ଟୁଗିଜମାନେ ଆସି ଏହା ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ମୁସୁଫ୍ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ପୋର୍ଟୁଗିଜମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟ କରିବାରୁ ଗୋଆ ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲା ।

ମୁସୁଫ୍ ଆଦିଲ୍‌ସାହା ଓ ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଅନେକ ଧନ ବ୍ୟୟ କରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମସଜିଦ୍ ଓ ପ୍ରାସାଦ ଅଙ୍କାଳିବା ତୋଳାଇ ଥିଲେ । ସେ ନଗରବାସିଙ୍କୁ ଜଳ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ କଟା ପଥରର ନାଳ କରାଇ ଥିଲେ । ବିଜାପୁରରେ ସୁଲତାନଙ୍କ ବ୍ୟୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତକାଗାର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ।

—:୦:—

କୃଷ୍ଣଦେବ ରାୟ

ବିଜୟନଗର ରାଜା ହିତାୟ ଦେବରାୟ ୧୫୪୮ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ବ କରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ୧୫୪୮ ଠାରୁ ୧୫୮୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ରାଜାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଲା । ବିଜୟନଗର ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ନରସିଂହ ସାଲ୍‌ବା, ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ପ୍ରଦେଶ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ସେ ରାଜାଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତା ଓ ରାଜ୍ୟର ପତନ ଅବସ୍ଥା ଅନୁମାନ କରି ରାଜାଙ୍କୁ ଚଢ଼ିଦେଇ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲେ । ସେ ରାଜା ହେଲା ପରେ ତାମିଲ ଦେଶ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ବିଜୟନଗରର ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ବେଙ୍ଗୁଳୁର ବଢ଼ାଇଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ବରେ

ବିଜୟନଗର ସୁନବାର ତାହାର ଯୁଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ଓ ଗୌରବ ଲଭି କଲା । ନରସିଂହ ସାଲୁବାଙ୍କ ଉତ୍ତରୁ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାମାଦ ନରସିଂହ ରାଜା ହେଲେ । ବିଜୟନଗର ସେନାପତି ନାରାୟଣାୟକ ୧୫୦୫ ରେ ରାଜାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ନାରାୟଣାୟକ ଭୁଲୁବା ବଣରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ।

କୃଷ୍ଣଦେବରାୟ ଭୁଲୁବା ବଣର ବିଖ୍ୟାତ ରାଜା । ସେ ୧୫୦୯ରେ ରାଜା ହୋଇ ୨୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ବ କଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ବରେ ବିଜୟ ନଗରର ସବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ପାଏତ ହୋଇ ଥିଲା । ସେ ରାଜ୍ୟର ବିଦ୍ରୋହୀ ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ନିଜର ଅଧୀନ ଲୋକଙ୍କୁ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ପରେ ସେ ବିପୁଳ ସୈନ୍ୟ ସହତ ଉତ୍ତର ଅଡ଼େ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ ।

ସେତେବେଳେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଗଜପତି ବଣ ରାଜା କରୁଥାନ୍ତି । ଗଜପତିମାନେ ମୁସଲମାନ ସୁଲତାନମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ବିଜୟନଗରର ବିପକ୍ଷ ହୋଇ ଥିଲେ । ସେହି ହେତୁରୁ କୃଷ୍ଣଦେବ କଳିଙ୍ଗ ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଅଗଣିତ ସେନା ତଳାଇଲେ । ନେଲେର ଜିହ୍ଵାରେ ଥିବା ଉଦୟଗିରି ଦୁର୍ଗ କଳିଙ୍ଗରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ୧୫୧୫ ସାଲରେ ଉକ୍ତ ଦୁର୍ଗ ଅନ୍ତର୍ଗତ କରି ସେମାନେ କଳିଙ୍ଗ-ଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ ସହତ ଯୁଦ୍ଧରେ ନ ପାରି କଳିଙ୍ଗ ଗଜପତି ତାଙ୍କୁ ସହ ଧଳ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ କୃଷ୍ଣାନାଥର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ପ୍ରଦେଶ ବିଜୟନଗର ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ ହେଲା । ଉତ୍ତର ଭାଗେ କଳିଙ୍ଗ ଗଜପତିଙ୍କ ଅଧୀନରେ ହେଲା । ଉତ୍ତର ରାଜବଣ ମଧ୍ୟରେ ମିଶିତା ସ୍ଥାପନ ପାଇଁ ଗଜପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ସହତ କୃଷ୍ଣଦେବ ରାୟଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା ।

୧୫୨୦ ରେ କୃଷ୍ଣଦେବରାୟ ଶତ୍ରୁଘ୍ନର ଦୁର୍ଗ ଅବସ୍ଥା କଲେ । ଦୁର୍ଗଃ ବିଜାପୁର ସୁଲତାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । କୃଷ୍ଣଦେବ ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ଧରି ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଜୟ ହେଲା, ଶତ୍ରୁଘ୍ନର ବିଜୟନଗର ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲା । ଆଉ ଥରେ ସେ ବିଜାପୁର ନଗର ଅବସ୍ଥା କଲେ । ହୁନୁ ସୈନ୍ୟ ନଗର ଉତ୍ତରେ ପଶି ଅନେକ ଘର ଭାଙ୍ଗି ପକାଇଲେ । କୃଷ୍ଣଦେବ ବାହାମନ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଥମ ରାଜା ଧାନା କୁଳବର୍ଗ ଅବସ୍ଥା କରି ତାହାକୁ ଭୂମିସାହୁ କଲେ । ସେ ଏପରି ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯଶସୀ ହୋଇ ବିଜୟନଗର ରାଜ୍ୟର ସୀମା ବଢ଼ାଇ ଥିଲେ ।

•

କୃଷ୍ଣଦେବରାୟ ରାଜା ହେବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ନାମକ ଜଣେ ପୋର୍ଟୁଗିଜ୍ ବିଜୟନଗରକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ କୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ ଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପ୍ରଶଂସା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି ।

କୃଷ୍ଣଦେବରାୟ ଜଣେ ପରାକ୍ରମୀ ଯୋଦ୍ଧା, ଧର୍ମବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରାଗ । ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମରେ ତାଙ୍କର ଅଭିମତ ଅସକ୍ତି ଥିଲା । ଶତ୍ରୁପ୍ରତି ସେ ଉଦାରଭାବ ଦେଖାଉ ଥିଲେ । ବିଦେଶୀ ରାଜଦୂତମାନଙ୍କୁ ସେ ଆଦର ଓ ଗୌରବ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି, ଉଦ୍ରୋଚିତ ବାକ୍ୟାଳାପ, ଧର୍ମ ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନୁରାଗ ଏବଂ ପ୍ରଜାବତ୍ସଲତା ଅତୁଳନୀୟ ଥିଲା । ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବହୁତ ଧନ ଦାନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଅନେକ ବୃହତ୍ ଦେବାଳୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

କୃଷ୍ଣଦେବରାୟଙ୍କ ସମୟରେ ତୈଲଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଅଗ୍ରଦୂତି ହୋଇଥିଲା । ସେ ନିଜେ ଜଣେ ଉତ୍କଳ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଲେଖକ, କେତେ ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବହୁ ପଣ୍ଡିତ ଓ

କବି ଥିଲେ, ସେମାନେ ରାଜାଙ୍କ ଆନୁକୁଲ୍ୟରେ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି-
ଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଦେବରାୟ କବି ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଧନ ଦେଇ ସମୃଦ୍ଧ
କରୁଥିଲେ । ଅଲ୍ଲସାନ୍ନପେଦନା ଏହି ସମୟର ପ୍ରଧାନ କବି । ସେ
“ମନୁଚରଣ” ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ତେଲଙ୍ଗା ଭାଷାର ଗୋଟିଏ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଣି । ତିମାନ୍ନା ନାମକ ଅନ୍ୟ ଜଣେ କବି “ପାରିଜାତାପହରଣ”
ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଧର୍ମଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା “କାଳହସ୍ତିମାହାତ୍ମ୍ୟ” ଲିଖିତ ହୋଇ-
ଥିଲା ।

୧୫୨୯ ରେ ରାଜା ଗୋଟିଏ ଭୁଲ୍ଲଟ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ
ଶେଷରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

—:୩୦୫:—

ବିଜୟନଗର ରାଜ୍ୟର ପତନ

କୃଷ୍ଣଦେବରାୟଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ମାନ୍ଦ୍ରାଜ
ପ୍ରଦେଶ, ମୟାଶୂର ଓ ତ୍ରିବାଙ୍କଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟ ଏବଂ କୃଷ୍ଣାନଦୀଠାରୁ
ସମଗ୍ର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ବିଜୟନଗରର ଅଧୀନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ
କରିବାର ପ୍ରାୟ ୩୨ ବର୍ଷ ପରେ ବିଜୟନଗର ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଅଜି
ଯାଏଁ ବିଜୟନଗରର ପୂର୍ବ ବରବ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୁପ୍ତ । ଭୁଞ୍ଜିତ୍ରା ଗରସ୍ତ
ହଂସିଗ୍ରାମ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଶାସନର ହିନ୍ଦୁ ରାଜଧାନୀରେ ଗୋଟିଏ ଜାଣ୍ଡି
କଙ୍କାଳରୂପେ ରହିଅଛି । କୃଷ୍ଣଦେବରାୟଙ୍କ ଭ୍ରାତା ଅଚ୍ୟୁତ ରାୟ
୧୫୨୯ରେ ବିଜୟନଗରର ରାଜା ହେଲେ । ସେ ଦୁଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରଜାପୀଡ଼କ
ଥିଲେ । ରାୟଚୁର ଓ ମୁଡ଼ଗଲ୍ ନାମକ ସେଉଁ ପ୍ରଧାନ ଦୁର୍ଗ ଦୁଇଟି
କୃଷ୍ଣଦେବ ଜୟ କରୁଥିଲେ, ତାହା ସେ ହରାଇ ଦେଇ ବିଜୟନଗରରେ
ଶାସନ ପ୍ରବେଶ ପଥ ସ୍ଥାପନ କରିଦେଲେ ।

ଅରୁଦଙ୍କର ଦୁର୍ବଳ ଓ ଅସାର ରାଜତ୍ବ ୧୫୪ ରେ ଶେଷ ହେଲା । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରର ସଦାଶିବ ରାୟ ରାଜା ହେଲେ ।

ବିଜୟନଗର ଓ ବାହାମନ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଘର୍ଷ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥାଏ । ୧୫୮୯ ଉତ୍ତରୁ ବାହାମନ ରାଜ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା; ମାଟି ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ବିରୋଧ ବଳ ହେଲା ନାହିଁ । ବିଜାପୁର, ଅଦ୍ବନଗର ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଏକତା ନ ଥିଲା, ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବାରମ୍ବାର ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା । ୧୫୫୮ ରେ ବିଜାପୁର ଓ ବିଜୟନଗର ମିଳିତ ହୋଇ ଅଦ୍ବନଗର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏହି ଆକ୍ରମଣକ୍ରେମେ ହିନ୍ଦୁ ସୈନ୍ୟ ଉକ୍ତ ନଗରର ବହୁତ ଅନିଷ୍ଟ କରିଥିଲେ । ମୁସଲମାନ ସୁଲତାନମାନଙ୍କର ଏବେ ଚେତା ବସିଲା । ସେମାନେ ଏକ ହୋଇ ହିନ୍ଦୁ ରାଜ୍ୟ ବିଧ୍ବସ୍ତ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ସକଳ ହେଲେ ।

୧୫୬୪ ରେ ବିଜାପୁର, ଅଦ୍ବନଗର, ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ଓ ବିଦାରର ସୁଲତାନମାନେ ମିଳିତ ହୋଇ ବିଜୟନଗର ବିପକ୍ଷରେ ସେନା ଚଳାଇଲେ । ୧୫୬୫ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ମିଳିତ ମୁସଲମାନ ସୈନ୍ୟ ବିଜାପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ତାଲିକୋଟା ନାମକ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଵେତ ନଗର ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଜୟନଗରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେହେଁ ନଗରବାସିମାନେ ସେ ଯାତାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହି ଯୁଦ୍ଧ ବିଷୟ ଆଦୌ ଚିନ୍ତା କଲେ ନାହିଁ । ସଦାଶିବ ରାୟ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିଲେ ।

ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ତାଲିକୋଟାଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼େ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ହିନ୍ଦୁ ସୈନ୍ୟ ଆସି ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଓ ମୁସଲମାନମାନେ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଆଉ କିଛି ପ୍ରତିକାର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବିଜୟନଗର ଶତ୍ରୁହାତରେ ପଡ଼ି ଧ୍ବସ୍ତପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ।

୧ । ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦେବାଳୟ

୨ । ପାଣିଦ୍ବାର

୩ । ରାଜ ରବନ

୪ । ମୁନ ମନ୍ଦିର

୫ । ସର ମଣ୍ଡପ

୬ । ହଜାରହାସ ଦେବାଳୟ

୭ । ହାତୀଶାଳ

୮ । ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ଦେବାଳୟ

୯ । ପଣ୍ଡିତ ସରମଣ୍ଡପ

୧୦ । ନରସିଂହ ପ୍ରସ୍ତର ମୁର୍ତ୍ତି

୧୧ । ରାଜ ଶାଳ

୧୨ । ହାତୀ ଶାଳ

୧୩ । କୋଦଣ୍ଡରାମ ଦେବାଳୟ

୧୪ । ବିଜୟ ଦେବାଳୟ

୧୫ । ମାଲବନ୍ତ ରଘୁନାଥ ଦେବାଳୟ

୧୬ । ନିମ୍ବର ଗ୍ରାମ

ମୁସଲମାନଗଣ ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳରେ ଜୟଲାଭ କରି ନଗର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ୫ ମାସ ଯାଏଁ ବିଜୟନଗରରେ ଶାନ୍ତି ରହିଲା ନାହିଁ । ଶତ୍ରୁଗଣ ନଗରଟି ଧ୍ବଂସ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅସି-ଥଲେ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସଫଳ ହେଲା । ସେମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ; ପ୍ରାର୍ଥାଦ ଓ ଦେବାଳୟ ସବୁ ଭଗ୍ନ କଲେ ଏବଂ ରାଜପ୍ରାସାଦର ଏତେଦୂର ସ୍ଥଳ କଲେ ଯେ, କେତେଗୋଟି ପ୍ରସ୍ତର-ନିର୍ମିତ ଦେବାଳୟ ଓ ପ୍ରାଚୀର ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ରହିଲା ନାହିଁ । ନରସିଂହଙ୍କ ପ୍ରତିମାର କେତେକ ଅଂଶ ମଧ୍ୟ ଭଗ୍ନ ହେଲା । ସେମାନେ ଅଗ୍ନି ଲଗାଇ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଓ ଦେବାଳୟ ମଧ୍ୟ ଧ୍ବଂସ କରି ଦେଲେ । ରାଜା ସଦାଶିବ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯେନୁଗୁଣ୍ଡା ପଲାଇ ଯାଇ ସେଠାରେ ରହିଲେ । ୧୫୨୦ ସାଲରେ ଘରୁମୁଲା ସଦାଶିବଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ରାଜା ହେଲେ । ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବେଙ୍କଟ ୧୫୮୫ରେ ତନ୍ତ୍ର-ଗିରିରେ ଯାଇ ନିବାସ କଲେ । ବିଜୟନଗରର ରାଜାଙ୍କୁ ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ଶୂଦ୍ର ସ୍ଥାନରେ ରହିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

—:—

ପର୍ବୁଣ୍ଡଗୀର୍ ଓ ଡର

ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଭାରତ ଓ ଇଣ୍ଡୋସିଆ ମଧ୍ୟରେ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ଏଠାର ବାଣିଜ୍ୟମାନେ ଇଣ୍ଡୋସିଆରେ ନ ମିଳିବା ପଦାର୍ଥ ପଠାଇ ଥାନ୍ତି, ପୁଣି ଏଠାରେ ନ ମିଳିବା ପଦାର୍ଥ ଇଣ୍ଡୋସିଆରୁ ଆସିଥାଏ । ଏବେ ଆମ ଦେଶକୁ ବିଦେଶରୁ ଅନେକ ଜିନିଷ ଆସୁଛି । ମଟରଗାଡ଼ି, ଲୁହା ଜିନିଷ, କାଚ ଜିନିଷ, ଭଲ ରକମ ଲୁଗା-ପଟା ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି

ଜନସମୂହକ ବ୍ୟବହାର କରୁ ଥିବାରୁ, ସେ ସବୁ ବିଦେଶୀ ବଣିକ-ମାନେ ଅମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଇ ଥାନ୍ତି । ଅମ୍ବ ଦେଶରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଅମଦାନି ବା ଇଥର ହୁଏ, ତାହା ବିଦେଶକୁ ପଠାହୁଏ । ଅମ୍ବ ଦେଶରେ ବହୁତ ଗୁ ପତ୍ର, କପା ଆଦାୟ ହୁଏ । ଏ ସବୁ ଜନସ ବିଦେଶକୁ ଯାଇ ବିକ୍ରି ହୁଏ ।

ପୂର୍ବକାଳରେ ଅମ୍ବ ଦେଶରୁ ବିଦେଶକୁ ଅନେକ ପଦାର୍ଥ ଯାଉଥିଲା । ଇସ୍ପାହାନ ଦେଶର ଲୋକେ ବହୁ ପରିମାଣରେ କଳା-ମରିଚ, ଅଳାଇଚ, ଲବଙ୍ଗ, ଦେଜପତ୍ର ତାଳିନି ପ୍ରଭୃତି ମଶଲା ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏହା ସେ ଦେଶରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଓ ତାହାର ପୂର୍ବାଭାଗରେ ଥିବା ଦ୍ଵୀପସୂତ୍ରରେ ଏହି ମଶଲା ଦ୍ରବ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଜାତ ହୁଏ । ଏଣୁ ଏହି ଦ୍ଵୀପମାନଙ୍କୁ ‘ମଶଲା ଦ୍ଵୀପ’ (Spice Islands) କହୁଥାନ୍ତି । ଇସ୍ପାହାନର ବଣିକମାନେ ଏଠାରୁ ମଶଲା ଜଣି ସେମାନଙ୍କ ଦେଶକୁ ନେଇ ବିକ୍ରିଥିଲେ । ଏହି ବାଣିଜ୍ୟଦ୍ଵାରା ସେମାନଙ୍କର ବହୁ ଲାଭ ହେଉଥିଲା । ମଶଲା ଜନସ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେତେକ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦେଶରେ ଅମଦାନି ହେଉଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ କଳ ଉଦ୍‌ଭାବିତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ, ଲୋକେ ହାତରେ ମୂତା କାଟି ଲୁଗା ବୁଣୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଭାରତରେ ଯେତେ ସରୁ ସୂତାର ଲୁଗା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା, ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଦେଶରେ ସେପରି ହେଉ ନ ଥିଲା । ଏଣୁ ଏ ଦେଶର ସୁନ୍ଦର ଲୁଗା ଇସ୍ପାହାନର ଧନୀ ଶ୍ରୀମାନେ ବଡ଼ ପସନ୍ଦ କରି ବହୁତ ଧନ ଦେଇ କଣ୍ଠୁଥିଲେ । ମଖମଲ୍ ପାଟ, କାଶ୍ମିରୀ ସାଲ୍, କମ୍ପୁଲ ଓ ଶାଢ଼ରଞ୍ଜିର କାମ ଏ ଦେଶରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ହେଉଥିଲା । କାରିଗରମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନୋହର ପଦାର୍ଥମାନ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ ।

ଏହି ଜନସଂସ୍ଥା ସବୁ ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୁର ବଞ୍ଚାମାନଙ୍କରେ ଉଚ୍ଚ ମୂଲ୍ୟରେ କଟୁଥିଲା । ଏହି ବାଣିଜ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭାରତର ଓ ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୁର ବଞ୍ଚାମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଲାଭ ହେଉଥିଲା ।

ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳିବାପାଇଁ ଗୁରୁ ଗୋଟି କଥା ଆବଶ୍ୟକ । ବିକିବା ଲୋକ, ବିକିବାଲୋକ, ପଦାର୍ଥ ଓ ଜନସଂସ୍ଥା ନିଆ-ଆଣ କରିବାର ଉପାୟ । ଭାରତରୁ ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୁରକୁ ଆଜିକାଲି ଜନସଂସ୍ଥା ପଠା ଯାଉଛି କିପରି ? ଏଠାରୁ ଏକଗଡ଼ ମନ୍ତ୍ରଣ କଥା ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶକୁ ପଠାଇବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ସବୁ କଥା ଗୋଟିଏ ସମୁଦ୍ର ଡାକ୍ତର ବନ୍ଦରକୁ ନିଆଯାଇ ସେଠାରେ ବୋଇତରେ ଚଢ଼ାଯାଏ । ବୋଇତ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚିଲା ଉତ୍ତରୁ ସେଥିରୁ ଜନସଂସ୍ଥା ଓ ଡାକ୍ତର ଇଂଲଣ୍ଡ ଲୋକଙ୍କୁ ବିକି କରାଯାଏ । ଆଜିକାଲି ସମୁଦ୍ରରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଜାହାଜ ଗୁଲୁଥିବାରୁ ବଡ଼ ସୁବିଧା ହୁଏ । ପୂର୍ବେ ସମୁଦ୍ର-ଯାତ୍ରା ଏତେ ସହଜ ନ ଥିଲା ଏବଂ ସମୁଦ୍ରରେ ନ ନେଲେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମାର୍ଗରେ ନେବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ଏବେ ବୋଇତ ଭାରତର କୌଣସି ବନ୍ଦରରୁ ବାହାରି ସିଧା ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚେ । ମାତ୍ର ପୂର୍ବକାଳରେ ଏ ସୁବିଧା ନ ଥିଲା । କେତେ ବାଟ ବୋଇତରେ, ଆଉ କେତେ ବାଟ ଶଗଡ଼ରେ ଜନସଂସ୍ଥା ପହଞ୍ଚି ନେବାକୁ ହେଉଥିଲା ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବେ ଭାରତ ଓ ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୁର ମଧ୍ୟରେ ଭିନ୍ନଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ-ମାର୍ଗ ଥିଲା; ପ୍ରଥମ ମାର୍ଗରେ ଯିବାକୁ ହେଲେ ବଣିକଗଣ ପଞ୍ଜାବଦେଶ ଦେଇ, ଖାଇବର ବା ବୋଲାନ ଗିରିପଥ ବାଟେ ଯାଇ ଆଫଗାନିସ୍ତାନରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିଲେ । ସେଠାରୁ (ଆଫଗାନିସ୍ତାନ) କାଫିସ୍ତାନ ସମୁଦ୍ର ବୋଇତରେ ପାର ହୋଇ, କୃଷ୍ଣ ସମୁଦ୍ର ଡାକ୍ତରରେ ଥିବା କନ୍‌ଜୁଆନୋପଲ ସହରରେ

ପଞ୍ଚମୀକ । ସେଠାରୁ ଇସ୍ପାନିଶ ଦେଶର ଆରମ୍ଭ । ଏହି ବାଣିଜ୍ୟ ମାର୍ଗଟି ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଅଛି । ଏହି ବାଟେହିଁ ଇଉରୋପୀୟ

କରିବାକୁ ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ପ୍ରଭୃତି ବୀରମାନେ ଅସିଥିଲେ— ଅରବ ଓ ଅଫଗାନସ୍ତାନରୁ ପଠାଣମାନେ ଅସିଥିଲେ । ଏହି ମାର୍ଗରେହିଁ ଭାରତର ବୈଦେଶିକ ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳୁଥିଲା ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ-ପଥ:—ଅରବସାଗର ଡାହାଣରେ ଥିବା କାଲିକଟ୍ ବନ୍ଦରଠାରୁ ବାହାର ବାୟୁବ୍ୟ କୋଣରେ ପାରସ୍ୟ ଉପସାଗରକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ କୃଷ୍ଣ ସମୁଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥଳ ମାର୍ଗରେ ଯିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ପଥରେ ବାଗବାଦ୍ ସହର । କେତେ ବଣିକ ବାଗବାଦ୍ ନିକଟସ୍ଥ ବନ୍ଦରରେ ପୁନର୍ବାର ବୋଇତ ଚଢୁଥିଲେ । ଅର୍ଥ କେତେକ ଏଠାରୁ ଅସିଅମାଇନରୁ ଦେଶ ଦେଇ କୃଷ୍ଣ ସମୁଦ୍ରର କୌଣସି ବନ୍ଦରରେ ବୋଇତ ଚଢୁଥିଲେ ।

ତୃତୀୟ ମାର୍ଗଟି ଦ୍ଵିତୀୟ ମାର୍ଗର କିଛି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଥିଲା । ଏହି ପଥରେ ଯିବାକୁ ହେଲେ, ବଣିକମାନେ କାଲିକଟ୍ ବନ୍ଦରରୁ ବାହାର ଅରବ ସମୁଦ୍ର ପାର ହେବା ପରେ ଆଫ୍ରିକା ଓ ଅରବ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଲୋହିତ ସାଗରରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୁଦ୍ରରେ କେତେ ଦୂର ଯାଇ ଆଫ୍ରିକା ଦେଶର କୌଣସି ବନ୍ଦରରେ ଓହ୍ଲାଇ ନାଉଲ୍ ନଦୀର ମୁଣ୍ଡସାଗର ନିକଟରେ ଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଲେକଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ ସହରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏଠାରେ ପୁନର୍ବାର ବୋଇତ ଚଢ଼ି ବଣିକମାନେ ଭୁମଧ୍ୟସାଗର ବାଟେ ଇୟୁରେପକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଭୁମଧ୍ୟସାଗରର ଉତ୍ତର ଡାହାଣରେ ଭେନିସ୍ ନାମକ ଗୋଟିଏ ସହର ଅଛି । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଇତାଲି ଦେଶାନ୍ତର୍ଗତ । ଏଠାରେ ଯୁଦ୍ଧ-ଗୋଳାବର୍ଷ ବଣିକମାନେ ରୁଣ୍ଡ ହେଉଥିଲେ । ଭେନିସ୍ ସହର ବାଣିଜ୍ୟ ଯୋଗେ ସେହି କାଳରେ ଇୟୁରେପ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସହରରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ଭେନିସ୍‌ବାସିମାନେ ବୋଇତ ବାଣିଜ୍ୟ କରି ଅର୍ଥାତ୍ ବଜାରେ ବୋଇତ ଯୋଗାଇ ବଣିକମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ଧନ ଆଦାୟ

କରୁଥିଲେ । ଭାରତର ମନୋହର ବସ୍ତ୍ର, ମୂଲ୍ୟବାନ ମଣି ମୁକ୍ତା ଓ ପୁରାସ ମଣିଆ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଭେନିସର ବଜାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । ଇୟୁରୋପ ଖଣ୍ଡର ଲୋକେ ଏଠାକୁ ଆସି ଜିନିଷ ସବୁ କିଣି ନେଉଥିଲେ ।

ଇୟୁରୋପର ବଣିକମାନେ ଏ ଦେଶରୁ ସେ ଦେଶକୁ ସା-ଆସ କରି ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଇସଲାମ୍ ଧର୍ମ ଛନ୍ଦଣ କରି ଆରବବାସିମାନେ ଯେତେବେଳେ ଇଜିପ୍ଟ ଓ ପେର୍ସିଆ ଅଧିକାର କଲେ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ବ୍ୟର୍ଥୀ ଇୟୁରୋପୀୟମାନଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟରେ ବାଧା ଦେଲେ । ମହମ୍ମଦୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଇୟୁରୋପ ଓ ଭାରତର ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳିଲା । ଇୟୁରୋପୀୟ ବଣିକମାନଙ୍କ ଲାଭ ମହମ୍ମଦୀୟମାନେ ନେଲେ । ବାଣିଜ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ଆରବ-ବାସିଙ୍କ ବୋଇତରେହିଁ ନିଆ ଯାଉଥିଲା ।

ଭେନିସ୍ ନଗରର ଧନବୃଦ୍ଧି ଓ ବିଭବ ଏବଂ ଆରବବାସିଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟରେ ପୋର୍ଟୁଗାଲ ଦେଶବାସିଗଣ ବିଦ୍ବେଷୀ ହେଲେ । ପୋର୍ଟୁଗାଲ ଦେଶର ରାଜା ଏହି ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାଇବାକୁ ମନ ବଳାଇଲେ । ମାତ୍ର ଆରବ-ଅଧିବୃତ୍ତ ମାର୍ଗରେ ଯିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ନ ଥିଲା । ଆରବମାନଙ୍କ ଆପଣ ବ୍ୟତୀତ, ଏହି ଭିନ୍ନଗୋଟି ବାଣିଜ୍ୟପଥରେ ଯିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅସୁବିଧା ହେଲା । ଏହି ମାର୍ଗଗୁଡ଼ିକରେ ଦସ୍ୟୁ-ଉପଦ୍ରବ ବେଶି ହେଉଥିଲା, ଏଣୁ ସେମାନେ ବହୁତ କ୍ଷତବ୍ରତ ହେଲେ । ପୁଣି ଏହି ପଥରେ ଗଲେ କେତେବେଳେ ବୋଇତରେ, କେତେବେଳେ ଶଗଡ଼ରେ ଯିବାକୁ ହେଉଥିଲା; ଜିନିଷପତ୍ର ଥରକୁଥର ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ଓ ଚଢ଼ାଇବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା; ଦୃଢ଼ ସ୍ୱ ଅସୁବିଧା ଏହି ଯେ, ମହମ୍ମଦୀୟମାନେ ପୋର୍ଟୁଗାଲ୍ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମୀବଳମ୍ବୀ ଜାତିକୁ ଭାରତ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ଏ ସବୁ

କାରଣରୁ ପୋର୍ଟୁଗିଜ୍ ରାଜା ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଥ ଆବିଷ୍କାର କରିବାପାଇଁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ।

ଅଗେ ଲୋକଙ୍କର ଦୃଢ଼ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ, ପୃଥିବୀ ଗୋଟିଏ ପଟା ଭଳି; ମାତ୍ର ଏହି ଶତାବ୍ଦୀରେ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ପୃଥିବୀ ଗୋଲାକାର ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କଲେ । ପୃଥିବୀ ଗୋଲାକାର, ପୃଥିବୀର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ବାହାର ସଲଖେ ଗଲେ ପୁନର୍ବାର ସେହି ସ୍ଥାନରେହିଁ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହୁଏ — ଏହି ନୂତନ ଧାରଣା ଇସ୍ଲାମ୍‌ପୁର ଗୁରୁଆଡ଼େ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲା । କୋଲମ୍ବସ୍‌ନାମକ ଜଣେ ଇତାଲିୟ ନାବିକ ପୋର୍ଟୁଗିଜ୍ ରାଜାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆଫ୍ରିକା ଯିବା ପଥ ଖୋଜିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ସେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପଥରେ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ ଦେଖି ଉଠିଲେ ଯେ, ତାହାହିଁ ଭାରତବର୍ଷ, ମାତ୍ର ପରେ ଏହା ଭୁଲି ବୋଲି ଜଣାଗଲା । ପ୍ରଥମେ ଭାରତ ବୋଲି ଭ୍ରମ ହୋଇଥିବାରୁ କୋଲମ୍ବସ୍ ସେହି ଆବିଷ୍କୃତ ଦ୍ୱୀପଟିର ନାମ **West Indies** ରଖିଲେ । ଏପରି କୋଲମ୍ବସ୍ ଭାରତକୁ ଆସିବାକୁ ବାହାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଦେଶ ଆବିଷ୍କାର କଲେ । ମାତ୍ର ଭାରତକୁ ନୂତନ ବାଣିଜ୍ୟ-ପଥ ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲା ନାହିଁ । ବାର୍ଥୋଲମିୟ ଡାୟାଜ ନାମକ ଜଣେ ସାହସୀ ନାବିକ ଆଫ୍ରିକାଦେଶର ଦକ୍ଷିଣସୀମାରେ ପହଞ୍ଚି ଉକ୍ତ ଦେଶର ପୃଷ୍ଠଭାଗକୁ ଗଲେ; ମାତ୍ର ସେଠାରୁ ସେ ଭାରତକୁ ନ ଯାଇ ୧୪୮୨ରେ ପୋର୍ଟୁଗାଲକୁ ଫେରିଲେ । ୧୪୯୨ରେ ଇସ୍ପାନିଶ୍‌ନାମକ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ପୋର୍ଟୁଗିଜ୍ ନାବିକ ଇନିଗୋ ଡିଷ୍କୋଭରୀ ଡାୟାଜଙ୍କର ଆବିଷ୍କାର ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ସେ ଆଫ୍ରିକାର ପଶ୍ଚିମଭାଗ ବାଟେ ଯାଇ ପୃଷ୍ଠଭାଗରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ କେତେକଦିନ ରହି ପରେ କାଲିକଟ୍, ବେଙ୍ଗଲରେ ଯାଇ ଓହ୍ଲାଇଲେ । କାଲିକଟ୍‌ରେ ସେତେବେଳେ ଜାମୋଇନ୍ ନାମକ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁରାଜା ଥିଲେ । ସେ

ଗାମାଙ୍କୁ ସ୍ନେହଭାବ ଦେଖାଇଲେ, ମାତ୍ର ଆରବ ବଣିକଗଣ ତାଙ୍କୁ ବାଧା ଦେଇ ବିଶେଷ ବାଣିଜ୍ୟ କରାଇ ଦେଲେ ନାହିଁ । ଗାମା କାଲିକଟଠାରୁ କାନାନୁର ଯାଇ ସେଠାରୁ ପଞ୍ଚଗୀତକୁ ଫେରିଲେ । ଏବେ ଭାରତ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁତଳ ବାଣିଜ୍ୟ-ପଥ ଫିଟିଗଲା । ପୋର୍ଟଗାଲ ଓ ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ଡୁବ୍ ଭଲ ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳିଲା ।

୧୫୦୦ ସାଲରେ ପୋର୍ଟଗୀଜ୍‌ମାନେ ତାଙ୍କ ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ-ମତେ କାଲିକଟଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ ଉତ୍ଥାପନ କରି ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ଜିନିଷ ପତ୍ର ସୁରକ୍ଷିତ ଭାବେ ରଖି ବାଣିଜ୍ୟ କଲେ । କାନାନୁର ଓ କୋଚିନର ହିନ୍ଦୁ ରାଜାଗଣ ସେମାନଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟରେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି କଲେ ନାହିଁ, ବରଂ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ; ମାତ୍ର ମୁସଲମାନ ବା ଆରବୀ ବଣିକଗଣଙ୍କ ସହିତ ପୋର୍ଟଗୀଜ୍‌ମାନେ ଶତ୍ରୁ ହୋଇ ରହିଲେ । ଦୁଇ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, ପୋର୍ଟଗୀଜ୍‌ମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟ କରି ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି କ୍ରମେ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହି ରାଜ୍ୟ ପାଲନ କରିବାକୁ ପୋର୍ଟଗାଲରୁ ରାଜ-ପ୍ରତିନିଧିଗଣ ଆସୁଥିଲେ । ଗୋଆ, ତାଲସୁ ଓ ଜାମାନ ନାମକ ଆରବସାଗରତୀରସ୍ଥ ବନ୍ଦରଠାରୁ ପୋର୍ଟଗୀଜ୍ ବୋଇତରେ ଭାରତର ନାନାପ୍ରକାର ଜିନିଷ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପୋର୍ଟଗୀଜ୍ ରାଜ-ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଏହିକରେ ତୃପ୍ତ ନ ହୋଇ ଭାରତର ପୂର୍ବଦିଗରେ ଥିବା ମଗାଧିପତିଙ୍କୁ ଯାଇ ସେଠାରେ କେତେକ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲେ । ଏହି ଭାବରେ କେତେକବର୍ଷ ଯାଏଁ ଭାରତରେ ପୋର୍ଟଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟଟିଏ ଗଠିତ ହୋଇ ରହିଲା, ମାତ୍ର ଏହା ବହୁଦିନ ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଭାରତରେ ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ରାଜ୍ୟ ପତନର ଅନେକ କାରଣ ଅଛି ।

(୧) ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ମାନଙ୍କର କ୍ରୁର ଅଚରଣ — ସେମାନେ ଦେଶ-ବାସିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସାଧାରଣ କ୍ରୁର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଅଲବୁକାର୍କ ନାମକ ଜଣେ ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ରାଜ-ପ୍ରଦାନୀ କାଲିକଟ ଜାମୋରନଙ୍କୁ ବିଷ-ପ୍ରୟୋଗ କରି “ମାର ଦେଇଥିଲେ ।

(୨) ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ରାଜାଙ୍କର ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ; ସେ ଭାରତର ଲୋକଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ । ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ଆଦେଶ ମାନୁ ନ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ କଠିନ ଦଣ୍ଡ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ସରକାରୀ କର୍ମଗୁଡ଼ିଗଣ ବନ୍ଧୁ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ନ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମନ ପ୍ରକୃତ ଓ ଖରାପ ଅଚରଣ ଯୋଗୁଁ ରାଜ୍ୟଶାସନ ଉତ୍ତମ ନ ଥିଲା ।

୧୫୮୦ ସାଲ ପରେ କେତେକ ବର୍ଷ ଯାଏଁ ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ଦେଶ ଖେଳୁ ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲା । ଏଣୁ ଭାରତରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଶୀଘ୍ର ହୋଇଗଲା । ଶେଷରେ ଭିନିଗୋଟି ସ୍ଥାନ ଚିନ୍ତା, ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ମାନଙ୍କର ସକଳ ସ୍ଥାନ ନିବାଗତ ଇଂରେଜ ଓ ଡଚ୍ ମାନଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ ହେଲା । ଗୋଆ, ଡାମନ ଓ ଡାଉୟୁ—ଏହି ତିନି ସହର ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ଦେଶର ଅଧିକାରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଅଛି ।

ଡଚ୍ ମାନେ ହଲଣ୍ଡ ଦେଶବାସୀ । ଏମାନେ ସୁନପୁଣ ନାବିକ । ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏମାନେ ଜାହାଜରେ ସୁଦୂର ଦେଶମାନଙ୍କୁ ଯାଇ ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମଗଲା ଦ୍ଵୀପରେ ଡଚ୍ ଓ ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଲା । ଡଚ୍ ଜାତି ଜୟନ୍ତୀ କରି ନିଜ ଜାତକୁ ମଗଲା ବାଣିଜ୍ୟ ଆଣିଲେ । ୧୬୪୧ ସାଲରେ ମାଲକା ଦ୍ଵୀପ ସେମାନଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ଆସିଲା । ସିଂହଳ ଦ୍ଵୀପ ମଧ୍ୟ କେତେକ ବର୍ଷ ସେମାନଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ ହେଲା । ୧୬୬୦ ସାଲରେ ନାଗପାଟଣା ଗୋଟିଏ

ପ୍ରଧାନ ଡର ବନ୍ଦ୍ୟ ହେଲା । ମହାଲା ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଡର ଓ
ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ଚଳିଲା ।

ବାବର

ମଧ୍ୟ-ଆସିଆରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପଠାଣ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ସେଠାର
ରାଜାଙ୍କ ପୁଅ ବାବର । ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବାବର ରାଜା ହେଲେ,
ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବୟସ ୧୧ ବର୍ଷ । କେତେଜଣ ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରଜା
ବାବରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରି ଉଠିଲେ; କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ଵ ଓ ଅସ୍ତର
ସର୍ଦ୍ଦାରମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବାବର ସେହି ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ
କରିଥିଲେ ।

ତୈମୁର ଏଥିପୂର୍ବେ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନର ସମରାଂଶରେ ତାଙ୍କର
ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ । ବାବର ତୈମୁରଙ୍କର ବଂଶଧର ଥିବାରୁ,
ସେ ସମରାଂଶର ମଧ୍ୟ ଶାସକ ହେଲେ । ଏଣୁ ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ସଂଖ୍ୟା
କ୍ରମେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ହଟାଇ ନିଜର ରାଜ୍ୟରୁ
ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ କେତେକ ଦିନ ବନବାସ କଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ
ସୈନ୍ୟବଳ ପାଇ ସେ ପୁଣି ତାଙ୍କର ଦୁଇ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରି
ପକାଇଲେ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ସେ ପୁନର୍ବାର ଶତ୍ରୁଗଣଙ୍କ ହାତରେ
ପରାସ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ତ ଥିଲେ ଖୁବ୍ ସାହସୀ—ସେନା
ଯୋଗାଡ଼ କରି ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ହଟାଇଲେ । କ୍ରମେ ଶତ୍ରୁବଳ
ଅତ୍ୟଧିକ ହେବାରୁ ବାବର ଶେଷରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ
ହେଲେ ।

ବାବର ଏହି ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଦୁଃଖିତ ଓ ବିରକ୍ତ
ହେଲେହେଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟରୁଧ ହେଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟପିପାସା

ବଳବତ୍ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଅଫଗାନିସ୍ତାନରେ କାବୁଲ ରାଜ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଚନୀୟ ଥିଲା । ଏହି ସୁଯୋଗ ପାଇଁ ବାବର ତାଙ୍କର ବଣସ୍ତ୍ର ସୈନ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ୧୫୦୪ ସାଲରେ କାବୁଲ ଅନ୍ତର୍ଗତ କରି ଜଳ ଅଧିକାରରେ ଆସିଲେ । ପରେ ସେ ଛାତ୍ର ନୟ କରବାବୁ ମନ ବଳାଇଲେ ।

ସେହି ସମୟରେ ଛାତ୍ରର ଅବସ୍ଥା ବଡ଼ ଶୋଚନୀୟ ଥିଲା । ତୋଗଲର ବଣ ପରେ ଅଫଗନ୍ ରାଜ୍ୟର ପତନ ହେଲା । ବକ୍ସୀରେ କେହି ବଳବାନ୍, ସମ୍ରାଟାଣୀ ସୁଲତାନ ନ ଥିଲେ । ଅନେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହିନ୍ଦୁ ଓ ମହମ୍ମଦୀୟ ରାଜ୍ୟ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ବଙ୍ଗଳା, ବିହାର, ଗୁଜରାଟ, ମାଲବ, ଖାଣ୍ଡିସ୍ ଓ ସାନପୁର ରାଜ୍ୟମାନ ମୁଗଲମାନ ସୁଲତାନମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ରାଜସ୍ଥାନରେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା

ଥିଲେ—ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମେବାନ୍-ରାଣା ସଂଗ୍ରାମ ହିନ୍ଦୁ ସର୍ବପ୍ରଧାନ । ଛାତ୍ରରୁ ପଠାଣମାନଙ୍କୁ ଚଢ଼ିଦେବାକୁ ରାଣାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଥାଏ । ଦାସିଶାସ୍ତ୍ରରେ ବାହାମନ ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଇ ଥିଲା—ଅବନ୍ଧବନଗର, ବିଜାପୁର, ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ଓ ବିବାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ଦକ୍ଷିଣରେ କୃଷ୍ଣଦେବରାୟଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ ରାଜ୍ୟ ଖୁର୍ ଉଲ୍ଲ ଓ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ଥିଲା ।

ସେତେବେଳେ ଦକ୍ଷିଣ ସୁଲତାନ୍ ଥିଲେ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲେବା । ଲେବାଙ୍କ ସହିତ ପଞ୍ଜାବ ସୁଲତାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁତା ଥିଲା । ଏଣୁ ପଞ୍ଜାବ ସୁଲତାନ ବାବରଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଲେ । ବାବର ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ରକ୍ଷା କରି ପଞ୍ଜାବକୁ ଆସିଲେ । ମାତ୍ର ପଞ୍ଜାବ ସୁଲତାନ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ସାହାଯ୍ୟ ନ କରିବାରୁ, ସେ କାବୁଲକୁ ଫେରିଗଲେ । ୧୫୨୫ ସାଲରେ ବାବର ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ପୁଣି ଇରାକକୁ ଆସି ପଞ୍ଜାବ ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ପରେ ଦକ୍ଷିଣ ଅନୁମେଶ କରିବାକୁ ଗଲେ । ପାନିପତ୍ତୀରେ ବାବର ଓ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲେବାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ବାବରଙ୍କର ୨୦୦ ବନ୍ଦୁକ ଥିଲା । ତତ୍ପୂର୍ବରୁ ଦେଶରେ କେହି ବନ୍ଦୁକ ଓ ବାରୁଦ ବ୍ୟବହାର କରି ନ ଥିଲେ । ବାବର ଜଣେ ନାମଜାଦା ଯୋଦ୍ଧା; ବାଲାବସ୍ତ୍ରାରୁହିଁ ତାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ଆସକ୍ତି ଥିଲା । ତାଙ୍କ ସୈନିକମାନେ ବନ୍ଦୁକ ବ୍ୟବହାର କରି ତମ୍ବୁର ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇଲେ । ଫଳରେ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲେବା ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତ ହେଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଆଗ୍ରା ବାବରଙ୍କ ଆଧୀନ ହେଲା । ଏପରି ସେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ମୋଗଲ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ ।

ସେହି ସମୟରେ ରାଜପୁତ-ନେତା ବୀରଶେଷ୍ଠ ରାଣୀ ସଗ୍ରାମସିଂହ ବାବରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଗ୍ରସର ହେଲେ । ଆଗ୍ରା ନଗରଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ସିଂହି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଅଛି । ସେଠାରେ ବାବର ଓ ସଂଗ୍ରାମ ସିଂହଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଲା । ପାନିପତ୍ତୀ ଭଳି ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ବି ରାଜପୁତଙ୍କର ହୋଇଥିଲା । ସଗ୍ରାମସିଂହ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ପଳାୟନ କଲେ ।

ପରେ ବାବର ପୂର୍ବ ଦିଗ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରସର ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାରର ପଠାଣ ସୁଲତାନମାନେ ବାବରଙ୍କର ଶତ୍ରୁ, ୧୫୨୯

ସାଲରେ ଗୋଟା ଓ ଗଙ୍ଗାନଦୀର ସ୍ୱଳ୍ପସ୍ଥଳରେ ବାବର ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାସ୍ତ କଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧର ଫଳରେ ବାବରଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅକ୍ଷୟ ନଦୀଠାରୁ ବଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହେଲା ।

ବାବର ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ହୁମାୟୁନଙ୍କୁ ବଡ଼ ପ୍ରେମ କରୁଥାନ୍ତି । ଥରେ ହୁମାୟୁନଙ୍କର ବୟସ୍କର ଜ୍ୱର ହେଲା । ବାବର ନିତାନ୍ତ ମର୍ତ୍ତାନ୍ୱିତ ହୋଇ ପୁଷ୍ପକ ରୋଗ-ଶଯ୍ୟା ନିକଟରେ ବସି ଭିତରକୁ ଗୁଢ଼ାରି ଜଣାଇଲେ—‘ଆହା ! ପୁଣିର ପୀଡ଼ା ମୋତେ ଦେଇ ତାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ଦିଅ ।’ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟର କଥା, ଭିତର ବାବରଙ୍କର ଗୁଢ଼ାରି ଶୁଣିଲେ—ହୁମାୟୁନ୍ ସେହିକ୍ଷଣି ସ୍ୱପ୍ନ ହେଲେ ଏବଂ ବାବର ଜ୍ୱରହୀନ ହୋଇ ୧୫୩୦ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଜାବତାବସ୍ତାରେ ସେ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ଯେ, ମୃତ୍ୟୁ ପରେ କାବୁଲରେ ତାଙ୍କର କବର ଦିଆଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ସେହି ଇଚ୍ଛା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରାଗଲା । ସୁଦ୍ଧ-ଚିତ୍ତସ୍ୱରୂପ ସେଠାରେ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଗୋଟିଏ ସ୍ତମ୍ଭର ମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ମସଜିଦ୍ ଅଛି ।

ବାବରଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଅତି ଉତ୍ତମ ଥିଲା । ସେ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗୋଦା । ଶାଶ୍ୱତକ ବଳ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉତ୍ସାହ ମୋନେ ସେ ଜୀବନର ସକଳ ବିପଦ ଓ ଦୁର୍ଘଟନା ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରି ଥିଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ସେ ତୁର୍କି ଓ ପାରସ୍ୟ ଭାଷା ଭଲ ଜାଣିଥିଲେ । ତୁର୍କି ଭାଷାରେ ସେ ନିଜର ଜୀବନ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହା ପାଠ କଲେ, ବାବରଙ୍କ ଜୀବନର ଘଟଣାବଳୀ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ସାହିତ୍ୟାନୁଗୁଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯାଏ ।

ମଧ୍ୟ-ଅସିଆରେ ବାସସ୍ଥାନ ଓ ଜାଦ୍ୟର ଅଭାବ ହେବାରୁ ଅର୍ଯ୍ୟ-ଜାତି ସେଠାରୁ ଦଳେ ଦଳେ ଆସି ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ

କ୍ରମେ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ଓ ସାହସ କଲରେ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମାରି ଦଡ଼ି
ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ଭର ଅଧିପତ୍ୟ ଚଳାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ପଠାଣମାନେ
ଭାରତ ଅକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ, ଏହି ଦେଶର ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି,
ଦେବମନ୍ଦିର ସବୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି, ଇସ୍ଲାମ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର କରି
ଧନରହାସ ଲୁଟପାଟ କରି ନେବା ପାଇଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏଠାରେ ରାଜ୍ୟ-
ବିସ୍ତାର କରିବାର ବଳବତ୍ତା ଛାଡ଼ା ଓ ଚେଷ୍ଟା କେତେଜଣଙ୍କର ଥିଲା ।
ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଭଳି ମୁସଲମାନଗଣ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦେଶକୁ ଆସି ଆଗେ
ପଞ୍ଚାବ ପ୍ରଦେଶ ମାଡ଼ି ବସିଥିଲେ — ସେହି ପ୍ରଦେଶ ବାଟେହିଁ ଭରସ୍ସେ
ଏହି ଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ଶସ୍ୟ-ଶ୍ୟାମଳା ଭାରତର ପ୍ରଚୁର
ଧନରହ, ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ ଜଳବାୟୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ପଠାଣମାନଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରି
ଅଣି ଥିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ସେପରି ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ସେମାନଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ
ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ, ପଠାଣମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କ
ରାଜ୍ୟ ଗଢ଼ି ଥିଲେ ।

ଦୁମାସ୍ତୁନ

ବାବରଙ୍କର ଚାରି ପୁଅ ମଧ୍ୟରେ ଦୁମାସ୍ତୁନ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ । ପିତାଙ୍କ
ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେ ଦକ୍ଷିଣ ସମ୍ରାଟ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ବାବରଙ୍କର ପୁଅ ରାଜ୍ୟ
ଅର୍ଥାତ୍ ପଞ୍ଚାବ, କାନାହାର ଓ କାବୁଲ ତାଙ୍କର ଆଉ ଜଣେ ପୁତ୍ରଙ୍କ
ଅଧୀନରେ ରହିଲା । ସମ୍ରାଟ ହେବା ପରେ ଦୁମାସ୍ତୁନ ଯୁଦ୍ଧରେ ଗୁଜରାଟ
ରାଜାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଗୁଜରାଟ ପ୍ରଦେଶକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ
ନିଜ ଅଧୀନରେ ନ ଆଣିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ବିହାର ଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟ
ହେଲେ । କାରଣ, ବିହାରର ନବାବ ସେରସାଦା ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ
ବାହାରିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଚୁନାର ଓ ଶ୍ଵେତାସ ନାମକ ଦୁଇଟି ଦୁର୍ଗ ସେରସାହାଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ଥିଲା । ହୁମାୟୁନ ଚୁନାର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରି ତାହା ନିଜ ଶାସନାଧୀନରେ ରଖିଲେ । ପରେ ସେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ ଅନ୍ତେ ଅବସର ଦେଲେ । ସେରସାହା ଦକ୍ଷିଣପ୍ରାନ୍ତ ନାମ ଧାରଣ କରି ହୁମାୟୁନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ାଇ କଲେ । ୧୫୩୯ ସାଲରେ ଚୌଧା ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ହୁମାୟୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାଜୟ ପାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ହତାଶ ନ ହୋଇ କନୌଜଠାରେ ସେରସାହାଙ୍କ ସହିତ ପୁନର୍ବାର ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଏଠାରେ ବି ସେରସାହାଙ୍କର ଜୟ ହେଲା ।

ଏହି ବିପଦରେ ଖୁଦା ହୁମାୟୁନଙ୍କ ଭାଇମାନେ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ନ କରି ଭୁଲି ରହିଲେ । ଏଣୁ ନିରାଶ୍ରୟ ହୁମାୟୁନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଶେଷରେ ଦକ୍ଷିଣାଗ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ସେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଆଡ଼ା ସେରସାହାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ ରାଜସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ । ତାଙ୍କର ଅଶା ଅନୁସାରେ ରାଜପୁତମାନେ ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ସାହାଯ୍ୟ ଦେଲେ ନାହିଁ । ହୁମାୟୁନ ନିରାଶ ହୋଇ କେତେଜଣ ଅନୁଚର ଓ ଗର୍ଭବତୀ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଧରି ରାଜପୁତାନାର ମରୁଭୂମିରେ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କ କଷ୍ଟର ଆଉ ପରିସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ସେ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶର ଅମରକୋଟ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ହିଁ ତାଙ୍କ ପୁଅ ଅକବର ଜନ୍ମଲାଭ କଲେ ।

ପୁଅ ବିପର ବଞ୍ଚିବ, ଏହି ଚିନ୍ତା ଏକା ହୁମାୟୁନଙ୍କୁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରି ପକାଇଲା । ସେ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ପତ୍ନୀ ଓ ଶିଶୁପୁତ୍ରକୁ ସେଠାରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ପାରସ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କ ଭାଇ ଶିଶୁ ଅକବରଙ୍କୁ ବାବୁଲରେ ନେଇ ରଖିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା

କରିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସେହି ନିଷ୍ଠୁର ଚେଷ୍ଟା ବଫଳ ହେଲା ।

ପାରସ୍ୟ ରାଜା ଶିଆ-ଶାଖାବଲଗୀ ମୁସଲମାନ । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରୀତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୁମାୟୁନ ନିଜର ସୁନି ମତ ତ୍ୟାଗ କରି ଶିଆ-ଦାସୀ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ରାଜ୍ୟଜୟ କରିବା ପରେ ପାରସ୍ୟ ରାଜାଙ୍କୁ, କାନାହାର ଛଡ଼ି ଦେବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ । ପାରସ୍ୟ ରାଜା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସେନା ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଏହି ସେନା ସାହାଯ୍ୟରେ ହୁମାୟୁନ ତାଙ୍କ ଭାଇ କାବୁଲ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଜିଣିଲେ । ସେ ରାଜାଙ୍କୁ ଚଡ଼ିଦେଇ କାବୁଲ ଓ କାନାହାରର ଶାସକ ହେଲେ ଏବଂ ଆକବରଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ।

ହୁମାୟୁନ ୧୫୫୫ ସାଲରେ ସେରସାହାଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରି ସୁନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଅଗ୍ରା ଅଧିକାର କରି ନେଲେ । ସେ ୧୫୫୭ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଆକବର

୧୩ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଆକବର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବଦିଗ ଅଭ୍ୟୁଦୟ କଲେ । ତାଙ୍କର ଶୈଶବାବସ୍ଥାରେ ସେନାପତି ବୈରାମ ଶା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ରୁଝିଲେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କ ମରଣ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେରସାହାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ ଦକ୍ଷିଣ କରଗଡ଼ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବିହାରରେ ବିଦ୍ରୋହ ଆରମ୍ଭ କଲା, ଆଉ ଜଣେ ପଞ୍ଜାବରେ ରହି ଆକବରଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କଲା ।

ହେମ୍ବୁ ବପସଦଳର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି । ପାନପଥ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ହେମ୍ବୁ ଓ ବୈରାମ ଝାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭୁମୁଳ ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଲା । ହେମ୍ବୁ
ଯୁଦ୍ଧରେ ଅତ୍ୟାଧିକ ହୋଇ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ବୈରାମ ଝାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ
ଅନୁସାରେ ଆକବର ବନ୍ଦୀ ହେମ୍ବୁକୁ ହତ୍ୟା କରିଦେଲେ ।

..

୧୫୫୮ ଠାରୁ ୧୫୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲକ ଆକବର ଓ ବୈରାମ
ଝା ବହୁ ରାଜ୍ୟ ସହର ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇଲେ । ଶୁଆଲିଆର ଦୁର୍ଗ ମୋଗଲ
ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ସାମିଲ ହେଲା । ରାଜପୁତାନାର ଆଜ୍ମିର ଏବଂ ଆଗ୍ରା
ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଥିବା ଜାନ୍ସୁର ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ହାତକୁ
ଆସିଲା । ଏ ସମସ୍ତ ଅଧିକାର ଓ ବିଜୟର କାରଣ ବୈରାମ ଝାଙ୍କ
ପରାମର୍ଶ ।

ଅଳ୍ପ କେତେକ ଦିନ ପରେ ଗୋଟିଏ ଅପ୍ରୀତିକର ଘଟଣା
ହେଲା । ଆକବରଙ୍କ ମା ଓ ପ୍ରଧାନ ଥାଉ ବୈରାମ ଝାଙ୍କ କ୍ଷମତା ଓ
ପ୍ରଭାବରେ ଇର୍ଷ୍ୟାନିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ହୋଇ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆକବରଙ୍କୁ
ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ଆକବର ୧୮ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ଭାର
ନିଜ ହାତକୁ ନେଲେ ଏବଂ ବୈରାମ ଝାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରି
ଦେଲେ । ବୈରାମ ଝା କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ପଞ୍ଜାବକୁ ଚାଲିଗଲେ, ସେଠାରେ
ଜଣେ ଶତ୍ରୁ ହାତ ନିହତ ହେଲେ ।

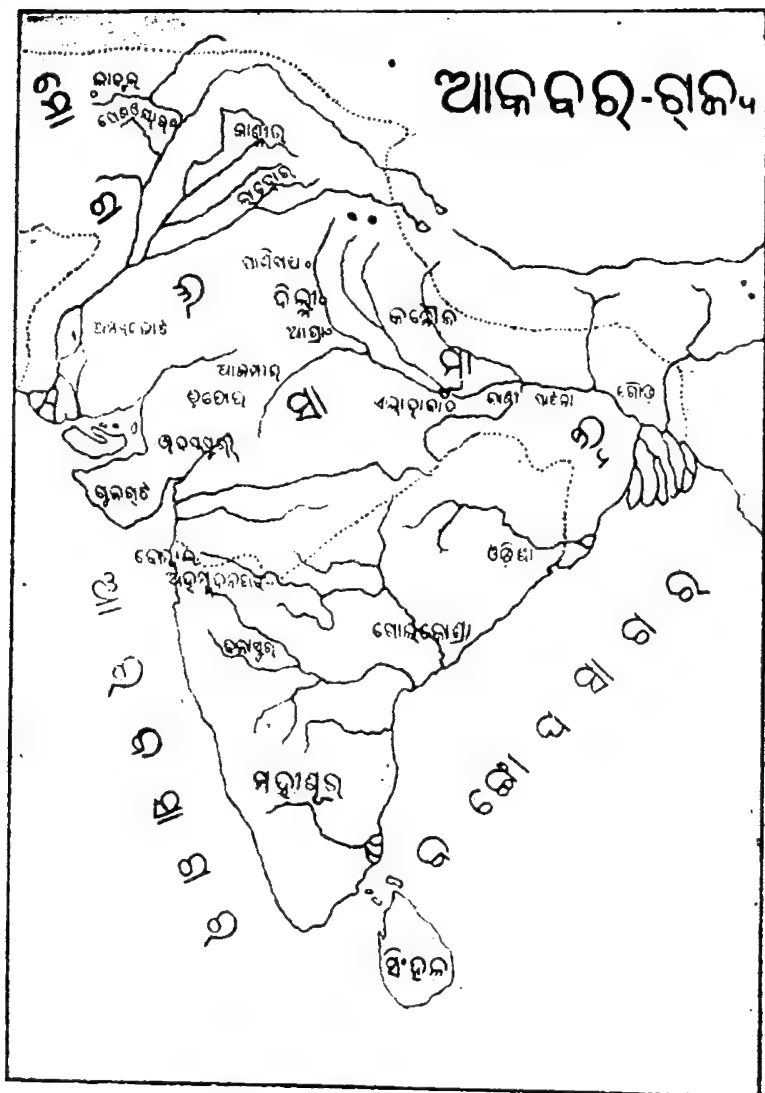
ଆକବର ବହୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ କରି ଭାରତରେ ବିଶାଳ
ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ । ସେ ୧୬୦୫ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ
କଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କାବୁଲଠାରୁ ଆସାମ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ହିମାଳୟଠାରୁ ଅନ୍ଧମାନ ନଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ।

ଅକବର ନିଜ ହାତକୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ନେଲବେଳେ, ବିଜୟ-
ନଗର, ଗୁଜରାଟ ଓ ମାଲବ ପ୍ରଦେଶମାନ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର
ସେତେବେଳେ ରାଜା ଥିଲେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ । ବଙ୍ଗଳା ଓ ବିହାର
ସୁଲେମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ପଞ୍ଚମ ଉପକୂଳରେ
ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ମାନେ ସେମାନଙ୍କର ନୂତନ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ଅକବର ମାଲବ ଜର୍ଜିବା ପରେ, ଗୋଣ୍ଡବାନା ପ୍ରଦେଶର
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଣୀ ବାରବାନା ଦୁର୍ଗାବତୀଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରି ଗୋଣ୍ଡ-
ବାନାକୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଯୋଗ କଲେ । ଦୁର୍ଗାବତୀ ପରାଜିତା
ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧଭୂମୀରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ
ସେ ଭାରତରେ ନିରାଶ୍ରୟ ସମ୍ରାଟ୍ ହୋଇ ପାରିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କର
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା ଓ ଦୃଢ଼ ଧାରଣା । ସତକୁ ସତ, ରାଜପୁତ ଜାତି ତାଙ୍କ
ସ୍ନେହରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ରାଟ୍‌ରୂପେ ମାନି ଚଳିଲେ । ସେ
ଅମ୍ବର ରାଜଜନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ଏବଂ ଜଣେ ରାଜପୁତ ବୀରଙ୍କୁ
ରାଜ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ କରି ରଖିଲେ । ଏଣୁ ରାଜପୁତମାନେ ସକଳ
ଯୁଦ୍ଧରେ ଅକବରଙ୍କର ସହାୟ ହେଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଚିତୋର ରାଜା ଉଦୟ ସିଂହ ଅକବରଙ୍କର ଅଧୀନତା
ସ୍ୱୀକାର ନ କରିବାରୁ, ଅକବର ୧୫୭୨ ସାଲରେ ଚିତୋର ଆକ୍ରମଣ
କଲେ । ସେଠାର ରାଜପୁତମାନେ କିଛି ଦିନ ପରାକ୍ରମ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ
କରି ଶେଷରେ ହାରିଗଲେ । ଉଦୟ ସିଂହ ପ୍ରାଣହୀନରେ ଚିତୋର ଶୂନ୍ୟ
ପଲାଇଲେ । ଫଳରେ ଚିତୋର ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ମିଶିଲା ।

ଉଦୟ ସିଂହଙ୍କ ମରଣ ପରେ, ତାଙ୍କର ବିଜ୍ୟାଦ ବାପୁଜୀ
ପ୍ରତାପସିଂହ ଚିତୋରର ଉଦ୍ଧାର-ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ୧୫୭୨ ସାଲରେ

ଆକବର ସସେନା ମାନସିହଙ୍କୁ ପ୍ରତାପସିହଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ପଠାଇଲେ । ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁଦେଶପ୍ରାଣ ପ୍ରତାପ ପ୍ରାଣପଣେ ଲଢ଼ାଇ କରି ଶେଷରେ ବିଫଳମନୋରଥ ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଅବଶିଷ୍ଟ ଜୀବନ ବନବାସରେ କଟାଇଲେ । ୧୫୭୩ ରେ ଗୁଜରାଟ ଏବଂ ୧୫୭୪ ରେ ବଙ୍ଗ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏପରି ଆକବର ୧୫୭୬ ସାଲରେ ସିନ୍ଧୁପ୍ରଦେଶ ଯିବା ସମଗ୍ର ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଏକଛତ୍ର ପ୍ରଭୁ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣସୀମା ନର୍ମଦା, ଉତ୍ତରସୀମା ହିମାଲୟ, ପୂର୍ବରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଆରବସାଗର ।

ଆକବର ୧୫୮୧ ସାଲରେ ବିପୁଳ ସେନା ପଠାଇ କାବୁଲ ଅଧିକାର କରି ପକାଇଲେ । ୧୫୮୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରତିନିଧି କାବୁଲ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଅଦ୍ଭୁତଦମନର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଣୀ ଗୂଲବବି ମୋଗଲ ରାଜତ୍ବର ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର ନ କରିବାରୁ, ଆକବର ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶ୍ଟ ସୈନ୍ୟ ପଠାଇଲେ । ଗୂଲବବି ରାଣୀ ଦୁର୍ଗାବତୀଙ୍କ ପରି ଖୁବ୍ ସାହସରେ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ କେତେକ ଲୋକ ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ହୋଇ ଉଠିବାରୁ ସେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଧକ୍କିରସ୍ତା କଲେ । ସକ୍ଷିର ସରତ ଅନୁସାରେ ଆକବର ବେରୁର ପାଇଲେ । ୧୫୯୯ ସାଲରେ ସେ ଖାଣ୍ଡୁସ୍ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାର କରି ନେଲେ ।

ଆକବର ଜଣେ ଉଦାର ବିଚକ୍ଷଣ ଓ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ । ତାଙ୍କର ଉତ୍ତମ ରାଜତ୍ବରେ ଭାରତର ବିଶେଷ ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ହିନ୍ଦୁ ଜାତିକୁ ଆଦର ଓ ପ୍ରେମ କରୁଥାନ୍ତି । ଅଲଭଦୀନଙ୍କ ସମୟରୁ କେବଳ ହିନ୍ଦୁ ଉପରେ ‘ଜେଜୟା’ କର

ବସିଥିଲେ । ଅଳବର ଚାହା ଏକାଠିବଳକେ ଉଠାଇ ନେଇ ହିନ୍ଦୁ
 ନାଉର ପ୍ରତିପାତ୍ର ଓ ସନ୍ତୋଷଭାନନ ଦେଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୁ ପଠାଣ
 ଉଦ୍‌ବେଗୁ ରଜନୀଶ୍ୱରୀ ରୂପେ ନିୟୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପକ୍ଷପାତ
 ନ ଥିଲା । ତା ମାନସିକ ଅଳବଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଧୁ ଓ ସେନାପତି
 ଥିଲେ । ମାନସିକ ବେତେବଦନ ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାରର ସୁବାଦାର ନିୟୁକ୍ତ
 ହୋଇଥିଲେ । ତା ଦେବଦେବ ଅଳବଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସ୍ୱେଦ ।
 ନାଲିସେଲ ଯୋଗର ରଜସ୍ୱର ପ୍ରଧାନ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ।

ଅଳବର କ
 ମାତ୍ରାନ୍ତ କେତେ
 ଗୋଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରଦେଶ
 ବା ସୁବାରେ ଏକ
 ପ୍ରଦେଶ କିମ୍ବା
 କେତେ ଗୋଟି
 ଜିଲ୍ଲାରେ ବିଭକ୍ତ
 ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଦେଶ
 ସୁବାରେ କଣେ
 ସୁବାଦାର ନିୟୁକ୍ତ
 ହୋଇ ଥିଲେ ।
 ପ୍ରଦେଶ ସୁବାରେ
 କଣେ କଣେ
 ବିଶ୍ୱର ପତିତ

ଦେବାନୁ ରହିଥିଲେ, ଦେବାନୁ କର ପତ୍ର କରୁଥାନ୍ତି ।

ତୋଦରମନ୍ଥକ ଚତ୍ରାବଧାନରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଭୂମିସମୂହର ପରିମାଣ ଓ କର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ହେଲା । କର ଆଦାୟରେ ରାଜକର୍ମଚାରୀଗଣ ରଇତମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ପୀଡ଼ାପୀଡ଼ି ନ କରନ୍ତି, ସେଥି ପ୍ରତି ଦୟାଳୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଗଭ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା ।

ଅକବର ବଡ଼ ସରଳ, ଶାନ୍ତି ଓ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ । ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସୁଖ ବଢ଼ାଇବାକୁ ବିସ୍ତର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ସମ୍ଭାର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର କତ୍ତା ଆଦେଶରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସତ୍ତାଦାତ୍ରପ୍ରଥା ରହିତ ହେଲା ଏବଂ ବିଧବା-ବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ଅକବର ଖାଖି ମୂସଲମାନ ହେଲେହେଁ, ସେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ମତ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅନୁରାଗ ଓ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଉଥିଲେ । ସେ କେବେ କେବେ ହିନ୍ଦୁବେଶ ଧାରଣ କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ଏକ ନୂତନ ଧର୍ମର ପ୍ରଚଳନ କରୁଥିଲେ—ସେଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଧାନ ମତର ସାର ନିହିତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟାନୁଯାୟୀ, ହିନ୍ଦୁ ଜଗତ ସେହି ନୂତନ ଧର୍ମ ମାନିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହା ବିଲୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ।

ଅକବର ଜଣେ ସୁନ୍ଦର, ଉଚ୍ଚ ଓ ଦୀର୍ଘ ଦୃଢ଼ପଦବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ । ତାଙ୍କର ପିତା ଓ ପିତାମହ ଦାଢ଼ି ରଖିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅକବର ଦାଢ଼ି ନ ରଖି କେବଳ ନିଶ ରଖିଥିଲେ । ସେ ଲେଖା ପଢ଼ା ବିଛା ଜାଣି ନ ଥିଲେ; ତଥାପି ସେ ଜଣେ ଧୂରନ୍ଧର ଶାସକ, ବିଚକ୍ଷଣ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେ ସର୍ବଦା ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କଠାରୁ ବିବିଧ ଶାସ୍ତ୍ର ବୁଝୁଥାନ୍ତି । ସେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶ୍ଟ ପାଠାଗାର କରି ତହିଁରେ ବିବିଧ ଭାଷା ଓ ଧର୍ମର ବହି ରଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ପାରସ୍ୟ ଭାଷାରେ ଅନୁଦିତ ହୋଇଥିଲା । ଚିଠିବିଦ୍ୟା ଓ ସଙ୍ଗୀତରେ ତାଙ୍କର ଗଭ୍ରର ଅନୁରାଗ ଥିଲା ।

ଅକବରଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନ ବିଷାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ପୁଅ ସେଲିମ୍ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । କିନ୍ତୁ ପୁଅବଂଶଳ, ଶାନ୍ତସ୍ୱଭାବ ଓ ଉଦାରଚରଣ ଅକବର ସେଲିମ୍‌ଙ୍କୁ କ୍ଷମା କଲେ । ତାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ମିତ୍ର ଓ ପଣ୍ଡିତ ଆବୁଲଫଜଲ୍‌ଙ୍କୁ ସେଲିମ୍ ଦୃଢ଼ା କରିବାରୁ ଅକବର ନିତାନ୍ତ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ଶେଷଜୀବନ କଟାଇଲେ । ଆବୁଲଫଜଲ୍ 'ଆଇନ-ଅକବର' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶିତ ଛଦ୍ମ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ ସମ୍ରାଟ ଅକବରଙ୍କ ବିଷୟ ଅନେକ ଜଣାଯାଏ । ଅକବର ୧୬୦୫ ସାଲରେ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ ।

—:O:—

ଜାହାଙ୍ଗୀର

ଅକବରଙ୍କ ମରଣ ପରେ, ଯୁବରାଜ ସେଲିମ୍ ଜାହାଙ୍ଗୀର ନାମ ଧରି ଦିଲ୍ଲୀର ବାଦ୍‌ସା ହେଲେ । ସେ ଜଣେ ରାଜପୁତକନ୍ୟାଙ୍କର ପାଣିତ୍ରନ୍ଦଣ କରିଥିଲେ । ଖୁସରୁ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ । ଖୁସରୁ ପିତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉଠିବାରୁ ସେ କାଶ୍ମୀରରେ ନିଶିପ୍ତ ହେଲେ ।

ଅକବର ଥିବାବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ନୁରଜାହାନ୍ ନାମ୍ନୀ ଜଣେ ପାଚସ୍ୟ ଯୁବତୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରୂପରେ ମୋହତ ହୋଇ ସେଲିମ୍ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଅକବର ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ସେଭଙ୍ଗାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନୁରଜାହାନ୍‌ଙ୍କର ବିବାହ ଦେଲେ । ସେଲିମ୍ ସମ୍ରାଟ ହେବା ପରେ ସେଭଙ୍ଗାଙ୍କୁ ଦୃଢ଼ା କରି ନୁରଜାହାନ୍‌ଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ନୁରଜାହାନ୍‌ଙ୍କୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ସର୍ବୋପବୀତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେ ଅତି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା— ନିଜ କ୍ଷମତାର ବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟା କରି ସଫଳ କାମ ହୋଇଥିଲେ ।

ସେରୁଖୀଙ୍କ ଔରସରେ ନୁରଜାହାନଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଲୟଲ ନାମରେ ଜଣେ କନ୍ୟା ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଲୟଲ ସହିତ ଅନ୍ୟତମ ପୁଅ ସାରିଆରଙ୍କର ବିବାହ ଦେବା ପାଇଁ ଜାହାଙ୍ଗୀର ସ୍ଥିର କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ସାରିଆରଙ୍କୁ ସମ୍ରାଟ କରିବା ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଖୁରୁମ୍ ଏହା ଜାଣିପାରି, ସମ୍ରାଟଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କଲେହେଁ ଶେଷରେ ହାଟଗଲେ ।

ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ସମୟରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ କୌଣସି ନୂତନ ରାଜ୍ୟ ମିଶି ନ ଥିଲା । ୧୬୨୨ ସାଲରେ ପାରସ୍ୟ ରାଜା ଆଫଗାନିସ୍ଥାନର କାନାହାର ନେଇଗଲେ ।

ଆକବରଙ୍କ ଶାସନକାଳ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ସମୟରେ ଅନୁକୂଳ ହେଲା । ଜାହାଙ୍ଗୀର ହିନ୍ଦୁ ଓ ପଂଥଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତକଲେ । ସେ ଅତି ବିଳାସପ୍ରିୟ — ମଦ୍ୟପାନ ଓ ଅସିମ ସେବନରେ ଦିବା ନିଶି କଟାଉ ଥାନ୍ତି । ସକଳ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ନୁରଜାହାନଙ୍କ ହାତରେ ରହିଲା । ନୁରଜାହାନଙ୍କ ଚତୁରତା ଓ ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଜ୍ୟରେ କୌଣସି ଗୋଳମାଳ ଜାତ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ସମୟରେ ମେବାବର ରାଣା ଥିଲେ କର୍ଣ୍ଣସିଂହ । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଆଦେଶଧେୟ ଯୁବରାଜ ଖୁରୁମ୍ କର୍ଣ୍ଣସିଂହଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । କର୍ଣ୍ଣସିଂହ ପରାଜିତ ହୋଇ ସଜ୍ଜ ଲୋଡ଼ିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ରାଜସ୍ଥାନ ଗୌରବ ମେଦାର ମଧ୍ୟ ମୋଗଲ ବାଦ୍‌ସାଙ୍କର ଆଧିପତ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରି ଚଳିଲା ।

ମହବତୁଖାଁ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି । ସେ ଓ ଖୁରୁମ୍ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଶହମାନଙ୍କ ହାତରୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ମାତ୍ର ଖୁସରୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ନୂରଜାହାନ ଖୁରମଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ଜ୍ଞାନ କଲେ । ମହବତ୍‌ଖାଁଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନୂରଜାହାନ ଭଲ ଦେଖୁ ନ ଥିଲେ । ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ଅଭିରକ୍ତ ବଳାସପ୍ରୀତି ଓ ଶ୍ରେଣୀଭାବ ଦେଖି ଖୁରମ୍ ଓ ମହବତ୍‌ଖାଁ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉଠିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଜାହାଙ୍ଗୀର ଥିଲେ ପଞ୍ଜାବରେ । ମହବତ୍‌ଖାଁ କର୍ଣ୍ଣସିଂହଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଧରି ପଞ୍ଜାବ ଗଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ନୂରଜାହାନଙ୍କ କୌଶଳରେ ସମ୍ରାଟ୍ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ।

କେତେକଣ ଇଂରେଜ ଲୋକ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ସକାଶେ ୧୬୦୦ ସାଲରେ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ । ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ବେପାରୀଦଳ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ । ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ୧୬୧୪ସାଲରେ ସର୍ବ ଥମସ୍ ରୋଙ୍କୁ ରାଜଦୂତରୂପେ ଭାରତକୁ ପଠାଇଲେ । ଜାହାଙ୍ଗୀର ରୋଙ୍କୁ ବହୁ ସମ୍ମାନ କଲେ । ରୋ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଦୁଇ ବର୍ଷକାଳ ରହି ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଜାହାଙ୍ଗୀର ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ କେତେକ ବାଣିଜ୍ୟ-ସୁବିଧା କାରୁଦେଲେ ।

ସର୍ବ ଥମସ୍‌ରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଜନ୍ମଦିବସ ଉତ୍ସବକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଜାହାଙ୍ଗୀର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଏକ ନିକ୍ତିର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସୁନା ରୂପା ବହୁମୂଲ୍ୟ ବସନ ଭୂଷଣ ଇତ୍ୟାଦି ରଖା ଯାଉଥିଲା । ସେହି ସମସ୍ତ ଚିନିଷ ଓଜନରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ସମାନ ହେବାର ଦେଖାଗଲେ ସେ ସବୁ ସମବେତ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିତରଣ ଦେଉଥିଲା । ଏପରି ଛ'ଥର ଓଜନ ହୋଇ ଛ'ଥର ବହୁଧନରହି ବଣ୍ଟନ କରା ଯାଉଥିଲା ।

ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ବିଳାସରେ ଏବଂ ରାଜକର୍ମଗୁଣଗଣଙ୍କ ଭୂତ ବେତନରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିସ୍ତାର ଧନବ୍ୟୟ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟତୀତ ଦେଶର କୌଣସି ହିତକର ଅନୁଷ୍ଠାନରେ କିଛି ବ୍ୟୟ କରାଯାଇ ନ ଥିଲା ।

ଜାହାଙ୍ଗୀର ଖୁବ୍ ସାହିତ୍ୟପ୍ରିୟ । ସେ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ, ଚିତ୍ରରଞ୍ଜନ, ସଙ୍ଗୀତ ଓ ପାରସ୍ୟଭାଷା ବେଶ୍ ଜାଣିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ କେତେଗୋଟି ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

—:(*) :—

ସାଜାହାନ୍

ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ନୂରଜାହାନଙ୍କ ପ୍ରଭେଚନାରେ ସାରିଆତ୍ ଦକ୍ଷିଣ ସମ୍ରାଟ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଯୁବରାଜ ଖୁର୍ରା ସାରିଆତ୍‌ଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିଦେଇ ନିଜେ ବାଦ୍‌ସା ହେଲେ । ସମ୍ରାଟ ହେବା ପରେ ସେ ସାଜାହାନ୍ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ପିତାଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ସେ ଦାସିଣୀତ୍ୟକୁ ଯାଇ ସେଠାର ପଠାଣ ସୁଲତାନମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଯୁଦ୍ଧ ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୋଗଲ ସେନା ଅତ୍ୟନ୍ତଦୃଢ଼ ଅଧିକାର କରି ପକାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ଓ ବିଜାପୁରର ସୁଲତାନମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ରହିଲେ ।

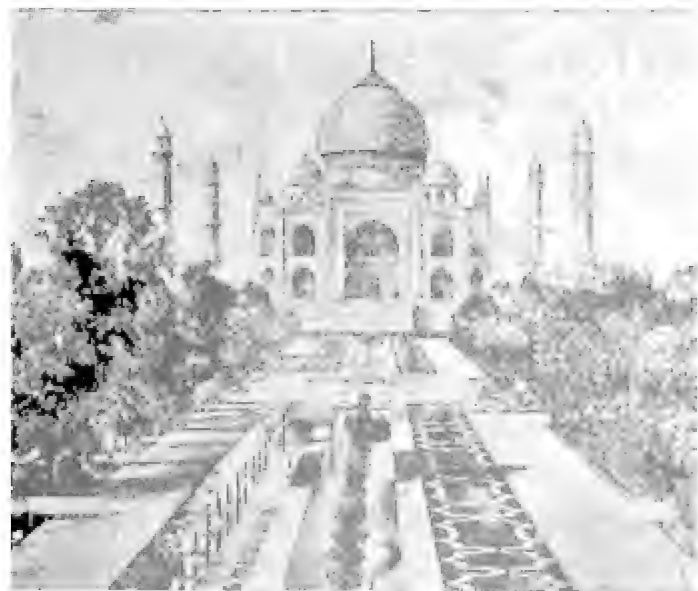
ଏହି ଦୁଇ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଜୟ କରିବା ପାଇଁ ସାଜାହାନ୍ ତାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବ୍ ବିଜାପୁର ଜଣି ତାହା ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କଲେ ଏବଂ ଗୋଲକୋଣ୍ଡାର ଏକ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ କରଗତ କଲେ । ସାଜାହାନ୍ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କୁ ଦାସିଣୀତ୍ୟରେ ପ୍ରତିନିଧି ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବ୍ ସେଠାରେ ନିଜ କ୍ଷମତା ବଢ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ସାଜାହାନ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଆଦେଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ଯେ, କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ନୂତନ ହିନ୍ଦୁ-ଦେବମନ୍ଦିର ଆଉ ନିର୍ମିତ ହେବ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ହିନ୍ଦୁ-ସ୍ୱାମୀ ଶତ୍ରୁ ଧରାଯାଏ । ସମ୍ରାଟ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ଏଭଳି ବାଧା ଦେଲେହେଁ, ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ରାଜକର୍ମଗୁଡ଼ିଏ ପଦରେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରୁଥାନ୍ତି ।

ସାଜାହାନଙ୍କ ଶାସନରେ ରାଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ଥିଲା । ଏଣୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତ ହୋଇଥିଲା । ବିସ୍ତୃତ ବାଣିଜ୍ୟ ଯୋଗେ ପ୍ରଜାମାନେ ସଙ୍ଗଠିତପନ୍ନ ହୋଇ ଉଠିଲେ, ରାଜକୋଷ ଧନରହରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଧନରତ୍ନାବିପ୍ରାସାଦର ଦୁଇଗୋଟି କନ୍ୟା— ପ୍ରତ୍ୟେକ କନ୍ୟା ୨୦୫୫ ଫାର୍ସ ଓ ୩୦୫୫ ଓସାର । ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେ ଅପରଟ ରୌପ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ।

ସାଜାହାନ ବଡ଼ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପ୍ରିୟ । ସେ ବହୁ ଧନବ୍ୟୟ କରି ଅନେକ ମନୋହର ଓ ଚମତ୍କାର ଅଟ୍ଟାଳିକା, ମସଜିଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଘର କରାଇ ଥିଲେ । ୧୬୨୮ ସାଲରେ ସେ ତାଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ମୟୂରସିଂହାସନଟି ନିର୍ମାଣ କରାଇଲେ । ସିଂହାସନଟିର କାମ ଶେଷ ହେବାକୁ ପ୍ରାୟ ସାତବର୍ଷ କାଳ ଲାଗିଥିଲା । ତାହା ଗୋଟିଏ ପଲ୍ଲଙ୍କ ଭଳି— ଶୁଭଗୋଷ୍ଠ ଖୁବ୍ ଉପରେ ଠିଆ । ଉପରିଭାଗରେ ବିଚିତ୍ର-କାରୁକାମ-ଖଚିତ ଏକ ଚନ୍ଦ୍ର— ଏହାର ନିମ୍ନଭାଗରେ ୧୨ ଗୋଟି ପ୍ରସ୍ତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରସ୍ତର ଠିକ୍ ଶିଖରରେ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏ ମୟୂର-ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି । ଏହି ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି-ଗୁଡ଼ିକ ବିବିଧ ରତ୍ନ-ଭୂଷିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୟୂରର ଉଭୟ ପକ୍ଷରେ ଘାଣ୍ଟ, ମାଳା, ମୋତି, ମାଣିକ୍ୟ, ମୁକ୍ତାଦି ଖଚିତ ଦୁଇଟି ରୂଷ । ଏହି ସିଂହାସନ-ନିର୍ମାଣରେ ସମ୍ରାଟ ୧୦୦ ଲକ୍ଷ ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରା ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା, ଆଉ କେତୋଟି ଛୋଟ ସିଂହାସନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା ।

ସାଜାହାନଙ୍କର ବେଗମ୍ ମମ୍ତାଜ୍‌ମହାଲ୍ । ମମ୍ତାଜ୍ ଅତି ରୂପବତୀ, ଗୁଣବତୀ ଓ ପତିପ୍ରତା; ଏଣୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ରାଟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆସକ୍ତ ଥିଲେ । ମମ୍ତାଜଙ୍କ ଗର୍ବରୁ ଦୁଇଟି କନ୍ୟା ଓ ଶୁଭ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ମମ୍ତାଜ ପ୍ରସୂତ-ଶେଷରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଇହଲୀଳା ଯାଣ କଲେ । ସେ ମରିବା ପୂର୍ବେ ପତିଙ୍କ କହିଥିଲେ—
 ‘ମୋ ସ୍ୱର୍ଗ୍ ଯେ ମୋର ସ୍ମୃତି-ଚିତ୍ର ସ୍ୱରୂପ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଜଳବିଦ୍ୟର କରୁଣର, ସାତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଜନ୍ମରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ହୋଇ ପାରିବ ।’

ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତ ସାଜାହାନ୍ ମମ୍ତାଜଙ୍କର ଅନ୍ତମ ଅନୁରୋଧ କଷ୍ଟ କରିଥିଲେ । ପତ୍ନୀଙ୍କ ମରଣ ପରେ, ସେ ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିକୋଥେ ଆସା

ନଗରରେ ଯମୁନାତୀରରେ ରକ୍ତମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତରର ଚମତ୍କାର ମନୋରମ ଏକ ପ୍ରାସାଦ ଉଦ୍ଧରି କରାଗଲା । ଏହି ଅଛାଳକାର ନାମ ରଖାଗଲା ‘ତାଜମହଲ୍’ । ବାସ୍ତବିକ ତାଜମହଲ୍ ଭଲ ବିଚିତ୍ର, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପ୍ରାସାଦ ପୃଥ୍ବୀରେ ବିରଳ । ଅଜକାଲି ସୁଦ୍ଧା ତାହା ଦେଖି ଦର୍ଶକ ଏକାବେଳେକେ ମୁଗ୍ଧ ।

ଦିଲ୍ଲୀ ନିକଟରେ ସେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଓ ବିଶାଳ ସହର ବସା-ଇଲେ—ନାମ ସାଜାହାନବାଦ୍ । ସେ ‘ମୋଘମସଜାଦ୍’ ଓ ‘ଜୁମାମସଜାଦ୍’ ନାମରେ ଦୁଇଗୋଟି ମସଜିଦ୍ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ ।

ସାଜାହାନଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠପୁଅ—ଦାରା, ସୁଜା, ଔରଙ୍ଗଜେବ ଓ ମୃଗଦ୍ । ସେ ପୁଅମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଅଦର କରୁଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଦାରା ତାଙ୍କର ଅଧିକ ପ୍ରିୟ ।

—:o:—

ଔରଙ୍ଗଜେବ୍

ସାଜାହାନଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ଔରଙ୍ଗଜେବ୍ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର, ସୁଜା ବଙ୍ଗାଳାର ଏବଂ ମୃଗଦ୍ ଗୁଜରାଟର ଶାସକ ଥିଲେ । ସାଜାହାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଦାରା ସମ୍ରାଟ ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଔରଙ୍ଗଜେବ୍ ଶାସନାଳୟକୁ ହତ୍ୟା କର ଦିଲ୍ଲୀର ବାଦ୍‌ସା ହେଲେ ।

ଔରଙ୍ଗଜେବ୍ ଜଣେ ଖାନ୍ସି ମୁସଲମାନ—ସୁନିଶାସକଲଗା । କୋରାନ୍ ତାଙ୍କର ବଡ଼ ସନ୍ତାନ ଓ ଅଦରର ଜିଜିବ । ସେ ଇସଲାମ୍ ଧର୍ମର ବିଶ୍ୱାସୀ ଓ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରତି ବଘୁଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ନିଷ୍ପରତା ଦେଖାଉଥାନ୍ତି । ସେ ନିୟମିତ ଭାବରେ ମସଜିଦରେ ଯାଇ ପ୍ରାର୍ଥନାବ

କରୁଥିଲେ । ସେ ଶ୍ରେୟସୀମାରେ ଅନୁରକ୍ତ ନ ହୋଇ ସର୍ବଦା
 ସରଳ ନିରାତ୍ମାର ଜୀବନ କଟାଉଥିଲେ । ସେ ସଙ୍ଗୀତର ପରମ
 ଶାସ୍ତ୍ରୀ । କଥକ ଅଛୁ, ସେ ନିଜେ ଟୋପି ସିଲାଇ କରି, କୋରୁର
 ପ୍ରଭାବିତ ଲେଖି ବଳି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ଧନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ
 ବ୍ୟୟାବ ଚଳାଉଥିଲେ । ଏହି ସମ୍ପଦ ଧନକୁ ଦୟାଦ୍ରମାଳଙ୍କ, ବଚରଣ
 କରୁଥାଉଥାଏ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଉପରେ ରଖା ଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ
 ରାଜ୍ୟର ସେତେବେଳେ ସେ ପରମ ଅନନ୍ତ, ବ୍ୟସ୍ତର ରାଜା ଏବଂ
 ଶାସ୍ତ୍ରର ବିନାଶ ଘଟାଇବାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମାଟି ପଥର ଦେଇ ନ ଥିଲେ ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ପୀଡ଼ା ଦେବା ଏକ ମହାପୁଣ୍ୟ କର୍ମ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ବିଶ୍ୱାସ ।

ଔରଙ୍ଗେବ୍ ସମ୍ରାଟ ହେବାପାତ୍ରେ ହିନ୍ଦୁଜାତି ପ୍ରତି ଚଣ୍ଡମାଢ଼ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ କଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ ନାହିଁ । ଗାଈ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ହିନ୍ଦୁ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସେ ଭୀଷଣ ଦ୍ରୋହ କଲେ । ଏଣୁ ଉଦୟପୁର ରାଣା ବୀରକୁଳଭଲକ ରାଜସିଂହ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେ ମାରବାଡ଼ରାଜା ଯଶୋବନ୍ତ ସିଂହଙ୍କୁ କୌଶଳରେ କାବୁଲକୁ ପଠାଇ ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରକୁ ବିଷପ୍ରୟୋଗରେ ବଧକଲେ । ଏହି ଦୁଃସମ୍ବାଦରେ ଯଶୋବନ୍ତ ସିଂହଙ୍କର ଜୀବନ ଗଲ ।

ଅକବର, ଜାହାଙ୍ଗୀର ଓ ସାଜାହାନ ଜେଜିୟା କର ଉଠାଇ ଦେଇ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁ ବିଦ୍ୱେଶୀ ଔରଙ୍ଗେବ୍ ହିନ୍ଦୁଜାତିଠାରୁ ପୁନର୍ବାର ସେହି ଦୃଶ୍ୟ କର ଅଦାୟ କଲେ । ଏଣୁ ରାଜପୁତମାନେ ତାଙ୍କର ପରମ ଶତ୍ରୁ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଔରଙ୍ଗେବଙ୍କ ଅଦେଶରେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁଦେବାଳୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଏଭଳି ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାଶୀର ବିଖ୍ୟାତ ବିଶ୍ୱନାଥ ମନ୍ଦିର ପ୍ରଧାନ । ସେହି ମନ୍ଦିର ରଜା ହୋଇ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ମସଜିଦ୍ ତିଆରି ହେଲା ।

ରାଜସିଂହ ଥରେ ଆକ୍ଷେପ କରି ଔରଙ୍ଗେବଙ୍କଠାକୁ ଘାସ ପସଟାଏ ଲେଖିଥିଲେ:—“ଅକବର ୫୨ ବର୍ଷକାଳ ଏହି ଦେଶ ଶାନ୍ତିରେ ଶାସନ କରିଥିଲେ । ସେ ଜାତିଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମାନ ଦେଖୁଥିଲେ । ଜାହାଙ୍ଗୀର ଓ ସାଜାହାନ ମଧ୍ୟ ଅକବରଙ୍କର ଏହି ଉଦାର ମାନ ଅନୁସରଣ କରି ହିନ୍ଦୁଜାତିର ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି ଅର୍ଜନ କରି ପାରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ହିନ୍ଦୁମାନେ ଆଜି ତୁମର

ପଦଦଳିତ, ଲଂଛିତ, ଏଣୁ ତୁମ୍ଭ ଗଜପୁରେ ଅସମ୍ଭବ । ରୁହେଶ, ଶ୍ରେୟସୀ ପ୍ରମୁଦଙ୍କର—ତାଙ୍କ ଚକ୍ରରେ ହିନ୍ଦୁ, ପଠାଣ ଏକ । ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ଆଉ ପାଠ୍ୟ ଦିଅ ନାହିଁ ।”

ଏହି ପଦ ପାଇବା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀରଂଜେବ୍, ଗଜପତିଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ସେ ଗଜପତିଜୀର ବିଶେଷ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସାଧନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ସେ ଗଜପତିଙ୍କ ହାତରେ ଘୋର ପରାଜୟ, ଲଜନା ଭୋଗି ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏଣୁ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଜ୍ଜ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀରଂଜେବ୍ ଇସଲାମ ମତର ମହତ୍ତ୍ୱ ରକ୍ଷାପାଇଁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରତି ରକ୍ଷାକର ହିଂସା ଦେଖାଉ ଥାନ୍ତି । କାହାରି ଉପରେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା—କେହି ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥିଲେ ।

ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଜାତିର ଉତ୍ଥାନ

ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ପଶ୍ଚିମ ଭାଗରେ ଅନୁବର, ପଦ୍ମପୁର ଏକ ପ୍ରଦେଶ ଅବସ୍ଥିତ—ନାମ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶ । ସେଠାର ଅଧିବାସି-ମାନେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ମରହଟ୍ଟାଜାତି । ସେମାନେ ପାବ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ଅଧିବାସୀ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ବଳିଷ୍ଠ, ସହସ୍ତ୍ର ଓ ପରଶମୀ । ଏହି ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାତାଡ଼ା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ ଥିଲା, ମରହଟ୍ଟାମାନେ ସେଠାରେ ରହି ପ୍ରଦେଶକୁ ଶତ୍ରୁ-ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ରମାନେ ପଦ୍ମ ଉପରେ, ବନ ଜଙ୍ଗଲରେ ଅତି ସହଜରେ ଯାତାୟାତ କରି ପାରନ୍ତି ।

ପୂର୍ବ କାଳରେ ଏହି ପ୍ରଦେଶ କେତେକ କାଳ ଅରୁମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ଅରୁମତନ ପରେ ତାହା ଚାଲୁକ୍ୟ ରାଜାଗଣଙ୍କ

ଅଧିକାରରେ ଆସିଲେ । ଅଲ୍ଲାହଦୀନ୍ ଖିଲ୍ଜୀ ଏହି ପ୍ରଦେଶ ଥରେ ଜୟ କରିଥିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ମହମ୍ମଦ ବିନ, ଗୋଗଲଙ୍କ ରାଜତ୍ବ ଯାଏଁ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଦକ୍ଷିଣ ସୁଲତାନଙ୍କୁ ମାନ ଚଳୁଥାଏ । ପରେ ୧୩୪୭ ସାଲରେ ପ୍ରଦେଶଟି ବାହାମନ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା । ବାହମନ ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେବାକ୍ଷଣି, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶର କେତେକ ଭାଗ ବିଜାପୁର ସୁଲତାନଙ୍କର ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ମହମ୍ମଦ-ନଗରର ଶାସନାଧୀନ ହେଲା । ଏହି ଦୁଇ ରାଜ୍ୟର ସୁଲତାନମାନେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ ସାହସ, ପରାଜୟ ଓ ଯୁଦ୍ଧନୈପୁଣ୍ୟରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜର ସୈନିକରୂପେ ଏବଂ ଭୁକ୍ତ କର୍ମରୂପେ ରଖିଥିଲେ ।

ସିବାଜୀ

ମହମ୍ମଦନଗରର ସୁଲତାନ ସାହାଜୀ ନାମକ ଜଣେ ମରହଟ୍ଟା ସର୍ଦାରଙ୍କୁ ପୁନାନଗରରେ କେତେକ ଜାୟଗୀର ଭୂମି ଖଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲେ । ସିବାଜୀ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର । ସମ୍ରାଟ ସାଜାହାନଙ୍କ ସମୟରେ ମହମ୍ମଦ-ନଗର ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ମିଶି ସିବାରୁ, ସାହାଜୀ ବିଜାପୁର ସୁଲତାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଯାଇ ଶୁକର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ରାଜବଳ୍ଲି, ଚତୁରତା, ବୀରତ୍ବ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟରେ ତୃପ୍ତ ହୋଇ ବିଜାପୁର ସୁଲତାନ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କୋର ଜାୟଗୀର ସ୍ବରୂପ ଦାନ କଲେ । ସେ ପୁନା ଶବ୍ଦ ତାଙ୍କୋରରେ ଯାଇ ନିବାସ କଲେ; କିନ୍ତୁ ସିବାଜୀ ଓ ତାଙ୍କ ମା ପୁନାରେହିଁ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସିବାଜୀଙ୍କ ମା ଜଣେ ବୁଦ୍ଧିମତୀ, ସୁଶିକ୍ଷିତା, ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରିୟା ବୀରନାରୀ । ତାଙ୍କର ଉପରେ ସିବାଜୀଙ୍କର ବାଲ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ ହେବାରୁ, ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଦକ୍ଷାରେ ସିବାଜୀ ଶେଷରେ ଜଗତ୍-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୀର ହୋଇ ପାରି ଥିଲେ ।

ସିବାଜୀ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତଙ୍କଠାରୁ ରାଜନୀତି ଧର୍ମବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କଲେ । ସେ ଥିଲେ ମାତୁରାଜ୍ଞ; ମା ତାଙ୍କୁ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ଶିଖାଇଲେ । ସେ ଜଣେ ଖାଦି, କଷ୍ଟାପର ହିନ୍ଦୁ ମୁଖୀ; ଏଣୁ ବିଧି-ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନତଃ ପଠାଶଳାୟକୁ ହୃଦୟର ସହିତ ଗୃହୀତ କରୁଥାନ୍ତି । ପଠାଶଳାୟ ଅତ୍ୟାଶ୍ରୟରୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସ୍ୱଳ୍ପ କରିବା ପାଇଁ ସେ ବାଲ୍ୟ ବୟସରୁହିଁ ବୀରପୁତ୍ର ସିବାଜୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପୁରାଣ-ବର୍ଣ୍ଣିତ ବୀରସକଳ ସିବାଜୀଙ୍କର ଆଦର୍ଶ— ସେମାନେ କ

ଜାରଗାଆରେ ସେ ମୁଣ୍ଡ । ମାତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାବଳରେ ସେ ପିଲାଦିନୁହିଁ ପଠାଶଳାଈକୁ ଅନ୍ତରର ସହିତ ଘୃଣା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଯୌବନାବସ୍ଥାରେ ଗୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ହିନ୍ଦୁ ଦେବପ୍ରତିମାମାନଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ ଅଭ୍ୟାଗରରୁ ରକ୍ଷା କରୁବା ନିମନ୍ତେ ବନ୍ଦପରିକର ହୋଇ ଉଠିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ଭୂକାର୍ମମ୍ଭ ଓ ଶମଦାସ ନାମକ ଦୁଇଜଣ ଜ୍ଞାନୀ ଓ ରକ୍ତକବି ଥିଲେ । ଏ ଦୁହେଁ ହିନ୍ଦୁମତକୁ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଗତି ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି । ସିବାଜୀ ଏ ଦୁଇ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଓ ଆଦର୍ଶରେ ପରିଗୁଳିତ ହେଲେ ।

ସିବାଜୀ ୧୬୭୭ ସାଲରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଯୌବନାବସ୍ଥାରେ କେତେକ ମରହଟ୍ଟା ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗତ କରି ବିଜାପୁର ଲୁଣ୍ଠନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତାଙ୍କ ଦୋଷରେ ତାଙ୍କ ପିତା ସାହାଜୀ ବିଜାପୁରରେ ୪ ବର୍ଷ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ପିତାଙ୍କ ପ୍ରାଣନାଶ ଭୟରେ ସିବାଜୀ କେତେକ ଦିନ ବିଜାପୁର ଲୁଣ୍ଠନରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେଲେ । ତାର କେତେକ ସମୟ ପରେ ସେ 'ମାବାଲି' ନାମକ ପାହାଡ଼ିଆ ସେନା ସଙ୍ଗତକରି ଦୁର୍ଗ ପରେ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କରିନେଲେ; ଶେଷରେ କୋଙ୍କାନ୍ ପ୍ରଦେଶ ଜିଣିଲେ ।

ବିଜାପୁର ସୁଲତାନ ୧୬୫୯ ସାଲରେ ସିବାଜୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କ ସେନାପତି ଆଫଜଲ ଖାଁଙ୍କୁ ସୈନ୍ୟ ପଠାଇଲେ । ସିବାଜୀ ବିନ୍ଦୁ ଏଥିରେ ଲବମାତ୍ ଅଧୀର ନ ହୋଇ ଅତି କୌଶଲରେ ଶସ୍ତ୍ର ଚଳିବାର ଠିକ୍ କଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କର ଅରପ୍ରେତ ନ ଥିଲା । ସେ ଆଫଜଲ ଖାଁଙ୍କୁ ଜହ୍ନ ପଠାଇଲେ ଯେ, ସେ ସଜ୍ଜ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଖାଁ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ସଜ୍ଜ ନିମନ୍ତେ ଦୁହେଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ସମବେତ ହେଲେ । ପାଖରେ କେହି ସୈନିକ ନ ଥିଲେ । ସିବାଜୀଙ୍କୁ ଏକାକୀ

ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ହତ୍ୟାକରିବା ପାଇଁ ଆୟୁଜ୍ଞ ଖାଁ ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ତତ୍ପର ସିବାଜୀ ଖାଁଙ୍କର ଏହି ଅବଶ୍ୟ କପଟ-କଳ୍ପନା ଠଉରାଇ ପାରି, ସେ ବି ଖାଁଙ୍କୁ ଅକସ୍ମାତ୍ ବଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ପରିଚ୍ଛଦ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଜନ୍ତୁ ବାଦନଖ ଲୁଚାଇ ରଖିଥିଲେ । ଆୟୁଜ୍ଞ ଖାଁ ତାଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ମାତ୍ରେ ସିବାଜୀ ବାଦ ନଖରେ ଖାଁଙ୍କର ଯେଉଁ ଭର ପକାଇଲେ । ପରେ ମରହଟ୍ଟା ସୈନ୍ୟ ହଠାତ୍ ପଠାଣସେନା ଉପରେ ପଡ଼ି ଅନେକଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଜନସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ଲୁଟି କରି ନେଇଗଲେ ।

ବିଜାପୁର ସୁଲତାନଙ୍କୁ ଏପରି ପରାସ୍ତ କରି ସିବାଜୀ ଅଧିକ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ପରେ ସେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶାରମ୍ଭ କଲେ । ଏଣୁ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଶଇସ୍ତାଖାଁଙ୍କୁ ସୈନ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣକୁ ପଠାଇଲେ । ଶଇସ୍ତାଖାଁ ସୈନ୍ୟସଙ୍ଗେ ଫୁନାରେ ଥିବା ବେଳେ କିନ୍ତୁ ସିବାଜୀ ଖାଁଙ୍କ ତମ୍ବୁ ମଧ୍ୟରେ ପଶି ତାଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଖାଁ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷାରେ ପଳାଇବା ବେଳେ ସିବାଜୀଙ୍କ ଖତ୍ତାପାତରେ ତାଙ୍କର କେତେଗୋଟି ଆଙ୍ଗୁଠି କଟିଗଲା । ଔରଙ୍ଗଜେବ ଜୟପୁର ରାଜା ଜୟସିଂହଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ । ସେ ବି ସିବାଜୀଙ୍କ ହାତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାସ୍ତ ପାଇଲେ ।

୧୬୨୪ ସାଲରେ ସିବାଜୀ ସୁରୁଟ ବନ୍ଦର ଲୁଣ୍ଠନ କରି ବହୁ ଧନ ସମ୍ପଦ ଧରି ଚାଲିଗଲେ । ଜୟସିଂହ ସିବାଜୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କପଟସ୍ନେହ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସିବାଜୀ ଜୟସିଂହଙ୍କ କପଟ ପରାମର୍ଶରେ ଭୁଲ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଗ୍ରାକୁ ଗଲେ—ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବା । କିନ୍ତୁ ଔରଙ୍ଗଜେବ ତାଙ୍କୁ ସେଠାରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଲେ । ସିବାଜୀ କାରାଗାରର ଶୁକରମାନଙ୍କୁ ହାତକରି ସେଠାରୁ କୌଶଲରେ, ଗୁପ୍ତ-ଭାବରେ ଫିଟି ଆସିଲେ । ଏପରି ଜୟସିଂହଙ୍କୁ କିଛି ଏବଂ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ

ପରାକ୍ରମ ସିବାଜୀଙ୍କ ଶୂରୁର୍ଯ୍ୟ ନିକଟରେ ଏକାବେଳେକେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ୧୬୭୪ ସାଲରେ ସିବାଜୀ ଶୁଣ୍ଠନଡ଼ା ଦୁର୍ଗରେ ଛନ୍ଦିପଲ ରୂପେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ ।

୧୬୭୭ ସାଲରେ ସିବାଜୀ ଦକ୍ଷିଣ ଇଣ୍ଡିଆକୁ ବାହାରିଲେ । ସେ ସେଠାରେ ଗୋଲକୋଟ୍ରା ସୁଲତାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ; ଇଂଜିଦୁର୍ଗ, ବେଲ୍ଲର, ଚାଟୋରର ଅଥେ, ଉଏଲର ଓ ଅର୍ନାଟ ଅଧିକାର କରି ନେଲେ । ସେତେବେଳେ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଅଫ୍‌ଗନିସ୍ଥାନ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେ । ୧୬୮୦ ସାଲରେ ଛନ୍ଦିପଲ ସିବାଜୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା ।

ସିବାଜୀଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରେହିଁ ପ୍ରାପିତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ବହୁ ସୈନିକ ଥିଲେ । ସେନା ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଅନେକ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୦ ଜଣ ସୈନିକ ଉପରେ ଜଣେ ନାୟକ, ତା ଉପରେ ଦ୍ଵାବିଲ୍‌ଦାର, ଜାମ୍ନାଦାର ରହୁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଡ଼ ବିଭାଗରେ ୫୦୦୦ ସୈନିକ । ତାଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଅଶ୍ଵାରୋହୀ ଥିଲେ । କେତେଜଣ ଅଶ୍ଵାରୋହୀଙ୍କୁ ସିବାଜୀ ଘୋଡ଼ା ଯୋଗାଡ଼ୁଥାନ୍ତି, ଅନ୍ୟମାନେ ନିଜ ନିଜର ଘୋଡ଼ା ଆଣୁଥାନ୍ତି । ସିପାହିମାନେ ଶାଢ଼ୀମତ ଦରମା ପାଉଥିଲେ ।

ଲୁଣ୍ଠନଦ୍ଵାରା ସିବାଜୀ ବହୁଧନ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ଆରବ ଓ ମୋଗଲ ଜାହାଜ ଲୁଟିକରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ନିଜର କେତେଗୋଟି ଜାହାଜ ରଖିଥିଲେ । ଅଧିକୃତ ରାଜ୍ୟରୁ ଚଉଠ ଓ ସରଦେଶମୁଖୀ ନାମରେ ଦୁଇ ରକମ କର ଆଦାୟ କରା ଯାଉଥିଲା । ସିବାଜୀଙ୍କ ଅଧୀନରେ ପୁନା, କୋଙ୍କାନ୍, ବେଲ୍ଲର, ଚାଟୋର ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଦେଶ ଥିଲା ।

ସିବାଜୀ ରାଜ୍ୟ ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଅଂଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ନିୟୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପାଧି ‘ସେଣବା’ । ଉନ୍ନତ ଉନ୍ନତ ମନ୍ତ୍ରୀ ବିଭିନ୍ନ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ରୁଝୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିବାବେଳେ, ସେମାନଙ୍କ ସହକାରୀମାନେ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ରୁଝୁଥାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପକ୍ଷର ଅଭିଯୋଗୀକ ପକ୍ଷାପୃଷ୍ଠାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି-କର ହେଉଥିଲା ।

‘ମାତୃବତ୍ ପର ଦାରେଷ୍ଟ୍ର’—ସିବାଜୀ ଏହି ନୀତିରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ଏହା ତାଙ୍କର ଚରମ ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ; ସେ କୌଣସି ଶତ୍ରୁ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ସେ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର, ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷର ଶ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବି ଅପମାନ ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ସିବାଜୀ ବିଶୁଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ ହେଲେହେଁ, ଇସ୍ଲାମ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଦୃଶା ବା ଅନାସ୍ତା ଦେଖାଉ ନ ଥିଲେ । କୌଣସି କୋରାଜ ପୁସ୍ତକ ତାଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରେ, ସେ ତାହା କୌଣସି ମୁସଲମାନକୁ ଯତ୍ନ ସହିତ ଦେଇ ପକାଉ ଥିଲେ । ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଗୁଣଯୋଗେ ହିନ୍ଦୁ କାହିଁକି ପଠାଣମାନେ ସ୍ୱଳ୍ପ ସିବାଜୀଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ଗାନ କରୁଥିଲେ ।

—:(*):

ଔରଂଜେବଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଅଭିଯାନ

ସିବାଜୀ ଜୀବିତ ଥିବା ଯାଏଁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଜୟ କରିବା ଔରଂଜେବଙ୍କର ନିଜାନ୍ତ ଅସାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ସିବାଜୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସମ୍ରାଟ ପ୍ରକାଶ୍ ମୋଗଲସୈନ୍ୟ ଧରି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ଗଲେ ।

ଆଗେ କହା ଯାଇଅଛି ଯେ, ଔରଂଜେବ ସୁନି-ଶାଖାବଲମ୍ବୀ ମୁସଲମାନ ଥିବାରୁ ସେ ଶିଆ ଶାଖାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଶା କରୁଥିଲେ । ବିଜାପୁର ଓ ଗୋଲକୋଣ୍ଡାର ପଠାଣ ସୁଲତାନ ଦୁହେଁ ଶିଆ ଶାଖାବଲମ୍ବୀ;

ଏଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଧୂସ କରିବା ପାଇଁ ସମ୍ରାଟ ଦୃଢ଼ସଜ୍ଜ । ସେତେବେଳେ ଜଣେ ନୈଷିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋଲକୋଣ୍ଡାର ମନ୍ତ୍ରୀ । ଏଣୁ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ଉପରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଅଧିକ ହିଂସା ରାଗ । ଏହି ଦୁଇ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରି ପକାଇଲେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଜୟ କରିବା ସହଜ ହେବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼-ଆରଣ୍ୟ ।

ଔରଙ୍ଗଜେବ ଆଗେ ବିଜାପୁର ସୁଲତାନଙ୍କ ପରାସ୍ତ କରି ରାଜ୍ୟଟି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ମିଶାଇଲେ । ପରେ ସେ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ଦୁର୍ଗ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼ ଓ ସୁରକ୍ଷିତ ଥିଲା—ସେଠାରେ ଅନେକ ତୋପ ରଖାଯାଇଥିଲା । ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟର କୌଣସି ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ଏଣୁ ଔରଙ୍ଗଜେବ ପ୍ରାୟ ସାତ ମାସ କାଳ ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କରି ବିଫଳମନୋରଥ ହେଲେ । ଶେଷରେ ଦୁର୍ଗର ଜଣେ ଦ୍ଵାରପାଳକୁ ଉତ୍କୋଚରେ ବଶ କରି ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଲେ । ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ଏପରି ମୋଗଲ ଶାସନାଧୀନ ହେଲା ।

ପରେ ଔରଙ୍ଗଜେବ୍ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ସିବାଜୀଙ୍କ ଅଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ସମ୍ରାଜା ସେତେବେଳେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର ରାଜା । ସେ ବ୍ୟସନା ହୋଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ବୁଝୁ ନ ଥିଲେ, ସୁଦୃଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରିମାନେହିଁ ଶାସନ ଚଳାଉଥିଲେ । ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ଏବେ ସୁଦ୍ଧା କମି ନ ଥିଲା । ଅତଏବ ଔରଙ୍ଗଜେବ୍ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦଣ୍ଡାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କୌଶଳରେ ସମ୍ରାଜାଙ୍କୁ କାରାବଦ୍ଧ କଲେ । ସେ ସମ୍ରାଜାଙ୍କୁ ଇସଲାମ ମତ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଆଦେଶରେ ସମ୍ରାଜାଙ୍କର ଜହ୍ନା ଓ ମସ୍ତକ ହେଦନ କରାଗଲା ।

ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଏହି ଅଭରଣରେ ମରହଟ୍ଟାଜାତି ରୟଙ୍କର କ୍ଳେଶ ହୋଇ ଉଠିଲେ ଏବଂ ସମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ପୁଣି ସାହୁକୁ ରାଜପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କଲେ । କିନ୍ତୁ ସାହୁ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଦିନ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ । ଏଣୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଶତ୍ରୁତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା—ସେମାନଙ୍କ ଜାଗାସ୍ଥ ମମତା ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ ହେଲା । ବିଜାପୁର ଓ ଗୋଲକୋଣ୍ଡାର ପତନରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର ଅଧିକ ସୁବିଧା ହେଲା । କାରଣ ଆଗେ ଛନଗୋଟି ଶତ୍ରୁସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ଦ୍ଵାରା ସେମାନଙ୍କ ବଳ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା—ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକା ଔରଙ୍ଗେବ୍ ସେମାନଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ।

ଔରଙ୍ଗେବଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ଓ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ବହୁଦିନ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ରହି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଦକ୍ଷିଣେ ବିଦ୍ରୋହ ଘଟିଲା । ତାଙ୍କ ନିଜ ପୁଅମାନେହିଁ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ରୟଙ୍କର କଷ୍ଟ ଦେଲେ । ନିଜ ମୂର୍ଖତାରୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖି ଔରଙ୍ଗେବ୍ ରାଗହୃଦୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ୧୬୦୭ ସାଲରେ ସେ ଅହମ୍ମଦନଗରଠାରେ ଲହଲି ଶେଷ କଲେ ।

—:୦:—

ଔରଙ୍ଗେବଙ୍କ ପରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ

ଔରଙ୍ଗେବଙ୍କ ପରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନାରମ୍ଭ ହେଲା । ତାଙ୍କର ଅଭିରକ୍ତ ଇସଲାମ-ପ୍ରୀତି ଓ ହିନ୍ଦୁ-ବିବେକ ଯୋଗୁଁ ଦେଶରେ ଅନେକେ ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ଔରଙ୍ଗେବଙ୍କ ପୁଅମାନେ ପିତାଙ୍କ ସିଂହାସନ ନିମନ୍ତେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଶେଷରେ ମୋଜାମ୍ ଇସ୍ଲାମଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ବାହାଦୁରୀ ସା ନାମରେ

ଦକ୍ଷିଣ ସମ୍ରାଟ ହେଲେ । ସେ ୧୭୦୭ ଠାରୁ ୧୭୧୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ବ କରିଥିଲେ ।

ବାହାଦୁର ସା ସାହୁଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରି ଦେଲେ । ସାହୁ ମୋଗଲ କାରାଗାରରେ ବନ୍ଦୀବଦନ ରହି ମହାରାଷ୍ଟ୍ର-ସୁଲତାଙ୍କୁ ଶରତ୍ବ ଦେଇ ଥିଲେ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶ ସାହୁଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ବା ଯେଶବାମାନଙ୍କ ପରିଚାଳନାରେ ରହିଲା । ଯେଶବାମାନଙ୍କ ଶାସନରେ ମରହଟ୍ଟା ଜାତିର ପରାଜୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ କ୍ଷୀଣ ହେଲା ।

ବାହାଦୁରଙ୍କ ସମୟରେ ପଞ୍ଜାବର ଶିଖ ଜାତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଏହା ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପତନର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ । ବାହାଦୁରସା ତାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହାତରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭାର ଦେଇ ନିଷ୍ଟିନ୍ତ ରହିଲେ—ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ରାଟମାନେ ବି ଏହା କଲେ । ଏଣୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କ୍ଷୀଣରୁ କ୍ଷୀଣତର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

୧୭୧୭ ସାଲରେ ବାହାଦୁରସାଙ୍କର ମରଣ ହେଲା— ସିଂହାସନ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଚାରି ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଲମାଲ ଉଠିଲା । ଶେଷରେ ଜାହାନଗର ସା ସମ୍ରାଟ ହେଲେ । ଏ ସମ୍ରାଟ ପଦର ନିତାନ୍ତ ଅନୁପସ୍ଥିତି—ଏହାଙ୍କ ତରଫ ବଡ଼ ଖରାପ । ସେ ୧୧ମାସ କାଳ ମାତ୍ର ରାଜତ୍ବ କଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତୁରା ଫରକ୍ ଷାୟାର୍ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ୧୭୧୩ ସାଲରେ ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରଭୁ ହେଲେ ।

ଫରକ୍ ଷାୟାର୍ ଜାହାନଗର ସା ଅପେକ୍ଷା କୌଣସି ଗୁଣରେ ଅଧିକ ନ ଥିଲେ । ସେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ, ନିର୍ବିଧିକ ରକ୍ତପାତ କରିବାକୁ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର । ତାଙ୍କ ଦୁର୍ବଳ ରାଜତ୍ବରେ

ବିରକ୍ତ ହୋଇ କେତେଜଣ ରାଜକର୍ମୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ମହମ୍ମଦସା ନାମକ ଜଣେ ରାଜପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣ ସିଂହାସନରେ ବସାଇଲେ । ଏହାଙ୍କ ଶାସନରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରାଦେଶିକ ପ୍ରଭୁତ୍ବମାନେ ନିଜ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କଲେ । ଶେଷରେ ଦକ୍ଷିଣ ନଗର ଗଲ୍ଲ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ନିଜର ହୋଇ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ରହିଲା ନାହିଁ ।

୧୬୨୨ ସାଲରେ ମହମ୍ମଦ ସାଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅସ୍ଥପଜାହା ଦକ୍ଷିଣ ତ୍ୟାଗ କରି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ଗଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶରେ ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ରହିଲେ । ଏହାଙ୍କର ବଂଶଧରଗଣହିଁ ଆଜି କାଲି ହାଇଦରାବାଦର ନୈଜାମ୍ ହେଉଛନ୍ତି । ଅସ୍ଥପ ଜାହା ଥିଲେ ପ୍ରଥମ ନୈଜାମ୍ ।

୧୬୨୪ ସାଲରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଆଉ ଜଣେ ପଠାଣ ରାଜା ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କଲେ । ୧୬୪୪ରେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଭୁତ୍ବ ଅଲିବର୍ଦ୍ଦୀ ସେଠାରେ ନବାବ ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ଆଉ ମାନିଲେ ନାହିଁ । ପେଶବା ଅଧୀନସ୍ଥ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର କେତେକାଂଶ ଅଧିକାର କରି ପକାଇଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଖରଣ୍ଡେଷ୍ଟ ନାଦାରସା ପାରସ୍ୟ ଦେଶର ରାଜା । ସେ କାରୁଲ ଅଧିକାର କରି ପଞ୍ଜାବକୁ ଆସିଲେ । ପରେ ସେ ଦିଲ୍ଲୀ ପାଖରେ ଯାଇ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ତାଙ୍କୁ ଚଢ଼ିଦେବା ପାଇଁ ମହମ୍ମଦ ସା ମୋଗଲ ସୈନ୍ୟ ପଠାଇଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ମୋଗଲ ସିପାହୀ ମଲେ । ନାଦାର ସା ଦିଲ୍ଲୀରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଧିକାର ତଳାଇଲେ । ପାରସ୍ୟ ସୈନ୍ୟ ନଗରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନ ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ,

ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ବଧ କଲେ, ଘର ଦ୍ଵାର କେତେ ପୋଡ଼ିପାଡ଼ି ଦେଲେ । ଶେଷରେ ମହମ୍ମଦ ସା ନାଦାରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ, ସେ ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତିର କାଣ୍ଡ ବନ୍ଦ କର ଦେଲେ । ଦିକ୍ଷିବାସିଗଣ ଯେ ଯାହାର ଟଙ୍କା, ସୁନା ରୂପାଦି ଆଣି ନାଦାର ସାଙ୍ଗ ପାଦତଳେ ଗଦା କଲେ । ନାଦାର ସା ମୋଗଲ ରାଜକୋଷରୁ ପ୍ରଚୁର୍ ଧନରହ, ସାଜାହାନ ନିର୍ମିତ ମସ୍ତୁର-ସିଂହାସନ ଇତ୍ୟାଦି ଧର ସ୍ଵସ୍ଥାନକୁ ଫେରଲେ । ସେ ଏତେ ଧନ ନେଇଥିଲେ ଯେ, ଏକ ବର୍ଷ ଯାଏଁ ସେ ପାରସ୍ୟ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ କର ସଂଗ୍ରହ କଲେ ନାହିଁ ।

୧୭୪୮ ସାଲରେ ଅହମ୍ମଦ ସା ଦୁର୍ରନ ନାମକ ଜଣେ ପଠାଣ ରାଜା କାବୁଲ ଜିର୍ଣ୍ଣ ଭାରତକୁ ଆସିଲେ । ଏବଂ ପଞ୍ଜାବ ଅଧିକାର କଲେ । ସେହି ବର୍ଷ ମହମ୍ମଦ ସା ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ, କ୍ଷମତା ଆଦି ରହିଲା ନାହିଁ— ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଗଲା ।

—:O:—

ମରହଟ୍ଟା ଶକ୍ତି-ବୃଦ୍ଧି

ସାହୁ ଔରଂଜେବଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବନ୍ଦୀ କରା ଯାଇ ଥିବା କଥା ଏଥୁ-ପୂର୍ବେ କହା ଯାଇ ଅଛି । ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାରାବାଇ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶର ରାଣୀ ଥିଲେ । ବାହାଦୁର ସାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା କାରାମୁକ୍ତ ହେବା ପରେ ସାହୁ ପୁଣି ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ହେଲେ । ତାଙ୍କର ବିଖ୍ୟାତ ସୁଦକ୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ବା ପେଶବା ତାଙ୍କ ନାମରେ ରାଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉ ଥାନ୍ତି, ଏହା ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଛି ।

ସାହୁଙ୍କ ଗମସ୍ତରେ ବାଲଜି ବିଶ୍ଵନାଥ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ପେଶବା । ସେ ରାଜ୍ୟଶାସନରେ ନିଯୁକ୍ତ । ସେ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ସୁଦୃଢ଼

କରି ପାରି ଥିଲେ । ଏବଂ ନିୟମିତଭାବରେ ଚଉଠ ଓ ସରଦେଶମୁଖୀ ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ମହମ୍ମଦ ସାଙ୍କ ସହିତ ଗୋଟିଏ ସକ୍ଷରେ ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ, ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ଚଉଠ ଓ ସରଦେଶମୁଖୀ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ସେ ୧୭୨୦ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ବାଲୁକ ବିଶ୍ଵନାଥଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ବାଳ ରାଓ ଯେଶବା ହେଲେ । ଏଭଳି ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଯେଶବା ଉପାଧି ଚାଲିଲା । ସେ ମରହଟ୍ଟା ସେନାର ବହୁ ସହାୟକ କଲେ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଚେଷ୍ଟା ଥିଲା । ସେ ହାଇଦରାବାଦର ପ୍ରଥମ ନୈଜାମଙ୍କ ପ୍ରଭାବ କମାଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ୧୭୩୧ ରେ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ମଧ୍ୟରେ ସକ୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତି ହେଲା ।

ଯେଶବାଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର କର୍ମଗୁରୁଗଣ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶ ଜିତି ସେଠାରେ ନିଜ ନିଜର ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କଲେ । ଗାଈରୁଆଡ଼ି ଗୁଜ-ରାଟରେ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପନ କଲେ—ବରୋଡ଼ା ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ । ମଧ୍ୟ-ଭାରତ ବା ବିହାରରେ ମାଲବ ହେଲା ହୋଲୁକାରଙ୍କ ରାଜ୍ୟ—ରାଜଧାନୀ ହେଲା ଇନୋର । ସିନ୍ଧୁ ଗୁଆଲିଆରରେ ବୁନଲଖଣ୍ଡର ରାଜା ହୋଇ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କଲେ । ଗ୍ରେନସଲେ ନାଗପୁରର ଶାସକ ହେଲେ ।

ଏପରି ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରଦେଶରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲା । ସେମାନଙ୍କ ବିଜୟ ଲୁଣ୍ଠନାଦି ଦୁଷ୍ଟ କାମ ଯୋଗୁଁ ସେହି ସମୟରେ ଭାରତବାସିମାନେ ମରହଟ୍ଟା ନାମ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ଭୟରେ କମ୍ପୁଥିଲେ ।

୧୭୪୦ ସାଲରେ ବାଳଗୁଣ୍ଡ ମଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ବାଲ୍ଲଭ ବାଳଗୁଣ୍ଡ ଯେଣବା ପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପର ଅଧ୍ୟାୟରେ କେତେକ ବିଷୟ ଲେଖାଯିବ ।

—...(*)...—

ତୃତୀୟ ପାଠ୍ୟପଥ ଯୁଦ୍ଧ

ବାଲ୍ଲଭ ବାଳଗୁଣ୍ଡ ଯେଣବା ହେଲା ବେଳକୁ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ରାଜାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ କିଛି ସମତା ନ ଥିଲା । ଯେଣବାହିଁ ରାଜ୍ୟର ସବେସବୁ । ପୁନଃ ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ହେଲା ଏବଂ ରାଜା ସତାର ନଗରରେ ବାସ କରବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ବାଲ୍ଲଭ ବାଳଗୁଣ୍ଡଙ୍କ ଭ୍ରାତୃ ରଘୁଜୀ ଗୋଟିଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ବଙ୍ଗଳା ଦୁର୍ଗର କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଅଧିକାର କରି ନେଲେ । କଟକ ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗ ନବାବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ୧୭୫୮ ସାଲରେ ସେ ପଞ୍ଜାବକୁ ଯାଇ ଲହୋର ଅନ୍ତର୍ଗତ କଲେ । ସେତେବେଳେ ପଞ୍ଜାବ ଅଫଗାନ ସ୍ଥାନର ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସା ଦୁର୍ବଳଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ଥିଲା । ଦୁର୍ବଳ ୧୭୫୯ ସାଲରେ ପଞ୍ଜାବକୁ ଆସି ସେଠାରୁ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦେଲେ । ସେଥିରେ କିନ୍ତୁ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର ବେଶୀ କ୍ଷତି ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

ବାଲ୍ଲଭ ବାଳଗୁଣ୍ଡଙ୍କର ସେନାପତି ସଦାଶିବ । ସେ ଖୁବ୍ ଚତୁର ଓ ଯୁଦ୍ଧନିପୁଣ । ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ବେତନଭୋଗୀ ଲକ୍ଷାଧିକ ସୈନ୍ୟ ଯିନିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ୧୭୬୦ ସାଲରେ ବିପ୍ଳବ ସେନା ସଙ୍ଗେ ଧରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସା ଦୁର୍ବଳଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅତ୍ୟଧିକ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ହୋଲ୍‌କାର, ଗାଇକୁଆଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ରାଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ନିଜର ସୈନ୍ୟ ଧରି ଶ୍ରେୟାଲେ । ଏହି ସମ୍ମିଳିତ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ରାଜପୁତ ସେନା

ବି ଯୋଗ ଦେଲା; କାରଣ ଦୁରାନ୍ଧକଦେଶୀ ଓ ବଧୂର୍ମୀ । ସେହିଲାମାନେ ଦୁରାନ୍ଧକୁ ସାହସ୍ୟ କଲେ ।

ଉଭୟ ପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଭୁମୁଳ ସଂଗ୍ରାମ ହେଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରୁମିର ନାମ ପାଳପଥ । ଏହାକୁ ୩ୟ ପାଳପଥ ଯୁଦ୍ଧ କାହିଁକି କହନ୍ତି ? ଥରେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ବାବର ଇବ୍ରାହିମ ଲେଖାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ୨ୟ ପାଳପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅକବର ହେମୁଙ୍କୁ ହରାଇଥିଲେ । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣି ଲଢ଼େଇ ହେଲା ।

ପ୍ରଥମରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଖୁବ୍ ସାହସ ସହିତ ଲଢ଼ିଲେ । ବିନ୍ତୁ ଦେଖି ଦେଖି ପେଶବାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆସିବା ପାଇଁ ଅଳ୍ପ ପୃଷ୍ଠରୁ ଖସି ପଡ଼ିଲେ । ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଧୈର୍ଯ୍ୟରହୀତ ହୋଇ ବିପତ୍ତିର ଦିଗରେ ଧାଇଁବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅବଶେଷ ସୈନ୍ୟ ପଳାତକମାନଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାର ଯାର ସେମାନଙ୍କୁ ବିନଷ୍ଟ କରି ପକାଇଲେ । ରାଜପୁତ ସୈନିକମାନେ ଜମାରୁ ଯୁଦ୍ଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ହୋଲ୍‌କାର, ସିକ୍‌ଅ ପ୍ରଭୃତି ରାଜାମାନେ ପ୍ରାଣରକ୍ଷାରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ ରାଜ୍ୟକୁ ପଳାୟନ କଲେ; ଅବଶେଷ ସା ଜୟୀ ହେଲେ ।

ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଅନେକ ମରହଟ୍ଟା ସୈନ୍ୟ ଓ ସେନାପତି ଜୀବନ ହରାଇଲେ । ପେଶବାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ସେନାପତି ସଦାଶିବ ନିହତ ହେଲେ । ଏହି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଶ୍ରବଣରେ ବାଲଭଦ୍ର ଓଙ୍କ ହୃଦୟ ବିଦାହୀ ହୋଇଗଲା— ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଉଡ଼ିଗଲା । ତୃତୀୟ ପାଳପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ମରହଟ୍ଟା ଜାତିର ବଳ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗଲା ।

ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପତନର କାରଣ

ବାବର ଭାରତରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଅକବର ଏହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରସାର ଓ ପ୍ରଭୁତ୍ବ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ାଇଲେ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ଏହି ଉନ୍ନତର କାରଣ, ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଏକତାହିଁ ଏହି ବିଜୟର ମୂଳ । ରାଜସୁତ୍‌ମାନଙ୍କର ଶାସନ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ନ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଉପକାରରେ ଲାଗିଲା ।

ଜାହାଙ୍ଗୀର ଅତି ବିଳାସପ୍ରିୟ । ବିନ୍ତୁ ସେ ଅକବରଙ୍କ ରାଜନୀତି-ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରୁ, ତାଙ୍କ ବିଳାସ ଯୋଗେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିଲା ନାହିଁ ।

ସାଜାହାନ ସମ୍ରାଟ ଥିବାବେଳେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ବିରାଜିତ ଥିଲା, ରାଜକୋଷ ଧନରହରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ।

ରୁକ୍ଷି, କ୍ଷମତା ଓ ବିକ୍ରମରେ ଔରଙ୍ଗଜେବ୍ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନିକୃଷ୍ଟ ନ ଥିଲେ । ବିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ହିନ୍ଦୁଦ୍ୱେଷ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ଘଟାଇଲା । ସେ ପୁନର୍ବାର ଜେଜିଆ କର ସବ୍ରତ୍ କଲେ । ହିନ୍ଦୁ ଦେବମନ୍ଦିର ଧ୍ବଂସ କଲେ ଏବଂ ରାଜସୁତ ଓ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇ ସେମାନଙ୍କ ଶତ୍ରୁତା ଅର୍ଜନ କଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ଦୁର୍ବଳତା ଯୋଗୁଁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଏହି ସୁଯୋଗ ପାଇ ବିଦେଶୀ ଶତ୍ରୁମାନେ ଅସି ରାଜ୍ୟ ଅକ୍ରମଣ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ନାଦାରସା ଦକ୍ଷିଣ ଅସି ବହୁ ଧନ ଲୁଟି କରି ନେଇ ଗଲେ ।

ବାବରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ମୋଗଲ ସୈନ୍ୟ ଅମ ଦେଶକୁ ଆସିଥିଲେ, ସେମାନେ ଏଠାରେ ଧନ-ମଦ ଓ ଶ୍ରେଣ ବିଳାସରେ ମାତ୍ର କ୍ରମେ ଅଲସ୍ୟପରାୟଣ ଓ ସ୍ଥାନବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବ, ବିଜାପୁର ଓ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ଜୟ କଲେ । ଏହି ବିଜୟ ଦ୍ଵାରା ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥିତି ସ୍ଥିର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ନାହିଁ । ଏ ଦୁଇଟି ପଠାଣ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରବଳ ଥିବାରୁ, ମରହଟ୍ଟାମାନେ ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ପାରି ନ ଥିଲେ । ତନ୍ତ୍ର ଏ ଦୁଇ ରାଜ୍ୟର ପତନରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ-ପ୍ରସାର ପଟ୍ଟା ସୁଗମ ହୋଇଗଲା । ଶତ୍ରୁ ବିନାଶରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଦ୍ଵିଗୁଣ ଉତ୍ସାହ ଓ ସୁବିଧା ପାଇ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିନିଯୋଗ କଲେ ।

ବାୟବ୍ୟ କୋଣରୁ ତ ବିଦେଶୀ ଶତ୍ରୁମାନେ ଆସି ଦେଶ ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ । ଆରବ ସାଗର ଦିଗରୁ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ଆସି ଭାରତରେ ସେମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନେ କ୍ରମେ ରାଜ୍ୟ ପରେ ରାଜ୍ୟ ଜିଣିଲେ । ଶେଷରେ ସମସ୍ତ ଭାରତ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଆସିଲା ।

୧୭୭୧ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଳ୍ପ କିଛି ଶକ୍ତି ଥିଲା । ଦୃଢ଼ତା ପାନପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାଙ୍କର ଜୟ ହେଲା । ତା'ପରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଚୁର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । କର୍ପୂର ଉଦ୍‌ଧିଆଇ କନା ଖଣ୍ଡିକ ମାତ୍ର ବାକି ରହିବା ବଳ, ସକଳ ବିରବ, ପ୍ରଭାବ ଓ ଗୌରବ ହରାଇ ଅନେକ ଦିନ ଯାଏଁ କେବଳ ସମ୍ରାଟ ପଦଟି ରହିଲା । ଶ୍ରୀ ଅଲମ୍ବ ମୋଗଲ ବଂଶର ଶେଷ ସମ୍ରାଟ ।

ଶ୍ରୀ ଅଲମ୍

ତୃତୀୟ ପାନପଥ ଯୁକ୍ତ ପରେ ଶ୍ରୀ ଅଲମ୍ ଦକ୍ଷିଣାଦିରେ ବସିଲେ । ସେ ଏକ ଦିଗରେ ଅଦ୍ଭୁତ ସା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ମରହଟ୍ଟାଜାତି, ଏପରି ଶତ୍ରୁ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ନିରୁପାୟ ହେଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଇଂରେଜ ବର୍ଣ୍ଣିକଦଳ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ସେମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ବ ଅରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ଅଲମ୍ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ହାତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଶ୍ରମଦାସୀଳୀ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଶରଣପ୍ରାପ୍ତି ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ସରତରେ ଇଂରେଜମାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ପକ୍ଷ ଧରିଲେ । ସରତ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀ ଅଲମ୍ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳାର ଅଧିକାର ଦେଇ ପକାଇବାକୁ ରାଜି ହେଲେ । ତା ବଦଳରେ ଇଂରେଜମାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଅଲ୍ଲାହାବାଦ ଓ କୋରା ଜିଲ୍ଲା ଏବଂ ବାର୍ଷିକ ୨୫ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ଶେଷରେ ଶ୍ରୀ ଅଲମ୍ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବାହୁ-ସ୍ଥପାତଳେ ବାର୍ଷିକ ପଶେଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ଭଉଜି ଖାଇ ଅଲ୍ଲାହାବାଦରେ ବାସ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଜଣେ ରାଜ୍ୟସ୍ଥାନ ରାଜା ।

ତୃତୀୟ ପାନପଥ ଯୁକ୍ତର ପ୍ରାୟ ଦଶ ବର୍ଷ ପରେ ମରହଟ୍ଟା ପେଶବାମାନଙ୍କର ବଳ, ପ୍ରଭାବ ଏକାବେଳକେ ଲୋପ ପାଇଲା । ସେତେବେଳେ କେତେକଜଣ ମରହଟ୍ଟା ସର୍ଦ୍ଦାର ମାତ୍ର ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲେ । ମହାଦାଶୀ ସିଦ୍ଧିଅ ଏଭଳି ସର୍ଦ୍ଦାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ, ମହାଶ୍ରମଦାସୀ ଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଭ୍ରାତୃ ଥିଲା ‘ମହାରାଜ’ । ରାଜସୁଦାନାର ସକଳ ରାଜସ୍ବତ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ଚଉଠ ଦେଉଥାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ଅଲମ୍ବଙ୍କୁ ମହାବାଳା ସିଦ୍ଧିଆ କହୁ ପଠାଇଲେ ସେ, ସେ
ଅଲ୍ଲହାବାଦ ଶୁଦ୍ଧ ଦେବୀର ମୋର୍ଖର ସିଦ୍ଧାସନରେ ବସନ୍ତ । ସେ
ଅଲମ୍ବଙ୍କୁ ଅଶ୍ରୁ ଦେବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କଲେ । ଶ୍ରୀ ଅଲମ୍ବ ସିଦ୍ଧିଆଙ୍କ
କଥାରେ ଏକାବେଳେକେ ଭୁଲଗଲେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଲେଉ ପସିଲ ।
ସେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ବନାନୁମତିରେ ଅଲ୍ଲହାବାଦ ଶୁଦ୍ଧ ଦେବୀରେ
ସାର ଅଧିକାର ଅରମ୍ଭ କଲେ । କିନ୍ତୁ ପଳ ଦେଇ କଣ ? ଇଂରେଜ-
ମାନେ କିନ୍ତୁ ହୋଇ ଶ୍ରୀ ଅଲମ୍ବଙ୍କର ବାଣିକ ଚଉକ ଗାହେଦେଲେ ।

ଅନେକ ବର୍ଷଯାଏଁ ଶ୍ରୀ ଅଲମ୍ବ ମହାବାଳା ସିଦ୍ଧିଆଙ୍କ ହାତ
ମୁଠିରେ ବନ୍ଦୀ ରଳି ରହିଲେ ଏବଂ ସିଦ୍ଧିଆ ଦେବୀ ଓ ଅଗ୍ରାରେ ଶାସନ
କଲାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବନେ ସିଦ୍ଧିଆ କୌଣସି ଏକ ଶୁଭୁତର

କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜ ରାଜଧାନୀ ଗୁଆଲିଆରକୁ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ଜଣେ ଅପଗାନ୍ ସର୍ଦାର ଦଠାବ୍ ଦିଲ୍ଲୀରେ ପ୍ରବେଶ କରି ରାଜଭବନଟି ଲୁଟି କରି ଦେଲା ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ ନିରାଶ୍ରୟ ବୃଦ୍ଧ ଶା ଆଲମ୍-ଙ୍କର ଚକ୍ର ଦୁଇଟି ନଷ୍ଟ କରି ପକାଇଲା । ଏହି ସମ୍ବାଦ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ମହାଦାଜୀ ସିନ୍ଧିଆ ଦିଲ୍ଲୀକୁ ବାହାରି ସେହି ଦୁଷ୍ଟ ଅପଗାନସର୍ଦାରକୁ ବଧ କଲେ, କିନ୍ତୁ ଆଲମ୍ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲେ ।

୧୮୦୩ ସାଲରେ ଇଂରେଜମାନେ ଦିଲ୍ଲୀ ଅଧିକାର କରିନେଲେ ଏବଂ ଦେଖିଲେ ଯେ, ବୃଦ୍ଧ ଚକ୍ରପାନ ଶା ଆଲମ୍ ମରହଟ୍ଟା ହାତରେ ବନ୍ଦୀ । ଇଂରେଜମାନେ ଆଲମ୍ଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରି ତାଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ଫେନସନ୍ ଦେଇ ରଖିଲେ । ଶା ଆଲମ୍ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରେଜ ଅଶ୍ରମରେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ମରଣ ସଙ୍ଗେ ଭାରତର ମୋଗଲ ରାଜବଣ ଲୁପ୍ତ ହେଲା ।

—...(*)...—

ଶିଖଜାତି

ନାନକ:—

ସେତେବେଳେ ଭାରତର ଇସଲାମଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଯୋଗେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା, ସେତେବେଳେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ କବିର, ରାମାନନ୍ଦ, ଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରମୁଖ ମହାତ୍ମାମାନେ । କବିରଙ୍କ ମତରେ ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ ଉଭୟ ଜାତିର ଲୋକେ ମିଶିଥିଲେ । କବିରଙ୍କ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ନାନକ ନାମକ ଜଣେ ପଞ୍ଜାବୀ ଶିଖିୟ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ । ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ନାନକଙ୍କ ମତରେ ଦାସିତ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ନାମ

ରହିଲା 'ଶିଷ୍ୟ' ବା 'ଶିଖ' । କ୍ରମେ ଶିଖମାନଙ୍କ ସଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା—ସେମାନେ ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଜାତି ହୋଇ ରହିଲେ ।

ନାନକ ବାବରଙ୍କ ସମୟର ଲୋକ । ସେ ୧୫୨୯ ସାଲରେ ଲାହୋର ନିକଟସ୍ଥ ନାଙ୍କଣା ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ୧୫୩୯ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତା କାଳୁ ଜଣେ ବଡ଼ ବେପାର ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଘର ଇଟା, ନାନକ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ବେପାର ହୁଅନ୍ତୁ; କିନ୍ତୁ ବାଲାବସ୍ତାରୁହିଁ ନାନକଙ୍କ ମନର ଗଢ଼ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦିଗରେ ଥିଲା । ସେ ସଂସାର ପ୍ରତି ଅସକ୍ତ ନ ଥିଲେ । ସେ କେବେ କେବେ ହିନ୍ଦୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବମ୍ବା ପଠାଣ ଫକୀରମାନଙ୍କୁ ଘରକୁ ଡାକିଆଣି ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି ।

*ମ ବର୍ଷ ବୟସରେ ନାନକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଭରତ ହେଲେ । ସେ ସବୁଦିନ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ବସି ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ବାଲାଜୀବନ ଏକ ଭାବରେହିଁ କଟିଗଲା । ମହନ୍ତଦ ଓ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏଭଳିହିଁ ପିଲାଦିନୁ ସାଧାରଣ ବିଷୟ ବାସନା ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

କାଳୁ ନାନକଙ୍କର ମନ ବଦଳାଇଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଗୋପାଳନ ଭାର ଦେଲେ । ତଥାପି ନାନକଙ୍କ ମନ ଧର୍ମ ଚିନ୍ତାକୁ ଫେରିଲା ନାହିଁ ।

ନାନକ ଯୌବନାବସ୍ଥାରେ ବହୁ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା କଲେ । ସେ ଥରେ ପଠାଣମାନଙ୍କ ଗର୍ଭସ୍ଥଳ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇଥିଲେ, ତାଙ୍କ ମନରେ ମହାତ୍ମା କବିରଙ୍କ ଭାବ ଖେଳିଲା । ସେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଓ ଇସଲାମ୍‌ଧର୍ମର କେତେକାଂଶ ନେଇ ଶିଖମତ ଗଠନ କଲେ । ଅନେକେ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ଶିଷ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟହିଁ ଶିଖଜାତି ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ ।

ନାନକ ଶିଖଜାତିର ପ୍ରଥମ ଗୁରୁ—ତାଙ୍କ ପରେ ନ ଜଣ ଶିଖଗୁରୁ ହୋଇଥିଲେ । ଶିଖମାନେ ବଡ଼ ପବିତ୍ରମନା, ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ । ସେମାନେ ପ୍ରଥମ କେତେଜଣ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ କର ଦେଇ ସ୍ୱଖ୍ୟ ସନ୍ତୋଷରେ ଥିଲେ । ଶିଖମତ ପ୍ରତି ବାବର ଓ ଅକବରଙ୍କର ସନ୍ଧାନରୁଦ୍ଧ ଥିଲା । ଅକବରଙ୍କ ରାଜରବନରେ କେତେଜଣ ଶିଖ ପଣ୍ଡିତ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଅକବର ଶିଖମାନଙ୍କୁ ପଞ୍ଜାବରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଦାନ କରିଥିଲେ । ତତୁର୍ଥ ଶିଖଗୁରୁ ସେହି ଜାଗାରେ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀ ଖୋଳାଇ ତାହାର ନାମ ରଖିଲେ ‘ଅମୃତସର’ ଏହି ସ୍ଥାନ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ପଞ୍ଜାବର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶ୍ଟ ସହର ହୋଇଅଛି । ଅମୃତସର ଶିଖମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଏକ ଗର୍ଭସ୍ଥଳ ।

ଶିଖଜାତିର ୫ମ ଗୁରୁ ଥିଲେ ଅର୍ଜୁନ । ସେ ଶିଖମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ—ତାହାର ନାମ ‘ଅଦିଗ୍ରନ୍ଥ’ । ଶିଖଜାତି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ବେଦ ଭଳି ମାନି ଚଳିଥାନ୍ତି ।

ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପରେ ଦରଗୋବିନ୍ଦ ଶିଖ ଗୁରୁ ପଦ ପାଇଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଶିଖ ଧର୍ମର ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ଜାହାଙ୍ଗୀର ଶିଖଜାତି ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠାର ଆଦରଣ କରିବାରୁ, ଦରଗୋବିନ୍ଦ ନିଜ ଜାତିକୁ ଯୁଦ୍ଧଶିଳା ଦେଇ ପଠାଣ ବରୁଦରେ ଠିଆ କରାଇଲେ । ସେହି ସମୟଠାରୁ ଶିଖମାନେ ଏକ ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ ଜାତି ବୋଲି ପରିଚିତ ।

ତେଜ ବାହାଦୁର—

ଔରଙ୍ଗଜେବ୍ ଶିଖମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବଡ଼ ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ । ତାଙ୍କ ଅଦେଶରେ ପଠାଣମାନେ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ବଧ କରୁ-

ଥାନ୍ତି । ଏପରି ଅନେକ ଶିଖ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ । ଏଣୁ ଶିଖଜାତି ପଠାଣ ବରୁକରେ ଅଧିକ ଖତ୍ତବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେତେବେଳେ ତେଜ ବାହାଦୁର ଶିଖଜାତିର ନବମ ଗୁରୁ । ସେ ବାସ୍ତବିକ ତେଜସ୍ବୀ ବୀର ପୁରୁଷ । ଔରଙ୍ଗଜେବ୍ ତାଙ୍କୁ ଇସଲାମ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରିବାରୁ ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନ ହୋଇ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଯେ, ସେ ପ୍ରାଣକୁ ଧର୍ମଠାରୁ ଅଧିକ ସ୍ବର୍ଗ ପାନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଅସୁଖ ସାରଥି, ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ଓ ସ୍ବଧର୍ମାନୁରାଗ ଶିଖଜାତିକୁ ନବ ବଳ, ନବ ତେଜ ଦେଲା । କିନ୍ତୁ ଔରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ବାରା ସେ ନିହତ ହେଲେ ।

ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦ—

ତେଜ ବାହାଦୁରଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦ ସିଂହ ଶିଖଗୁରୁ ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ସେ “ଗୁରୁଗୋବିନ୍ଦ” ନାମରେ ଜଣାତ । ସେ ପିତୃମରଣର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ବକସରକର ହେଲେ । ସେ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ସମର-ପ୍ରିୟ ସପ୍ତଦାୟ ଗଢ଼ିଲେ । ଏହି ଦଳର ନାମ ହେଲା ‘ଖାଲସା’ । ଔରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶିଖମାନେ ଉତ୍ତର-ଭାରତରେ ଭାରି ପ୍ରଚାର-ଶାଳୀ ଓ ଶକ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଜାତି ହୋଇ ଉଠିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ଭାରତର ଏକ ସାର, ସମରପ୍ରିୟ ଜାତି । ଗତ ଜର୍ମାନି ଯୁଦ୍ଧରେ ଶିଖ ସୈନ୍ୟ ଅମ୍ବ ସରକାରଙ୍କୁ ବିଜେସ୍ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଖାଲସାରେ ଯେଉଁମାନେ ମିଶନ୍ତି, ସେମାନେ ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଖ ଆଜି କାଲି ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତି ମୃତୁର୍ତ୍ତି ପାଖରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ କୃପାଣ ବା କଟାର ରଖିଥାନ୍ତି । ଏହା ସାରଥିର ସଜ୍ଜନ ।

ଅଦୃଶ୍ୟ ସା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ପଞ୍ଜାବକୁ ବାହୁଡ଼ିବାର କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ଶିଖମାନେ ପଞ୍ଜାବରେ ସେମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କଲେ । ଗୁରୁଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବିଭିନ୍ନ ଶିଖ ସର୍ଦାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶିଖରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପରେ ରଣଜିତ୍ ସିଂହ ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରତାପାନ୍ବିତ ଶିଖ ସର୍ଦାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସର୍ଦାରମାନଙ୍କୁ ଆସ୍ପତ୍ର ଓ ଏକତ୍ରିତ କରି ସମଗ୍ର ପଞ୍ଜାବ ଓ କାଶ୍ମୀରରେ ତାଙ୍କର ନିରକ୍ଷଣ ଆଧିପତ୍ୟ ଚଳାଇଲେ ।

ବାଣିଜ୍ୟପଥ

ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ଆମ ଦେଶ ଇଉରୋପଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପୋର୍ଟୁଗୀଜ, ଓଲ୍ଲମାନ, ଫରାସୀ ଓ ଇଂରେଜମାନେ ସକଳର ବାଣିଜ୍ୟ ଯୋଗେ ଜମେ ସେହି ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ଦୂରହେଲା—ବର୍ତ୍ତମାନ ନିକଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ସମୁଦ୍ର ଏହି ଏକତା ବା ସମ୍ବନ୍ଧର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଧନ । ଅଳ୍ପକାଳ ଯେଉଁ ଦେଶର ବେଶି ଜାହାଜ ଅଛି, ତାହା ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ, ମହାଦେଶ ସହଜ ସମ୍ବନ୍ଧ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ସକଳ ସମୁଦ୍ରବାଣିଜ୍ୟ-ମାର୍ଗ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ । ଏଣୁ ଭାରତ ପର୍ବତଯୋଗୁଁ ରୁପିଆ, ପାରସ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ରାଜ୍ୟରୁ ପୃଥକ୍ ହେଲେହେଁ କେବଳ ସମୁଦ୍ର ଯୋଗେ ସୁଦୂର ବ୍ରିଟିଶ୍ ଦ୍ଵୀପସୂତ୍ର ସଙ୍ଗେ ତାହାର ଝୁବ୍ ନିକଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିପାରିଛି । ସମୁଦ୍ର ଉପରେ ଯାହାର ସ୍ଵାଧୀନ କାରବାର, ଅଧିକାର ଅଧିକ, ସେ ସାର୍ବ ପୃଥିବୀର ଅଧିକାରୀ କହିଲେ ତଳେ ।

ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ଜାତି ଅମଦେଶକୁ ଆସିବାର ବହୁତ ଦିନ ଆଗେ ଭାରତ-ଇଉରୋପ ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରଧାନତଃ ଇନିଗୋଃ ମାର୍ଗରେ ଚଳୁଥିଲା; ଏହି କଥା ଏଥିପୂର୍ବେ ପଢ଼ି ଜାଣିଛ ।

ବହୁକାଳଯାଏଁ ଭାରତର ପୂର୍ବ କଥିତ ଇନି ମାର୍ଗରେ ବାଣିଜ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଚଳିଲା । କିନ୍ତୁ ତୁରସ୍ ଜାତି (Turks) ପ୍ରାୟ ସମଗ୍ର ପଶ୍ଚିମ-ଆସିଆ ଜୟ କରିବାମାତ୍ରେ ଏହି ବାଣିଜ୍ୟରେ ବିସ୍ତର ବାଧାବିଧି ଘଟିଲା । ଏହି ବିପ୍ଳବ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଥିଲା ମୁସଲମାନ-ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ-ବିରୋଧ । ପ୍ରାୟ ଏକ ଶତାବ୍ଦୀ କାଳ ଏହି ବାଣିଜ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ, ଇଉରୋପର ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ ବେପାରୀମାନେ ଭାରତକୁ ଆସିବା ପାଇଁ ନୂତନ ଏକମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ନୂତନ ପଥଟି ତୁରସ୍ମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ନ ଥିଲା । ଏହା ଜଳ ମାର୍ଗ । ଏହି ମାର୍ଗଟି ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ଦେଶର ଲେକକ୍ ଦ୍ଵାରା ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବେ ବୋଲା ଯାଇଛି ।

ପରେ ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍ ଜାତିର ଦେଶାଣିଷା ରଂରେଜ, ଓଲ୍ଲନାଲ; ଫରାସିମାନେ ଆଶା ଅନୁରୋଧ ବାଟେ ଆସି ଭାରତରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏକଥା ଆଗେ କୁହା ଯାଇଛି ।

ଆଧୁନିକ ବାଣିଜ୍ୟମାର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଠାରେ କିଛି କୁହାଯିବ । ୧୮୬୧ ସାଲରେ, ଲେହୁଡ଼ ସାଗର ଓ ଭୁମଧ୍ୟ ସାଗର ମଧ୍ୟରେ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ ଖୋଲା ଖେଲା । ସେହି ସମୟଠାରୁ ଜାହାଜ ସବୁ ଏହି କେନାଲ ବାଟେ ଯା ଆସ କରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାହାଜ ସବୁ ଆମ ଦେଶର ବୋମ୍ବାଇ ଠାରୁ ବାହାରି, ଆରବ ସାଗର ଓ ଲେହୁଡ଼ ସାଗର ପାର ହୋଇ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ ବାଟେ ଭୁମଧ୍ୟ ସାଗରକୁ ଯାଏ; ପରେ

ବୁଦ୍ଧ ସାଗର ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ମାରସେଲସ୍ କିମ୍ବା ଲଣ୍ଡନକୁ ଯାଏ । ଲଣ୍ଡନକୁ ଯିବା ଜାହାଜ ମାରସେଲସ୍‌ଠାରୁ ବାହାରି ଇବ୍ରାହିମ୍‌ରେ ବାଟେ ପୋର୍ଟୁଗାଲ୍ ଦେଶ ପାର୍ଶ୍ବରେ ଇଙ୍ଗ୍ଲିସ୍ ଗୁନେଲ୍‌ରେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶ କରେ । କେତେକ ଯାତ୍ରୀ ମାରସେଲସ୍ ଠାରୁ ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇ ରେଳରେ ପ୍ରାନ୍ତଦେଶ ମଧ୍ୟ ଦେଇ କାଲେଇ ବନ୍ଦର ଠାରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ପରେ ସେଠାରେ ଜାହାଜରେ ବସି ଡୋରର ପ୍ରଣାଳୀ ପାର ହୋଇ ଇଂଲଣ୍ଡର ଡୋରର ବନ୍ଦରରେ ଓହ୍ଲନ୍ତି; ଏବଂ ସେହି ସ୍ଥାନରୁ ରେଳ-ମାର୍ଗରେ ଲଣ୍ଡନକୁ କିମ୍ବା ଇଂଲଣ୍ଡର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଗରକୁ ଯାନ୍ତି ।

ସୁଏଜ୍ କେନାଲର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ସୁଏଜ୍ ନଗର ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବଣିକ ବା ଯାତ୍ରୀଦଳ ଓଠ ପିଠିରେ ଜନସଂସ୍ଥ ପସି ଲବ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିୟା ନଗର ଓ ସୁଏଜ୍ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଯିବା ଅସିବା କରୁଥିଲେ । ପରେ କେଇଗ୍ରେ ଓ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିୟା ସହିତ ସୁଏଜ୍ ରେଳମାର୍ଗ ଦ୍ବାରା ସଂଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ମିଶର (Egypt) ଦେଶକୁ ଯିବା ଯାତ୍ରୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସୁଏଜ୍ ବନ୍ଦରରେ ଓହ୍ଲାଇଥାନ୍ତି । ସୁଏଜ୍ କେନାଲ ଖୋଲା ହେବା ପୂର୍ବେ, ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସୁଏଜ୍ ବନ୍ଦରରେ ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇ, ରେଳ ମାର୍ଗରେ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିୟାକୁ ଯିବାକୁ ହେଉ ଥିଲା । ଏବଂ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିୟା ବନ୍ଦରରେ ଜାହାଜ ଚଢ଼ି ମାରସେଲସ୍ କିମ୍ବା ଲଣ୍ଡନକୁ ଯିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ବେଶି ଅସୁବିଧା ଘଟୁଥିଲା ଏବଂ ଅଧିକ ସମୟ ଲାଗୁଥିଲା । ଏହି ଅସୁବିଧା ଦୂର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ପ୍ରାୟ ୩୦ କୋଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ସୁଏଜ୍ କେନାଲ ଖୋଲାଲେ । ଫେରଡ଼ିନାଣ୍ଡ୍ ଦି ଲେସେସ୍ ନାମକ ଜଣେ ଫରାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି କାମରେ ଇଂଜିନିଅର ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ସୁଏଜ୍ କେନାଲଟି ପ୍ରାୟ ଶହେ ମାଇଲ ଦୀର୍ଘ । ପ୍ରଥମ କେତେକ ବର୍ଷ ସୁଏଜ୍ କେନାଲରେ କେବଳ ଦିନବେଳେ ଯିବାକୁ ହେଉଥିଲା ଏବଂ କେନାଲର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅପର ପ୍ରାନ୍ତକୁ ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ୩୬ ଘଣ୍ଟା କାଳ ଲାଗୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅଧୁନିକ ଯୁଗର ଜାହାଜ ସବୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବିଦ୍ୟୁତ ଆଲୋକରେ (Electric search lights) ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏଣୁ ଅତିକାଳ ଏହି କେନାଲରେ ଦିବସରେ ଓ ରାତ୍ରିବେଳେ ଯାତାୟାତ କରିବାର ବେଶ୍ ସୁବିଧା ହୋଇଅଛି । କେନାଲର ଉତ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତରେ ସେଡ୍‌ବନ୍‌ର (Port Said) ଅବସ୍ଥିତ । ଅତି କାଳ ସୁଏଜ୍ ଠାରୁ ସେଡ୍‌ବନ୍‌ରକୁ ଜଳଯାତ୍ରା କରିବାରେ ୧୪ କମ୍ ୧୬ଘଣ୍ଟା ମାତ୍ର ଲାଗେ । ଏହି କେନାଲ ଯୋଗୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଉରୋପ ଓ ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ତର ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳେ । ଅତି କାଳ ଏହାହିଁ ଭାରତ-ଇଉରୋପ-ବାଣିଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ମାର୍ଗ ହୋଇଅଛି ।

—୫(୦)୫—

ଭାରତରେ ଇଉରୋପୀୟ ଉପନିବେଶ ଓ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବିଜେତାଗଣ

ତୁମେମାନେ ଜାଣ ସେ, ପ୍ରଥମରେ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ମଧ୍ୟଆସିଆରୁ ଆସି ଭାରତ ଅଧିକାର କଲେ । ବହୁ କାଳ ଯାଏଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ବା ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନେ ଶାସନ କରିବା ପରେ, ଭାରତ କ୍ରମେ ପଠାଣ ଓ ମୋଗଲ-ମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅଧିକୃତ ହେଲା । ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜ ଜାତି ଆମ ଦେଶର ଶାସକ ହେଲେ ଏବଂ ସେହି ସମୟାବଧି ଅତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ବିହ୍ନିପ୍ରଶାସନ କ୍ରମାଗତ ଚାଲି ଆସିଛି ।

ପ୍ରଥମରେ ଇଂରେଜମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ ପାଇଁ ଭାରତକୁ ଆସିବା ବେଳେ ଏବଂ ତା'ପରେ ଇଉରୋପର ଅନ୍ୟ କେତେକ ଜାତି ମଧ୍ୟ କେତେକ କାଳ ଏଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପୋର୍ଟୁଗୀଜ୍, ଓଲନ୍ଦାଜ୍ ଓ ଫରାସୀ ଜାତିମାନଙ୍କର ନାମ ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏହି ସମସ୍ତ ଇଉରୋପୀୟ ଜାତିର ଭାରତ-ବିଜୟ ଓ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ ସହିତ ପଠାଣ ମୋଗଲଗଣଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ଓ ଅଧିକାର ଏଠାରେ ତୁଳନା କରାଯିବ ।

ପଠାଣ ଓ ମୋଗଲମାନେ କେବଳ ଜୟଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ପାକିସ୍ତାନ ପ୍ରଦେଶ ଆଡୁ ଆକ୍ରମଣ ଆରମ୍ଭ କରି, ପରେ କ୍ରମେ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରତି ଅର୍ଥାତ୍ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଇଉରୋପୀୟ ଜାତି ସକଳ ପ୍ରଥମରେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିବା ବେଳେ, ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଭାରତ-ବିଜୟେତ୍ତା ବେତେ ପ୍ରବଳ ନ ଥିଲା । ଭାରତ-ବାଣିଜ୍ୟରେ ଲାଭବାନ୍ ହେବା ସକାଶେହିଁ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା ଓ ପ୍ରଗତି ଉଦ୍ୟମ ଥିଲା । କ୍ରମେ ବାଣିଜ୍ୟରେ ଲାଭବାନ୍ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ସେମାନେ ଭାରତ-ଅଧିକାର-ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଆଗେ ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ପଠାଣ ଓ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଭାରତ-ପ୍ରବେଶ-ପ୍ରଣାଳୀଠାରୁ ଇଉରୋପୀୟ ଜାତିମାନଙ୍କର ପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ଇଂରେଜ ଜାତି ଆଗେ ସମୁଦ୍ର ଆଡୁ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପରେ କ୍ରମେ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀ ହୋଇ ପବ୍ନ ଆଡ଼େ ଗୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଇଉରୋପୀୟଗଣଙ୍କର ପ୍ରଧାନତଃ ଜାତୀୟତା ଥିବାରୁ, ସେମାନେ ସାଗର-ମାର୍ଗ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପଠାଣ କିମ୍ବା ମୋଗଲ ଜାତିର ଏପରି କିଛି ନ ଥିଲା ।

ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ରୁଷିଆ ପୁଲପଥରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରାଯୋଗେ ସମସ୍ତ ଅସିଆ ଜୟ କରିବା ପାଇଁ ବରାବର ଚେଷ୍ଟା କରି ଆସୁଛି, କିନ୍ତୁ ଅଜ୍ଞାତ ଏ ସଫଳକାମ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ ଏବଂ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟରେ କେବେ ଦେବାର ବି ଆଶା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରବଳ ଉନ୍ନତ ଇଂରେଜ ଜାତି ସେମାନଙ୍କର ଜାହାଜ ଓ ସମୁଦ୍ରମାର୍ଗ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିରାପଦରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟରେ ଅତି ଶୀଘ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ଅସିଆରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ପାରିଲେ ।

ମୋଗଲମାନେ ଭାରତ ଜୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିଲେ, ବାହୁବଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହେଲା, ସେମାନେ ଏଠାରେ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଢ଼ିଲେ ଏବଂ ଭାରତର ସବୁଠି ମୋଗଲ-ପ୍ରଭୁତ୍ବ ଅବାଧରେ ଚଳିଲା । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି, ରାଜତ୍ବ ଅଳ୍ପକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ମାନ୍ଦିରାଗଲା — ବେଶି ଦିନ ଶାସନ ଚଳାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ମୋଗଲ-ଅଧିକାର ଧ୍ବଂସ ପାଇଲା । ସେମାନେ ପ୍ରଥମରେ ଭାରତ ଜିତି ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କୁ ନିରାଶ୍ରୟ ଅଧୀନରେ ଆଣିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରଶେଷରେ ଘଟିଲା କଣ ? ସେମାନେ ନିଜେ ପରାସ୍ତ, ଲଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ଇଉରୋପୀୟ ଜାତି ସକଳ ପ୍ରଥମରେ ସାମାନ୍ୟ ବେପାର ଭଳି ଭାରତକୁ ଆସିଲେ; ପରେ କ୍ରମେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଉପନିବେଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ନିର୍ମାଣ କରବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୋର୍ଟୁଗୀଜ, ଓଲନ୍ଦାଜ ଓ ଫରାସମାନେ ଭାରତରେ ଅଳ୍ପକାଳ ମାତ୍ର ନିଜ ନିଜର ଅଧିକାର ଚଳାଇଲେ, ପରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଏଠାରେ ଏକାବେଳେ ଲୁପ୍ତ ହେଲା । ଶେଷରେ ରହିଲେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଇଂରେଜ ଜାତି । ଇଂରେଜମାନେ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ କ୍ରମେ ବାଣିଜ୍ୟରୁ ସିଂହାସନକୁ ଉଠି ପାରିଲେ — ସେମାନେ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶ, ସ୍ଥାୟୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନେ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷ

ଇଂରେଜସରକାରଙ୍କର ଅଧୀନରେ ୮ ମୋଗଲମାନେ ପ୍ରଥମରେ ବିଜେତା
 ଥିଲେ, ଶେଷରେ ଭାରତରେ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପତନ ହେଲା । କିନ୍ତୁ
 ଇଂରେଜମାନେ ସାମାନ୍ୟ ବେପାର ଥିଲେ, ଅଜ୍ଞକାଳି ସେମାନେ ଆମ
 ଦେଶର ଏକଛତ୍ର ସମ୍ରାଟ, ନିରଙ୍କୁଶ ଶାସକ ।

ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିବାବେଳେ ଏବଂ ଅଧିକାର କରିବା ପରେ
 ପଠାଣମାନେ ଭାରତବାସିଙ୍କୁ ଭୟଙ୍କର ପୀଡ଼ା ଦେଇଥିଲେ, ବିଶେଷତଃ
 ହିନ୍ଦୁଜାତି ଓ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରତି ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିଲେ ।
 କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜମାନେ ଏଠାକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ଦେଶବାସିଙ୍କ ପ୍ରତି
 ପଠାଣ ଭଳି ନିଷ୍ଠୁରାଚରଣ କରି ନ ଥିଲେ ।

ସ ମା ପ୍ତ

ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ପୁସ୍ତକାବଳୀ

୧	ସାହିତ୍ୟାବୃତ୍ତ ୧ମ ଭାଗ—‘ଅକ୍ଷର ପରଚୟ’ (୧ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)	ଟ ୦ ୪
୨	” ୨ୟ ” (୨ୟ ” ”)	ଟ ୦ ୪
୩	” ୩ୟ ” (୩ୟ ” ”)	ଟ ୦ ୩
୪	ସ୍ବରାଜ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ୧ମ ସୋପାନ (୪ର୍ଥ ” ”)	ଟ ୦ ୧
୫	” ୨ୟ ସୋପାନ (୫ମ ” ”)	ଟ ୦ ୧
୬	” ୩ୟ ” (୬ଷ୍ଠ ” ”)	ଟ ୦ ୩
୭	” ୪ର୍ଥ ” (୭ମ ” ”)	ଟ ୦ ୩
୮	ପ୍ରାଥମିକ ଅକ୍ଷରଶିକ୍ଷା ୧ମ ଭାଗ (୧ମ ” ”)	ଟ ୦ ୩
୯	” ” ୨ୟ ” (୨ୟ ” ”)	ଟ ୦ ୩
୧୦	” ” ୩ୟ ” (୩ୟ ” ”)	ଟ ୦ ୩
୧୧	” ” ୪ର୍ଥ ” (୪ର୍ଥ ” ”)	ଟ ୦ ୩
୧୨	” ” ୫ମ ” (୫ମ ” ”)	ଟ ୦ ୩
୧୩	ପୁରାଣ କଥା (ପ୍ରଥମ ଭାଗ) ଜନୈକ ଶିକ୍ଷକ	ଟ ୦ ୪
୧୪	” (ଦ୍ବିତୀୟ ”) ”	ଟ ୦ ୪ ୨
୧୫	” (ତୃତୀୟ ”) ”	ଟ ୦ ୩
୧୬	ସଦନ ଗଣିତ ଶିକ୍ଷା (୪ର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)	ଟ ୦ ୩
୧୭	(୫ମ ” ”) ” ”	ଟ ୦ ୩
୧୮	ହଳସ୍ବରାସ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର	ଟ ୧ ୩
୧୯	ହଳ ମହାଶୂର ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ୍ବର ମହାପାତ୍ର	ଟ ୦ ୩
୨୦	ଉକ୍ତି-ଗୀତିକା (ଉତ୍ସବରସ୍ତୁ, ପିତୃମାତୃରସ୍ତୁ, ଶୁଭୁରସ୍ତୁ ଇତ୍ୟାଦି ତା ୫ ସଂଗୀତ—୧ମ ଶ୍ରେଣୀ ୦ ୫ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ)	ଟ ୦ ୨ ୩

ପୁସ୍ତକାବଳୀ ଷ୍ଟୋର

ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ

ବାଳ ବିନୋଦ ଗୀତମାଳା

୧	ଜ୍ଞାନାପରାଧିନୀ	ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର	ଟ ୩
୨	ସୁଗୁଣ କଥା ୧ମାଞ୍ଚିକା	ଜନେକ ଶିକ୍ଷକ	ଟ ୩
୩	ମାର୍ଚ୍ଚଣ୍ଡେୟ	ଶ୍ରୀ ସୁମତଳୁ ଅଗ୍ରୂର୍ଯ୍ୟ ବ. ଏ.	ଟ ୩
୪	ସୁଗୁଣ କଥା ୨ୟ ଭାଗ	ଜନେକ ଶିକ୍ଷକ	ଟ ୩
୫	ଶୀତାଦେବୀ	ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର	ଟ ୩
୬	ହରି ସୁମାୟା	ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର	ଟ ୩
୭	ହରି ମହାଶୟନ	ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର	ଟ ୩
୮	ବାଳବୀର ଅରମ୍ଭ	ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଶାନ୍ତି	ଟ ୩
୯	ବିଷାମିତ୍ର	ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର	ଟ ୩
୧୦	କର୍ଣ୍ଣ		ଟ ୩
୧୧	ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ-କଥା	ଶ୍ରୀ ରବିସୁନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ	ଟ ୩
୧୨	ଧ୍ରୁବ	ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବ. ଏ. ଏଲ୍. ଟି.	ଟ ୩
୧୩	ସୁବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ-ଲହରୀ (୧ମ ଭାଗ)	ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମହାପାତ୍ର	ଟ ୩
୧୪	ସୁଧସ୍ବର	ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ	ଟ ୩
୧୫	କୃଷ୍ଣା	ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର	ଟ ୩
୧୬	ପ୍ରୀତିଗଳ୍ପ	ଶ୍ରୀ ପୀତାମ୍ବର କର, ବ. ଏ. ଏଲ୍. ଟି.	ଟ ୩
୧୭	ଭରତ	ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ	ଟ ୩
୧୮	ଅନସୁୟା	ଶ୍ରୀ ସୁମତଳୁ ଅଗ୍ରୂର୍ଯ୍ୟ ବ. ଏ	ଟ ୩
୧୯	ହରିହର	ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର	ଟ ୩
୨୦	ସୁଗୁଣକଥା ୩ୟ ଭାଗ	ଜନେକ ଶିକ୍ଷକ	ଟ ୩
୨୧	ରଘୁ	ଶ୍ରୀ ସିବପ୍ରସାଦ ଦାଶ	ଟ ୩
୨୨	ସରଳ ରଘୁବନ୍ଧ	" "	ଟ ୩
୨୩	ବୃଷ	" "	ଟ ୩
୨୪	ହୃତୋପଦେଶ-କଥା	ଜନେକ ଶିକ୍ଷକ	ଟ ୩
୨୫	ଭରତର ଇତିହାସ କଥା—	ଶ୍ରୀ ରବିସୁନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ	ଟ ୩
୨୬	ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରାସ	ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ	ଟ ୩
୨୭	ବିଶିଷ୍ଟକବି	୧ମ ଭାଗ ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ	ଟ ୩